

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**VODA JAKO ZDROJ OSVĚŽENÍ A MEDIÁTOR PŘECHODU DO NOVÉ FORMY
ŽIVOTA V BIBLICKÝCH TEXTECH**

**Water as a source of refreshment and a mediator of transition into new form
of Life in Biblical texts**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

ThDr. Eva Vymětalová Hrabáková, Th.D.

Autor práce:

Bc. Štěpánka Šolcová

Ústí nad Labem 2022

Poděkování

Děkuji ThDr. Evě Vymětalové Hrabákové, Th.D. za pomoc při výběru tématu práce, přínosné připomínky k této práci, za doporučení a zapůjčení vhodné literatury, hlavně však za její trpělivost a podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Voda jako zdroj osvěžení a mediátor přechodu do nové formy života v biblických textech“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Ústí nad Labem dne 22. 10.2022

Bc. Štěpánka Šolcová

Anotace

Tato práce se snaží zmapovat tematiku vody (spolu s neoddělitelným fenoménem zahrady a symbolikou stromu), stvoření a péče o stvoření v biblickém a mýtopoetickém jazyce. V této práci však nejde jen o hrubý popis výskytu výše uvedených termínů, ale je zde snaha potvrdit nebo vyvrátit jejich vzájemnou provázanost, včetně symboliky výše zmíněných témat a její přesah do současné doby, a to interdisciplinárním propojením (teologie, ekologie, dendrologie, etika).

Klíčová slova

Voda, život, chaos, stvoření, zahrada, strom, ekologie, revitalizace, etika, mýtus, symbol.

Annotation

This work tries to map the theme of water (together with the inseparable phenomenon of the garden and the symbolism of the tree), the Creation and care of the Creation in biblical and mythopoethic language. However, this work is not just a rough description of the occurrence of the above terms, but there is an effort to confirm or disprove their interconnectedness, including the symbolism of the above-mentioned topics and its extension to the current time through an interdisciplinary connection (theology, ecology, dendrology, ethics).

Keywords

Water, life, chaos, the Creation, garden, tree, ecology, revitalization, ethics, myth, symbol.

OBSAH

Obsah	5
Seznam zkratk	7
Úvod	8
1. Voda a její význam obecně	15
1.1. Voda v atmosféře	16
1.2. Význam vody	17
2. Voda a její symbolika v Bibli a mýtopoetickém jazyce	20
2.1. Vymezení pojmů mýtus a symbol	21
2.2. Voda v mýtopoetickém jazyce obecně	25
2.3. Voda a její význam a symbolika ve vybraných biblických textech	28
2.4. Moře	36
2.5. Déšť, rosa, duha	37
2.5.1. Potopa v kontextu starých legend a mýtů biblického narativu	39
2.6. Studna a cisterna	45
2.7. Rybníky, kanály, tunely, vodovody	46
2.8. Toky	49
2.8.1. Jordán	51
2.8.2. Rajské řeky	53
3. Zahrada a strom a jejich symbolika v Bibli	56
3.1. Zahrada v mýtopoetickém jazyce	57
3.2. Strom v mýtopoetickém jazyce	60
4. Exegeze vybraných textů Starého a Nového zákona	66
4.1. Genesis 1, 1 – 2	66
4.2. Jan 1, 1 – 4	68
5. Ekologie, vlastní zkušenost, etika	71
5.1. Ekologie obecně a v kontextu s vodou	71
5.2. Dendrologie	73
5.3. Zahradní architektura a krajinný ráz	76
5.4. Revitalizace a renaturace	77

5.5.	Konkrétní příklady	80
5.5.1.	Jezero Milada	80
5.5.2.	Černý potok	83
Závěr		87
Seznam použité literatury		89

Seznam zkratek

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

č. - číslo

ČEP – Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad

ČR – Česká republika

hebr. – hebrejsky

kol. - kolektiv

např. – například

popř. - popřípadě

př. n. l. – před naším letopočtem

s. - strana (v citacích)

Sb. - sbírka

stol. – století

str. – strana (v textu)

resp. - respektive

tj. – to je

tzv. – tak zvaně

viz. – odkaz na jinou stránku

Označení biblických knih odpovídá zkratkám dle ČEP

Úvod

Voda fascinuje lidstvo od jeho počátku. Inspirovala mnohé spisovatele, básníky, hudební skladatele, sochaře, architekty a další umělce. Jejím fenoménem se zabývali myslitelé, vědci, filozofové nebo astronomové všech dob. Už od nepaměti si člověk uvědomoval důležitost vody v jeho životě, vnímal ji jako jeden z největších zázraků, ale také jako obrovské tajemství, které vzbuzovalo i obavy a strach. Člověk se usazoval v blízkosti vodních toků nebo ploch, které zajišťovaly nejen zdroj obživy, dopravní cestu, ale také možnost ochrany. Není proto náhoda, že první vyspělé civilizace vznikly právě v okolí velkých řek. Naši předkové, zvláště v době předkřesťanské (přírodní léčivé prameny byly dle některých zdrojů využívány už v době bronzové), tedy projevovali vodě, jako živlu, mimořádnou až posvátnou úctu. Pramenům a studánkám přisuzovali často zázračnou a léčivou moc. Jednotlivé civilizace ve svých dobách přisuzovaly vodě, v jejích různých formách, své symboly a významy a rovněž s ní spojovaly různá božstva. Pro nám blízké Slovany spočíval hlavní kultovní význam vody především v její očistné a uzdravující moci. *„Slované však byli daleci antropomorfizaci a deifikaci vody-matky, uctívané mezi ugrofinskými etniky.”*¹

Nesmíme ovšem zapomenout ani na pohádky a v nich užívanou vodu živou a mrtvou. Kdy jedna oživuje a znamená štěstí a druhá, byť zaceluje rány, tak také usmrcuje a znamená neštěstí. Obě její zmíněné role jsou důležité a tento pohádkový námět má zcela reálný základ, a této, obecně známé skutečnosti, se využívá např. v lidovém léčitelství nebo při lázeňských procedurách. Voda, kterou v pohádkách nazýváme živou, je totiž vodou zásaditou a má tedy na organismus příznivé účinky (prokrvuje a stimuluje). Naproti tomu tzv. voda mrtvá, je dle svého pH kyselá. Ta sice dezinfikuje a působí protizánětlivě, ale také současně odvodňuje organismus a má sedativní účinky.

Dalo by se spolu s Eliadem říci: *„že vody symbolizují souhrn veškerých potencialit, maticí všech možností bytí, jsou základem celého světa, podstatou rostlinstva, elixírem nesmrtelnosti, dávají člověku dlouhý život, tvořivou sílu, zajišťují uzdravení atd. Vody byly na počátku a vracejí se na konci každého historického nebo kosmického cyklu. Ponoření do vody symbolizuje regresi do stavu, kdy ještě neexistovaly formy, naprostou obnovu a znovuzrození, poněvadž ponoření odpovídá rozpadu forem, opětovnému začlenění do nerozlišeného*

¹ GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložil Hana KOMÁRKOVÁ. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-3218-2, s. 205

způsobu preexistence. Vynoření se z vody zase opakuje kosmogonickou událost projevení forem.”²

Spojitosť vody a života velmi názorně spatřujeme ve vodě plodové, která je nezbytná pro vývoj a růst plodu (ten chrání před poraněním a před infekcemi a podporuje růst plic a zajišťuje látkovou výměnu). Je z 99 % tvořena vodou.

Poměr vody v lidském těle se v průběhu života mění, přičemž je nutné přihlídnout nejen k věku člověka, ale rovněž k jeho hmotnosti a pohlaví, popřípadě také k jeho zdravotnímu stavu. „Průměrné množství celkové tělesné vody u mladého dospělého muže činí asi 60 % tělesné hmotnosti, u žen to je v důsledku relativně vyššího průměrného obsahu tuku v těle méně, a to přibližně 50 až 55 %. Tento rozdíl je způsoben odlišným zastoupením vody v tukové tkáni, která obsahuje pouze 10 % vody, a ve svalch, ve kterých se díky svalovému glykogenu nachází kolem 73 % vody. Obsah vody ve svalstvu nezávisí na věku, pohlaví ani na rase. Celkové množství tělesné vody je tedy ovlivněno poměrem svalové a tukové tkáně. V těle štíhlého člověka se tak může nacházet 60 až 70 % vody oproti 45 až 55 % vody v těle obézního. Relativně největší množství vody mají novorozenci, uvádí se až 75 až 85 % tělesné hmotnosti. S věkem a přibývajícím tukovou tkání relativní obsah tělesné vody klesá. Celková tělesná voda u starších osob představuje 47 až 49 % tělesné hmotnosti. Příčinou je úbytek svalové tkáně a vody v extracelulárním prostoru a zvýšená depozice tuku.“³

„Voda je pro lidský organismus nezbytná, nachází se uvnitř i vně každé buňky, je tak zapojena do celé řady pochodů v lidském těle a zastává často nezastupitelné funkce:

- Vytváří jak vhodné prostředí pro průběh metabolických reakcí, tak se může i reakcí přímo účastnit, ať již v podobě reaktantu, nebo konečného produktu.
- Zajišťuje strukturu velkých molekul, jako jsou například bílkoviny, glykogen, DNA apod., a tak udává buňkám tvar.
- Díky své polární struktuře je vhodným rozpouštědlem živin a dalších důležitých, nebo naopak nežádoucích látek.
- Voda, jako rozpouštědlo, transportní prostředek a současně nezastupitelná složka slin, trávicích šťáv a krve pomáhá při trávení a vstřebávání živin (jako jsou sacharidy, bílkoviny,

² ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 195 - 196

³ FUJÁKOVÁ, Tereza. *Je dobré být i o vodě!* Brno, 2013. Diplomová práce. Lékařská fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Halina Matějková, s. 19 – 20, dostupné na: https://is.muni.cz/th/bgly0/diplomova_prace.pdf

tuhy, vitaminy, minerální a stopové prvky aj.), transportu kyslíku, enzymů, hormonů, mediátorů a dalších látek, a naopak zprostředkovává vylučování přebytečných a odpadních látek z těla ven formou moče.

- Přítomnost vody zároveň ovlivňuje aktivitu enzymů a přenos signálů v nervové soustavě.
- Odpařováním potu z pokožky odstraňuje přebytečné teplo z těla, a tak se podílí na termoregulaci.
- Díky vysoké měrné tepelné kapacitě je voda schopna absorbovat nebo poskytnout teplo bez velkých teplotních výkyvů. Touto schopností chrání živé buňky před výraznými změnami teploty, které by mohly vést k částečnému, nebo úplnému poškození buněk.
- Tlumí otřesy a chrání některé tělesné struktury např. klouby, mozek, míchu a oko a jako součást slz jej zvlhčuje a dezinfikuje.
- Jako plodová voda obklopuje a chrání lidský plod.“⁴

Pokud máme nedostatek vody, máme žízeň. A žízeň stejně jako chlad vyjadřuje utrpení, neklid, ohrožení, drama. Že duše po smrti trpí žízní, byla domněnka velmi aktuální zvláště pro obyvatele Mezopotámie, Sýrie, Palestiny nebo Egypta, tedy pro oblasti, které byly ohroženy suchem a vedrem. V symbolickém jazyce se tedy používá voda také v souvislosti s pohřbíváním, s tzv. „žízní mrtvého.“ Zde voda zastává funkci magickou, léčebnou, funkci spojenou s řádem vesmíru. Utišením žízně mrtvého je zde naznačen koncept myšlení antického filosofa Herakleita, že „Stát se vodou, znamená pro duše smrt.“ Myslelo se tím, že vody mrtvého rozkládají a činí ho podobného semenům. Nechávací ho znovu vyklíčit a tím ho vracejí do koloběhu nižších forem života. „V souladu s různými pojetími smrti příslušná osoba neumírá definitivně, pouze nabývá jakéhosi elementárního způsobu bytí. Jde tedy o regresí, nikoliv o konečný zánik.“⁵ V biblickém textu je utrpení žízně a její připodobnění k „plamenům pekelným“ popisováno např. v L 16,24, kde boháč žádá Abrahama alespoň o svlažení rtů a zmírnění jeho muk.⁶

Vědomí si důležitosti vody na mezinárodní úrovni pro současné a budoucí generace dokládá slavení Světového dne vody, vždy 22. března, a to již od roku 1993 určením

⁴ FUJÁKOVÁ, Tereza. *Je dobré býti o vodě!* Brno, 2013. Diplomová práce. Lékařská fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Halina Matějková, s. 19 – 20, dostupné na: https://is.muni.cz/th/bgly0/diplomova_prace.pdf

⁵ ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 203 - 205

⁶ „Tu zvolal: ‘Otče Abrahame, smiluj se nade mnou a pošli Lazara, ať omočí aspoň špičku prstu ve vodě a svlaží mé rty, neboť se trápím v tomto plameni.’“

Organizací světových národů⁷ a rovněž skutečnost, že dne 6. května 1968 byla ve Štrasburku uzavřena Evropská vodní charta. Ta v sobě zahrnuje následujících dvanáct bodů:

1. Bez vody není života. Voda je drahocenná a pro člověka ničím nenahraditelná surovina.
2. Zásoby sladké vody nejsou nevyčerpatelné. Je proto nezbytné tyto udržovat, chránit a podle možnosti rozhojňovat.
3. Znečišťování vody způsobuje škody člověku a ostatním živým organismům závislým na vodě.
4. Jakost vody musí odpovídat požadavkům pro různé způsoby jejího využití, zejména musí odpovídat normám lidského zdraví.
5. Po vrácení použité vody do zdroje nesmí toto zabránit dalšímu jeho použití pro veřejné i soukromé účely.
6. Pro zachování vodních zdrojů má zásadní význam rostlinstvo, především les.
7. Vodní zdroje musí být zachovány.
8. Příslušné orgány musí plánovat účelné hospodaření s vodními zdroji.
9. Ochrana vody vyžaduje zintenzivnění vědeckého výzkumu, výchovy odborníků a informování veřejnosti.
10. Voda je společným majetkem, jehož hodnota musí být všemi uznávána. Povinností každého je užívat vodu účelně a ekonomicky.
11. Hospodaření s vodními zdroji by se mělo provádět v rámci přirozených povodí a ne v rámci politických a správních hranic.
12. Voda nezná hranic, jako společný zdroj vyžaduje mezinárodní spolupráci.⁸

Aktuálnost tématu ochrany vodních zdrojů je doložena opatřeními pro zabezpečení vody pro 21. století, a to deklarací přijatou na 2. Světovém fóru o vodě. To se konalo v Holandsku v roce 2000. Deklarace obsahuje Sedm hlavních výzev, před něž je naše civilizace postavena. Je třeba:

1. zajistit pro lidstvo vodu, jakožto základní životní potřebu,
2. zajistit vodu pro výrobu potravin,
3. zajistit ochranu vodních ekosystémů,

⁷ *Voda a katastrofy: 22. března, Světový den vody*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2004. ISBN 80-86386-49-X, dostupné také na: https://www.mzp.cz/cz/svetovy_den_vody

⁸ PLÁŠILOVÁ, Doubravka. *Pitná voda jako mocensko-politický nástroj*. Brno, 2009. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií Masarykova univerzita. Vedoucí práce Břetislav Dančák, s. 23, dostupné na: <https://is.muni.cz/th/jjwwk/diplomova-prace.pdf>

4. zajistit spolupráci na využití zdrojů vody přesahující a tvořící hranice států a vytvořit vhodnou platformu pro mírovou a účelnou spolupráci,
5. zajistit řízení a přípravu na bezpečné překonávání možných negativních důsledků - ať už povodní nebo sucha,
6. ocenit (finančně) význam vody ve smyslu ekonomickém, sociálním a environmentálním a nastolit reálnou cenu služeb,
7. zajistit širokou účast veřejnosti na veškerém vodohospodářském rozhodování.⁹

Správné hospodaření s přírodními zdroji, zvláště pak s vodou, není pro lidstvo žádné nové téma. Různé způsoby, jak zachytit vodu, známe už z doby před 9 000 lety, a to ze semiaridních oblastí (Edom, Jordánsko). Mezi nejznámější patří hlavně podzemní kanály, tzv. foggary nebo manuary, které měly za úkol zachytit a přivést srážkovou vodu z hor. Existovaly ale i další systémy sběru vod. V Somálsku to byl např. caag, tedy krouživý boční kanál, kde šlo o rozvedení vody z hlavního kanálu do tenkých stružek. Zajistilo se tak lepší vsakování, což bylo výhodné zvláště pro rekultivační praxi. V Súdánu byl identifikován systém okrouhlých, hustě uspořádaných, talířovitých depresí, zvaný zay. Tyto deprese měly průměr okolo jednoho metru, voda do nich z okolí stekla a vsákla se. V Tunisku byl zase zaznamenán systém maskat, kdy se jednalo o soustavu skloněných polí, která byla obklopena hliněnými lemy o výšce zhruba 30 cm. Přebytečná voda pak stékala z horního políčka do nižšího. Celá soustava byla ukončena spodním patrem, kde se nacházela výsadba stromů a toto patro zároveň sloužilo jako vsakovací.¹⁰

Tato práce se, mimo jiné, snaží zmapovat tematiku vody, spolu s neoddelitelným fenoménem zahrady a symbolikou stromu ve Starém i Novém zákoně. Atribut vody, zahrady a stromu byl zásadní rovněž pro biblickou a židovskou kosmologii. A ani v těchto případech nelze tematiku oddělit od člověka, stvoření, světa a vesmíru. Jak uvádí Tydlitátová ve své knize *Kosmologie Hebrejské bible a starověké židovské tradice: „Pro biblickou a obecně židovskou kosmologii je důležitý lidský a etický důraz. Vše, co je stvořeno, je zde pro člověka a*

⁹ *United Nations Millennium declaration: millennium summit: New York, 6-8 September 2000.* New York: United Nations, 2000.

¹⁰ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině.* Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 58

člověk má ve světě zásadní roli. Podle luriánské kabaly je dokonce každý člověk odpovědný za trvání kosmu.”¹¹

Jde o reflexi přírody, a to ve dvou protichůdných trendech. Jeden je mystický, který zahrnuje antropologický model člověka jako součásti přírody – stvoření a druhý je racionální, který představuje člověka jako pána přírody – stvoření. Oba tyto modely jsou v Tanachu zaznamenány a teologicky rozpracovány. Řeší se otázka, zda má jít o vládu tyrana nebo se má jednat o konání dobrého hospodáře. Přičemž nejde o pouhou teoretickou otázku, protože pro obě varianty se nacházejí určité vzorce chování, které pak mají velmi hmatatelný dopad do lidského života.¹²

Výstižnější název této diplomové práce by tedy měl být naformulován takto: Voda jako mediátor do nové formy života (v kontextu interdisciplinárním a v provázanosti se souvisejícími tématy, včetně péče o stvoření).

V této práci totiž nejde jen o hrubý popis výskytu výše uvedených termínů na jednotlivých místech biblického textu, ale je zde snaha potvrdit nebo vyvrátit jejich vzájemnou propojenost a případně ukázat na provázanost jednotlivých textů. Dalším smyslem práce je ověřit si, zda je symbolika výše zmíněných témat a pojmů aktuální i v současné době. O to jsem se pokusila interdisciplinárním propojením, tedy spojením části “duchovní” s vlastní profesní zkušenosti z oblasti ekologie, dendrologie a ochrany krajinného rázu. Snažila jsem se sledovat stejnou myšlenku (symboliku) a její působení či projev za použití přístupů různých oborů (v tomto případě hlavně teologie a ekologie, ale částečně také etiky) a o zachycení spolupůsobení společných aspektů. Výsledkem by mělo být pomyslné naplnění nádoby – duše.

Textu práce jsem se snažila vymezit určitý rámec, a to i s ohledem na obsáhlost zvoleného tématu, tak aby nedošlo k příliš širokému a zavádějícímu pojetí. Práci lze rozdělit do tří bloků – obecného, biblického a ekologického.

První kapitola se věnuje vodě a jejímu významu v obecné rovině. Tématem kapitoly druhé je voda a její symbolika v Bibli a v mýtopoetickém jazyce, na níž navazuje kapitola třetí, která se zabývá pojmy zahrada a strom. Obsahem čtvrté kapitoly je samostatná exegeze dvou vybraných biblických textů (jednoho ze Starého zákona, jednoho z Nového zákona). Kapitola

¹¹ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Kosmologie hebrejské Bible a starověké židovské tradice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019. ISBN 978-80-261-0868-9, s. 30

¹² TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 15

pátá pak popisuje problematiku současné ekologie, a to včetně přiblížení dvou konkrétních příkladů. V části „ekologické“ jsem se pak snažila zachovat pomyslnou strukturu části „biblické“, a to se snahou o provázanost témat jednotlivých kapitol.

1. Voda a její význam obecně

Co se vám jako první vybaví při vyřčení slova „voda“? Žákům, studentům či profesorům chemie nebo fyziky se možná jako první v mysli objeví označení H₂O, krajinář si představí rybník, jezero nebo řeku, básník kapku rosy, ten, kdo zrovna žízni, si bude přát polknout alespoň doušek (uvádí se, že už ztráta 20 % tělesné vody je smrtelná a na dehydrataci člověk umírá asi během sedmi dnů). Pro nikoho z nás nezůstává voda prázdným pojmem. Všichni si jí ale v první řadě určitě představíme jako čistou kapalinu, tedy jako vodu čistou. Teprve při hlubším zamyšlení se naše myšlenky mohou ubírat dál, a to zase podle našeho aktuálního rozpoložení, profesního zaměření nebo jiných kritérií.

Voda pokrývá zhruba 70 % povrchu Země, první jednoduché jednobuněčné organismy vznikly kdysi dávno před stovkami miliónů lety právě ve vodním prostředí, každá živá buňka obsahuje vodu, voda ovlivňuje klimatické podmínky, využíváme jí při dopravě, k výrobě snad ve všech odvětvích, v domácnostech, při rekreaci, při výrobě energií. Nedokážeme si bez ní svou existenci vůbec představit, je nedílnou a nezbytnou součástí všeho, je základní složkou životního prostředí, je nejvýznamnější součástí přírodního bohatství.

Říct ale, že voda je pro nás něco absolutně samozřejmého, si v dnešní době snad už nikdo nedovolí, přestože se tak ještě velká část lidstva chová. Nejlépe lze pochopit chování vody, krajiny a lidí na extrémních příkladech (např. sucho nebo povodně). *„Součástí mnoha současných problémů s vodou nejsou jenom technické úpravy, klimatická změna a stav krajiny, ale také náš vztah k vodě, jejíž kvalitu a dostupnost považujeme za samozřejmé.“*¹³ Jsme příliš často svědky nadměrného plýtvání vodou a natolik škodlivých zásahů člověka do přírody a životního prostředí, že je stále náročnější zajistit nejen dostatek vody pitné a kvalitní, ale už je víc a víc obtížnější zabezpečit zdroje vody jako takové vůbec. K tomuto např. ve své diplomové práci uvádí Fujáková: *„Ačkoli je voda jedním z prostředků uspokojujících základní lidské potřeby, není dostupná všem v potřebném množství a v potřebné kvalitě. K hlavním globálním problémům, které se týkají vody, patří její nedostatek, či naopak nadbytek, kvalita vody, její kontaminace a vysoká spotřeba. Téměř jedna třetina lidstva žije v zemích trpících mírným až vysokým nedostatkem vody, a to jak k sanitačním účelům, tak hlavně ke konzumaci. Se zvyšující se lidskou populací roste spotřeba vody. Zatímco do roku 2003 bylo užíváno 54 % všech dostupných zásob sladké vody, v roce 2025 by*

¹³ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 33

měl podíl užívaných zásob vzrůst na 70 %. Bude-li zachován rostoucí trend spotřeby, bude tento podíl až 90 %.”¹⁴

Na vodu se určitě v plném rozsahu vztahuje přirovnání „dobrý sluha, ale zlý pán“. Jako dokáže člověku velmi dobře sloužit, dokáže rovněž svou silou ničit vše, co jí přijde do cesty, včetně lidských životů. Problémem je jak dlouhotrvající sucho, tak i dlouhotrvající deště a povodně. Oběma těmito stavy jsou i narušeny vzájemné vazby v přírodním prostředí a jsou rovněž negativně ovlivněny i základní funkce vody, ať již čistě biologická a ekologická (např. vodní prostředí ekosystémů), tak ale i funkce hospodářská, energetická a rovněž tak krajino tvorná a estetická.

1.1. Voda v atmosféře

Snad každý si ještě ze školy vzpomeneme na chemický vzorec pro vodu H_2O , který nám prozrazuje, že jde o chemickou sloučeninu dvou prvků, vodíku a kyslíku. Také nám naši učitelé říkali, že jde o kapalinu čirou (v silnější vrstvě namodralou) a bez zápachu, za normálního tlaku a teploty beztvárová, která se v přírodě vyskytuje ve třech skupenstvích (v kapalném jako voda, v plynném jako vodní pára a v pevném jako sníh nebo led). Co je zajímavé, je to, že voda je považována za kapalinu nestlačitelnou. Co je ale nejdůležitější, je ta skutečnost, že voda spolu se vzduchem (zemskou atmosférou) tvoří základní podmínky pro možnost života na Zemi (všechny formy života, tak, jak ho známe, závisejí na vodě) – modrobílé planetě (modré od vody, bílé od vodní páry).

Voda je rovněž velmi zajímavá tím, že má z hlediska fyzikálních vlastností od ostatních látek několik anomálií: „Například téměř všechny kapaliny s klesající teplotou zmenšují svůj objem, avšak pro vodu to platí jen do teploty 3,98 °C, kdy má voda největší hustotu; s rostoucí i klesající teplotou se hustota zmenšuje. Voda má neobyčejně velké měrné teplo, malou tepelnou vodivost, velké skupenské výparné teplo,”¹⁵ Voda je v pozemském prostředí rovněž prakticky v neustálém pohybu, kromě koloběhu vody, při kterém např. mění své skupenství, pak neustálý pohyb probíhá také v mořích a oceánech (mořské proudy, plovoucí ledovce) nebo vodních tocích. Pohyb vody ovlivňují různé faktory, jako např. odlišné

¹⁴ FUJÁKOVÁ, Tereza. *Je dobré býti o vodě!* Brno, 2013. Diplomová práce. Lékařská fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Halina Matějková, s. 15, dostupné na: https://is.muni.cz/th/bgly0/diplomova_prace.pdf

¹⁵ KLABZUBA, Jiří a Věra KOŽNAROVÁ. *Aplikovaná meteorologie a klimatologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2004. Edice: 1. ISBN 978-80-213-1123-7, s. 1

zahřívání vody a vzduchu nad pevninou, gravitační působení Měsíce na Zemi (příliv a odliv) či rotace Země.

Voda je předmětem zkoumání různých vědních oborů. Kromě fyziky, biologie a dalších to je také např. hydrologie, která se zabývá rozšířením vody na Zemi a jejím pohybem, meteorologie zkoumá pohyb vody v atmosféře, hydrogeologie a jiné. Aplikovaná meteorologie a klimatologie zná mimo jiné i termín „hydrologický rok“. Ve skriptech České zemědělské univerzity v Praze je definován takto: *„Jedná se o období, které je zvolené tak, aby tvořilo pokud možno uzavřenou časovou jednotku vzhledem k hydrologickému cyklu. Jeho volba je určena rovnicí vodní bilance, kde se vedle srážek, odtoku a výparu uplatňují také změny zásob vody v půdě, vegetaci a ve sněhové pokrývce. Úzce souvisí s obdobím převládajícího výskytu srážek v pevném nebo kapalném skupenství. Na rozdíl od kalendářního roku nezačíná 1. lednem, ale zahrnuje celé zimní akumulaciční období, které na území střední Evropy začíná 1. listopadu (v minulosti 1. prosince). Konec hydrologického roku je stanoven na 31. října. Hydrologický rok lze také volně definovat předpokladem, že v intervalu těchto 12 měsíců všechny srážky „spadlé“ na povrch odtečou.“*¹⁶ Hydrologickým cyklem je míněn známý koloběh vody (složený z mnoha dílčích cirkulačních systémů), který není nutné pro potřeby této práce podrobně popisovat. Je možné ale pro zajímavost připomenout fakt, že do oceánu se vrací méně vody ve formě srážek ve srovnání s množstvím vody vypařené a na pevniny naopak připadá více vody ve srážkách ve srovnání s množstvím vody vypařené.¹⁷ Dále se v některých zdrojích uvádí se, že do zemského pláště může v současné době ročně zmizet až 400 miliard kg vody, ale může to být i třikrát více. V posledních letech vědci také zkoumají případný vliv sopečných erupcí na koloběh vody, resp. navrácení určitého množství vody zpět na povrch při erupci.

1.2. Význam vody

Voda, jak je všem dobře známo, patří mezi nejrozšířenější látky na zemském povrchu a nachází se především v oceánu. Tvoří základ živých těl, a to jak rostlinných tak i živočišných (v přírodě působí též jako univerzální rozpouštědlo a probíhají v ní veškeré chemické děje v organismu, jako např. energetická nebo látková výměna). U rostlin tvoří voda 5 až 95 %, u savců (včetně člověka) pak 70 až 80 % hmotnosti. Voda je rovněž stálou součástí pedosféry a

¹⁶ KLABZUBA, Jiří a Věra KOŽNAROVÁ. *Aplikovaná meteorologie a klimatologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2004. Edice: 1. ISBN 978-80-213-1123-7, s. 35

¹⁷ *Tamtéž*, s. 11 - 12

atmosféry.¹⁸ Voda tedy v první řadě přímo, nenahraditelně a nezpochybnitelně souvisí se vznikem a zachováním života. Vodu na Zemi tvoří z 97 % voda slaná a z 3 % voda sladká. Voda sladká je tvořena z 31 % vodou podzemní, 68 % zaujímají ledovce a 1 % připadá na vodu povrchovou, která je tvořena z 87 % jezery, z 11 % močály a bažinami a z 1 % řekami. „Na Zemi je podle výsledků dílčích měření a bilančních výsledků nepředstavitelné množství vody – odhaduje se na 1,338 miliardy krychlových kilometrů.”¹⁹

V předchozích kapitolách jsou vyjmenovány základní funkce vody a její význam obecně. Jako jeden z nejzásadnějších významů lze považovat ovlivňování počasí, klima. Změny klimatu také úzce souvisí se vznikem života na Zemi, kdy voda (a zejména možnost současné existence všech tří fází vody na Zemi) umožnila regulaci klimatických extrémů a umožnila tak přežití části živých organismů v prehistorických geologických epochách. „Naše Země je živá planeta a její povrch se stále mění a to podstatně rychleji než na sousedních planetách. Komplexní vědecký výzkum zabývající se vznikem a vývojem života v posledních letech potvrdil existence hlubokomořských vývěřů teplé vody sopečného původu s příznivými podmínkami pro vznik prvotních jednoduchých chemotrofních organismů získávajících energii z chemické přeměny sirovodíku (H_2S). Aplikací simulačních modelů se stále více potvrzuje domněnka, že tyto primitivní formy života vznikly nejdříve a teprve po vyčerpání nebo omezení zásob H_2S se některé organizmy přeorientovaly na fotosyntézu (molekula H_2S je podobná H_2O) se všemi důsledky pro vytvoření současného chemického složení ovzduší. Fotosyntézou se atmosféra Země postupně obohacovala kyslíkem a mohla se tak vytvořit ozónová vrstva tvořící ochranu života před velkými dávkami ultrafialového záření Slunce. Před půl miliardou roků se proto mohl rozšířit život i na pevninu a začala tak epocha bouřlivého rozvoje rostlin a později i živočichů nazývaná velká exploze života.”²⁰ Nejvíce změnu počasí ovlivňuje hydrologický cyklus (zjednodušeně řečeno: voda je v neustálém pohybu, tím vytváří uzavřený globální cyklus výměny vody a tepla, to souvisí se všeobecnou cirkulací atmosféry a mořským prouděním) a úzce souvisí s výskytem vodní páry, a to především s ohledem na skutečnost, že toto plynné skupenství tvoří dominantní množství vody ve vzdušném obalu Země (přibližně 95 % veškeré atmosférické vody existuje ve formě páry). S ohledem na výše uvedené asi nebude žádným překvapením, že hlavním zdrojem

¹⁸ KLABZUBA, Jiří a Věra KOŽNAROVÁ. *Aplikovaná meteorologie a klimatologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2004. Edice: 1. ISBN 978-80-213-1123-7, s. 1

¹⁹ *Tamtéž*, s. 11

²⁰ *Tamtéž*, s. 10

vodní páry v atmosféře je opět světový oceán. „Proudění vzduchu přenáší vodní páru také nad kontinenty a udržuje tím její obsah nad nimi. Vzdušné proudy se proto podílejí na vzniku oblačnosti a srážek a stávají se tak důležitou součástí hydrologického cyklu.”²¹

²¹ KLABZUBA, Jiří a Věra KOŽNAROVÁ. *Aplikovaná meteorologie a klimatologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2004. Edice: 1. ISBN 978-80-213-1123-7, s. 11 – 12, 26

2. Voda a její symbolika v Bibli a mýtopoetickém jazyce

Obsahem této kapitoly bude vymezení a vysvětlení nejdůležitějších termínů, které s výše uvedeným předmětem práce souvisí, včetně rámcového uvedení do souvislosti s mýtem a mýtopoetickým jazykem. Z biblických textů se pak věnuje pouze vybraným pasážím, jako např. stvoření, potopa, zahrada Eden a její řeky, stromy života a poznání dobrého a zlého, řeka Jordán, přechod přes moře, křest atd. (viz. další text).

Voda není v Bibli chápána pouze jako symbol života s plodivou silou. Je zároveň často vodou pro člověka nedostupnou a nebezpečnou. Pojetí fenoménu vody v textech Starého a Nového zákona je mnohem složitější, než by se mohlo na první pohled jevit. Přesto si pravděpodobně každý, hlavně v souvislosti s křesťanstvím, vodu pochopitelně přiřadí nejdříve ke křtu a očištění.

Ponoření a očišťování vodou jsou úzce spojeny s jednou z hlavních vlastností vody, a totiž tou, že voda všechno rozpouští. Symbolicky se tedy ruší všechny staré „formy“, maže se každá historie. *„Nic z toho, co existovalo dříve, ponoření do vody nepřechká. V rovině lidské ponoření odpovídá smrti, v rovině kosmické pak katastrofě (potopě), pravidelně rozkládající svět v prvotním oceánu.”*²²

Rituální omývání a rituální ponořování patřilo a patří k náboženskému životu a tradici Židů. Věřící mají předepsané různé konkrétně vymezené úkony, které jsou často spojené s odříkáváním modliteb nebo náboženských textů. Řadí se sem např. ranní omývání rukou nebo omývání rukou před jídlem apod. Za výraz nejvyššího stupně rituálního omývání je ale považováno právě ponoření, hebr. *tvila*. To je známé zvláště v souvislosti s povinností žen navštívit rituální lázeň, hebr. *mikve*, a to vždy sedm dní po ukončení periody, před svatbou nebo po porodu. Muži tento očištný rituál podstupují zpravidla před šabatem a svátky. Rituální ponoření, jako symbol zrodu nového člověka, je pak vyžadován vždy u konverzí.²³

Křest a jeho symboliku ponoření do vody jako prostředek k očišťování a znovuzrození přijalo rovněž křesťanství, které jej navíc obohatilo ještě o nové náboženské symboly, jako

²² ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 201

²³ NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2996-4, s. 143 - 144

např. odpuštění hříchů (L 3,3).²⁴ „V křesťanství se křest stává základním nástrojem duchovní obrody, poněvadž ponoření do vody, jíž se křtí, odpovídá pohřbení Krista. Člověk symbolicky umírá v důsledku ponoření do vody a znovu se rodí očištěn a obnoven.“²⁵

Z výše nastíněnou očištnou funkcí vody rovněž úzce souvisí dva důležité stavy, a těmi jsou řád a chaos. Jedná se sice o dva protichůdné pojmy, nelze je však od sebe oddělit, patří neodmyslitelně k sobě. Chaos, pod kterým si asi jako první vybavíme určitý zmatek či změť, bývá často spojován se stavem před vznikem řádu a může mít různé podoby (např. vodstvo, nicota apod.). Může být také popisován jako smíšenost nebo nerozlišenost. Tedy protikladný k životu, vyznačující se pasivitou. Řád naopak představuje cosi uspořádané, co má svá pravidla. Tedy k prostředí, které umožňuje život a dává člověku jistotu.²⁶

Toliko ke stručnému úvodu této kapitoly. V následujících podkapitolách bude následovat podrobnější rozbor jak tematiky očištění a křtu, tak i dalších konkrétních biblických textů.

2.1. Vymezení pojmů mýtus a symbol

Mýtus je vyprávěním, příběhem o nadpřirozených jevech a božstvech, předávaným z pokolení na pokolení určité skupiny lidí (etnické, kmene, rodu atd.), jedná se o kolektivní paměť, určitou osobní zkušenost, která je zásadní pro život. Tento narativ sloužil k upevnění pojetí světa, jeho stvoření, řádu a k utváření individuálního i společenského vědomí, tvoří základy kultury. Mýtus odráží podobu upořádání dávného etnika a bývá často doprovázen obřady. Mýtus je rovněž nositelem různých morálních, zvykových a kognitivních hodnot a zachovával určité vzorce a řády ze života společnosti. „Když promítneme přírodní a společenský řád do světa náboženských představ, vyjadřovaly mýty křehkou rovnováhu a nevyzpytatelnost, nadějnost i neodvratitelnost osudu jedince i celé společnosti... Obřad a mýtus představovaly dvě neoddělitelné součásti smyslové interpretace skutečnosti v

²⁴ „I začal procházet celé okolí Jordánu a kázal: „Čiňte pokání a dejte se pokřtít na odpuštění hříchů,“ jak je psáno v knize slov proroka Izajáše: Hlas volajícího na poušti: Připravte cestu Páně, vyrovnejte mu stezky! Každá propast bude zasypána, hory i pahorky budou srovnány; co je křivé, bude přímé, hrbolaté cesty budou rovné; a každý tvor uzří spasení Boží“

²⁵ ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 202

²⁶ VOZNICA, Matěj. *Akvatický chaos v náboženstvích starověkého Předního východu*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Dalibor Papoušek, s. 8, dostupné na: <https://is.muni.cz/th/czg8k/>

kategoriích posvátných norem individuální etiky a společného soužití a byly také prostředkem vyjádření vztahu člověka k přírodě.”²⁷

Mircea Eliade zkoumal mytologii v mnoha kulturách. Dle jeho názoru neslouží mýty pouze ke zprostředkování životních a duchovních zkušeností, ale mají také člověku pomoci najít odpovědi na základní lidské otázky o smyslu života a smrti.²⁸

Neexistuje pouze biblický mýtopoetický jazyk. Tímto jazykem (způsobem) byly napsány i další texty (např. báje), které jsou dodnes považovány za základy lidské kultury. Slova a způsob sdělení mýtopoetického jazyka mají úplně jiný, přesně definovaný, význam. Pro pochopení je často nutný výklad, protože sdělovaná informace je ukrytá mimo zachycený obsah. K těmto materiálům je proto nutné přistupovat specificky a číst je odlišným způsobem než např. články vědecké nebo technické.

Problematika mýtu a symbolu je zásadní i pro dnešní dobu. Moderní člověk si znovu pokládá otázky: „Proč je symbol a mýtus problémem pro nás, moderní lidi? A proč jsme zaujati tímto problémem obzvláště jako křesťané?”²⁹

Podle Paula Ricoeura je při hledání odpovědí na tyto otázky nutné rozlišovat také to, kdo a z jakého úhlu pohledu tyto termíny řeší. Jiný význam budou mít např. pro chemika nebo matematika, jiný pak pro psychoanalytika nebo exegeta apod. V obecné rovině lze ale konstatovat, že pomáhá odhalit (dešifrovat) skrytý smysl (obrazný, existenciální, ontologický apod.). V této obecné rovině pak Ricoeur rozlišuje tři oblasti, ve kterých se symbol objevuje:

- Psychická oblast, o které svědčí především sny a hluboko uložené touhy a symbol zde stojí na pomezí touhy a mluvy.
- Oblast kosmických symbolů, kam zahrnuje hlavně prvky vody, ohně, nebe a země, přičemž je nezahrnuje pouze do zóny přírody, ale přiznává jim sakrální smysl (oživující přírodní symboliku).
- Schopnost poetické imaginace, která používá vlastní smyslové metafory.³⁰

Symbol se projevuje skrze řeč, resp. skrze schopnost řeči, tudíž zákonitě vyvolává otázku interpretace, tedy hermeneutický problém. Symbol neexistuje bez interpretace, vybízí k přemýšlení, člověk chce zároveň poslouchat i mluvit. Jinými slovy nechat si vysvětlit význam,

²⁷ GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložil Hana KOMÁRKOVÁ. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-3218-2, s. 26 - 47

²⁸ *Tamtéž*, s. 43

²⁹ RICŔEUR, Paul a Miloš REJCHRT. *Život, pravda, symbol*. 2. upr. vyd. Praha: Institut pro střeoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-32-3, s. 161

³⁰ *Tamtéž*, s. 161

porozumět původnímu slovu, ale zároveň také nechat na sebe slovo působit a zažít rozmanitost zkušenosti (vědecké, mravní, náboženské). Je však nutné nespouštět ze zřetele skutečnost, že je vysoce pravděpodobné, že se kritický člověk nikdy k původnímu smyslu nedobere. Toto riziko lze částečně zmírnit důsledným sledováním moderní hermeneutiky, bojovat proti klamu a zároveň zápasit o oslovení.³¹

Mýtus Ricoeur definoval později než symbol a říká, že v symbolu je více než v mýtu, což dává do souvislosti s hermeneutickým konfliktem (klam a oslovení) a s kritickým přístupem při zkoumání původního smyslu, rovněž se zabývá formou mýtu, která je dána určitou strukturou vyprávění („...*V těch dávných dobách...*“, „*Na počátku...*“, „*Byl jednou jeden...*“). Dle jeho názoru je totiž mýtus problémem sekundárním a tvoří spíš až jakousi nadstavbu symbolické funkce. „*Mýtus se objevuje nejprve jako předvědecký výklad, a jako takový je také odmítnut při nástupu vědeckého myšlení. Racionální výklad světa a rozvoj dějin racionálního myšlení eliminují mýtus v této první podobě.*“ Snaží se ukázat způsob, jak vytěžit symbolický rozměr mytologického vyprávění, a to i z hlediska původu zla. „*Mýtus je symbolikou druhého stupně, jež užívá bájných osob, míst a časů. Vlastní symbolická funkce se musí a může oddělit od explikativní, která je vystavena demytologizaci.*“ Mytologické příběhy v sobě obsahují elementární symboly, které jim dávají smysl. Veškerá lidská zkušenost je tak shrnuta v modelovém příběhu, který vypovídá o počátku člověka tím, že líčí jednotlivé události, které tak vlastně dějinám určují směr a polaritu. I přesto, že Ricoeur vnímá mýtus jako sekundární, oceňuje jeho symbolické bohatství a věří, že mýtus bude vždy aktuální a zastává nezastupitelnou funkci sociální a tudíž se ani nikdy nevyčerpá.³²

Obě výše nastíněné myšlenky (1. Priorita symbolu před mýtem a 2. Problematika interpretace – zápas mezi usebráním smyslů a rozptylováním iluzí) aplikoval Ricoeur na problematiku křesťanství, a to ve třech vrstvách:³³

- Ve vztahu k jiným náboženstvím, kdy jako podstatné vnímá Starý zákon jako zevšeobecněný interpretační model, ve kterém sice dochází k radikální demytologizaci zprávy o stvoření a pádu a pak následné obnově, avšak děje se tak výhradně pod kontrolou teologického učení. Přičemž na závěr své úvahy vystihl univerzálnost křesťanství a jeho schopnost rozbíjet mýty a znovu se chápat symbol.

³¹ RICŔEUR, Paul a Miloš REJCHRT. *Život, pravda, symbol*. 2. upr. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-32-3, s. 161-164

³² *Tamtéž*, s. 162-163

³³ *Tamtéž*, s. 164 - 165

- Ve vztahu Nového a Starého zákona, kdy tento vztah nepovažuje za opakování vztahu Starého zákona vůči ostatním kultům (kenaánský, babylónský, perský atd.), ale tím základním je pro něho události vyjití z Egypta, bloudění na poušti a zjevení atd., tedy takové události, které tvoří typologii, na které pak text Nového zákona (např. Galatským nebo Židům) rozehrává svou zvěst.³⁴
- Ve vztahu kérygmatu (vyhlášení, poselství, obsah evangelií, zvěstování poselství) vůči symbolu a mýtu, který je poznamenán moderním myšlením, vědou a kritickým přístupem a současně se také vyrovnává s otázkou historického Ježíše a víry v Krista. Zde Ricoeur uvádí: „*Mé vodítko je dvojí, jednak podřízenost mýtu vůči symbolu a symbol vůči kérygmatu, jednak zápas o znovupochopení smyslu pomocí nepřetržité demystifikace náboženského vědomí.*”³⁵

Kérygma však nelze, dle Ricoeura, od symbolu oddělit. Toto své tvrzení argumentuje následovně:

- Kérygma rozpoznává samo sebe, v křesťanství je nejstarším smyslem symbolu to, že je vnímán jako poznávací znamení a událost tak nelze uchopit mimo vyznávající společenství.
- Symbol má existenciální smysl. Každá událost, resp. pravdivost této události, kterou člověk nebo společenství vyznává, musí být také v životě potvrzena. Zejména pak událost smrti a vzkříšení Ježíše Krista a jejich význam pro smrt a nové zrození. Kdy toto platí jak v rovině individuální, tak v rovině celého církevního společenství.³⁶

Ricoeur vidí jako zásadní snažit se o nové uplatnění veškerých symbolů, které jsou k dispozici, nezavrhuje uplatnění demytologizace, za důležitější má ale proces, při kterém dojde k přivlastnění si „*skrytého symbolického bohatství, a to v trojím ohledu:*

- *interpretace existujícího kulturního symbolismu,*
- *odhalení existenciálního symbolu jako responzivního vztahu mezi kristovskou událostí a krizí vlastní existence,*
- *sebepoznání společenství ve vyznání víry.*

³⁴ RICŔEUR, Paul a Miloš REJCHRT. *Život, pravda, symbol*. 2. upr. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-32-3, s. 164 - 165

³⁵ *Tamtéž*, s. 165

³⁶ *Tamtéž*, s. 165 - 166

Toto přivlastnění symbolického bohatství je prostředkem, jímž jedinec i společenství mohou přijmout událost, ve které se Bůh obrací na člověka a zvěstuje mu, že započal nový čas.”³⁷

2.2. Voda v mýtopoetickém jazyce obecně

Voda má sakrální hodnotu, a to zejména v souvislosti s akvatickou kosmologií nebo kultu u pramenů toků. Její magická síla, vznikající a vyzařující z proudící vody toků, z vln jezerní hladiny nebo rozsáhlosti a hloubky moře, v lidech vyvolávala a dosud vyvolává pocity strachu ale i fascinace.³⁸

Přestože se svět zdál lidem jako harmonický a soběstačný organismus, nebylo v jejich možnostech plně pochopit jeho fungování. A ani mýty nevysvětlovaly přírodní divy, šlo spíše o jakési poetické formy, kterými byla tato tajemství symbolizována. Mezi nimi i tajemství vody. Vždy zde byla touha člověka přivlastnit si tajemství vody, vždy pro něho byla nepoznatelná a nevysvětlitelná. Voda tedy hraje nezastupitelnou roli v mnoha rituálech a náboženstvích a je součástí všech mýtů o stvoření světa. A to především proto, že je považována, jak již bylo výše uvedeno, za základní stavební prvek života a je zároveň symbolem očištění.

Řeky, veletoky a jejich spojitost s hojností, obětováním, smírem, smrtí a vzkříšením se vyskytují ve všech kulturách starověku a modely jejich mytologií jsou často identické. Podle nejnovějších archeologických objevů např. akkadská civilizace nezanikla po útoku nájezdníků, ale následkem vyschnutí řek Eufratu a Tigridu. Téma smrti a vzkříšení vegetačního boha Tammuze v mezopotamské mytologii je totožný s úrodností, jako odměnou za mučednictví podle modelu usirovského. Podobná témata a modely pak zachovává i původní řecký říční mýtus o Achelóvi, kdy přemožený Achelóos spáchá sebevraždu tím, že se utopí ve velké řece. Jeho uražený roh, potopený v hlubinách řeky, ale začne nést plody (odtud roh hojnosti).³⁹ Řeky byly sice na jedné straně vnímány jako symboly nebo principy oběhu, ale na straně druhé také jako nositelky zkázy a smrti. Pokud např. bylo vody příliš málo, znamenalo to pro společnost sucho, nedostatek úrody, hladovějící dobytek, hladomor.

³⁷ RICŔEUR, Paul a Miloš REJCHRT. *Život, pravda, symbol*. 2. upr. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-32-3, s. 167

³⁸ GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložil Hana KOMÁRKOVÁ. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-3218-2, s. 20

³⁹ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, str. 280 - 281

Naopak příliš vysoká hladina toku znamenala povodně, zásoby obilí nasáklé vodou, hnilobu, parazity. V obou případech se jednalo o rány stejně kruté.

Není proto divu, že lidé si chtěli nejen nějakým způsobem tyto děje vysvětlit, ale také se od počátku snažili vodu podmanit a získat nad ní kontrolu. Hlavně nad její ničivou silou. I zde vznikají mýty. Jeden z nejznámějších je Ovidiův, podobný biblickému příběhu o potopě, podle něhož „*Neptun zastavil potopu světa, Tritón zatroubil na svůj roh a vody opět nabyly forem, které jim příslušely na znovuzrozené zemi – forem jezer, moří a řek.*“⁴⁰

Rovněž tak, jak přednáší Vymětalová: „*... je pro další kultury voda nositelkou života, ale také slouží jako prostředek k očišťování, a to nejen hygienickému, ale i rituálnímu. Starověký Egypt vyrostl z životodárného Nilu a Mezopotámie se, jak její název napovídá, utvářela mezi dvěma posvátnými řekami Eufratem a Tigridem. Egypťané uctívali Nil jako boha Apiho, později Osirida. Mezopotámci ctili Enkiho, pána vod, coby dárce civilizace. Řecké náboženství vnímalo vodu jako nositelku očisty i věštbý prostředek. Respektovali mořského boha Poseidóna i nymfy sladkých vod. Zoroastrismus dodnes klade velký důraz na péči o skutečnou čistotu vody a používá ji rovněž k rituální očištění. Hinduisté považují vodu za posvátný živel, a proto uctívají velkou řeku Gangu. Podle prastarého mýtu „pramení Ganga v palci Boha Višny a na světě protéká vlasem boha Šivy“. Hinduistické pohřby se odehrávají u řeky, kde se pozůstalí očišťují a posléze do ní vhazují popel zesnulého. Rovněž v buddhismu se s vodou setkáváme při pohřebních obřadech, kdy se recituje: „Jako déšť naplňuje řeky a přetéká do oceánů, tak i zde dochází k oddělení.“ Lidský život se podobá plynoucí vodě. V taoismu je voda v klidné i rozbouřené podobě symbolem duchovní cesty. Také v islámu hraje voda v návaznosti na biblický odkaz významnou roli, rituální očista vodou je před modlitbou nutností. I v baháismu hraje voda významnou úlohu. Tento náboženský směr propojuje kult s ochranou přírody a obrovskou péčí o vodní zdroje. Bahaisté soudí, že se voda a ostatní tvorové stále vzájemně ovlivňují.“⁴¹*

Každý potok a řeka však potřebuje nejdříve svůj pramen. Pramen byl, hlavně na počátku starověku, spojen s mýtem o stvoření. Zvláště pak pramen rajských řek byl častým zdrojem inspirace. Ten býval popisován jako mysticky odhalená jednota dobra, krásy a moudrosti a byl přirovnáván k tajemství stvoření (i metafyzicky).⁴²

⁴⁰ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zp (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 313

⁴¹ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

⁴² SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zp (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, 2007, s. 290

Jako protipól významu vody se staví symbolika pouště, strachu, smrti. Dominik Dostál vymezuje poušť ve své práci takto: „*Prostor, který nazýváme pouští, postrádá jasné ohraničení, a tudíž má velice neurčitý gestalt. Úplná nebo téměř úplná absence vegetace a jakýchkoli dalších přirozených či umělých objektů na poušti neposkytuje lidskému oku žádný „záchytný bod“ k němuž by se mohlo upnout. Všudypřítomný písek či kamení udává krajíně výrazné horizontální uspořádání, tuto horizontalitu prostoru narušuje pouze člověk svojí vertikální pozicí, z čehož v emoční vrstvě vzniká dojem opuštěnosti a samoty v bezbřehém amorfním prostoru, kterým poušť de facto je. Nejen častá očividná absence vegetace ale i ze zkušenosti plynoucí poznání, že v pouštních podmínkách nelze provozovat zemědělství, činí poušť v percepci člověka zemědělské kultury synonymem neobyvatelného místa nehostinného k životu. Příčiny nehostinnosti pouště jsou nasnadě. Hlavní očividnou příčinou je nedostatek vody, jež by umožňovala semenům alespoň vzklíčit. Na nepřítomnost vody tentokrát však v plynném skupenství je částečně navázán i fenomén stínu, jehož absence především v podobě „živého“ stínu stromů, neumožňuje člověka ani flóru chránit před ničujícími účinky kontinuálního slunečního záření (jež se projevuje především velmi rychlým výparem vody).“⁴³ V biblickém textu se objevuje poušť (jako nepřátelské prostředí) především u Proroků, např. v Jer 2, 6. Naopak v Tóře je poušť představována jako místo, kde se izraelskému lidu zjevuje Boží péče, kdy Bůh „*provádí svůj lid pouští, aby demonstroval svoji sílu udržovat svůj lid na životě i v takto nehostinném prostředí.*“⁴⁴*

O naději, že i z původně beznadějně situace je možné doufat v Boží milost a požehnání, svědčí např. Žalm 107⁴⁵, ve kterém autor textu čtenáři přibližuje Hospodinovu moc, kdy poušť mění v jezero, resp. vyprahlou zemi přeměňuje v úrodnou půdu a dokládá tak, že je zdrojem živé vody.⁴⁶

Izrael tradičně spojoval symboliku vody se svátky Sukot. Šlo o prosbu za déšť, jako jediného přirozeného zdroje závlah. Čas oslav připadal na podzimní dny a s prosbou, modlitbou za déšť, se čekalo až na poslední den svátků. Důvodem byla obava, že by mohlo dojít k vyslyšení modliteb a přival deště by mohl vyhnat lid ze stánků. Chránová bohoslužba v době Sukot

⁴³ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 77 - 78, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 77 - 78

⁴⁵ ČEP, Ž 107, 35 – 38 „*Poušť v jezero mění a zem vyprahlou ve vodní zřídla ...*“

⁴⁶ BĚHALOVÁ, Miroslava. *Hospodin jako zdroj živé vody*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého. Vedoucí práce Stanislav Pacner, s. 27, dostupné na: <https://theses.cz/id/6krrie/?info>

probíhala tak, že kněží nabírali vodu každý večer z rybníku Siloam a nosily ji do Chrámu. Byla rozsvícena menorah a poutníci a kněží tančili a zpívali. Toto je známé jako večerní obřad „*simchat bet ha-šovea*“. Tomuto obřadu předcházela ranní obřad „*nisuch ha-majim*“, tedy polévání a omývání oltáře vodou.⁴⁷

2.3. Voda a její význam a symbolika ve vybraných biblických textech

Území popisovaná ve Starém zákoně, hlavně oblasti dnešní Palestiny a Izraele, byla chudá na vodu. Obyvatelé si velmi dobře uvědomovali nutnost šetrného zacházení s vodními zdroji. Řeky a moře nestačili pokrýt veškeré nároky (např. Jordán, byť veletok, ústící do Mrtvého moře, protékal celým územím zcela bez užitku, protože byl zaklenu geologickým zlomem do nejhlubšího úvalu a úrodný byl pouze ve své severní části). Bylo nutné uchovat vodu, zvláště pak tu dešťovou, do zásoby. Bylo potřeba vybudovat různé nádrže, studny, cisterny, rybníky, kanály nebo vodovody (např. v Jeruzalémě).⁴⁸

Termín „voda“ je dle biblické konkordance ve Starém zákoně zmíněn celkem na 503 místech. Z toho v Tóře je uveden 171x (Gn – 53x, Ex – 42x, Lv – 22, Nu – 39 a Dt – 15x).⁴⁹ Voda neměla jen čistě praktický význam, ale úzce souvisela i s duchovním životem tehdejšího člověka, akvatická symbolika ho provázela od narození po smrt. Tato kapitola je zaměřena na několik nejdůležitějších míst Starého zákona, které se symbolikou a významem vody úzce souvisí (včetně významu a symboliky např. moře, toků a studny/cisterny apod.). Rovněž nelze nezmínit déšť a potopu a samozřejmě nelze od vodní symboliky oddělit fenomén zahrady a tím pádem ani stromy.

Jakým způsobem nahlíží Starý zákon na element vody, stručně shrnula ve své bakalářské práci Adéla Bajarová: „*Ve světle Starého zákona se tedy voda jeví jakožto prvek, který je nějakým způsobem blízký Bohu. Je to element, který byl již u počátku stvoření, a jeho blízkost k Bohu je vyjádřena i v četných biblických metaforách pro Hospodina. Voda je ve Starém zákoně spojená s motivy smrti, trestu, regenerace, řádu i chaosu. Je také důležitým prostředkem pro očistu. Člověk předstupující před Hospodina by měl vodou očistit sebe i svůj šat, aby se zbavil nejen fyzického, ale i duševního znečištění. Voda, zdá se, má schopnost*

⁴⁷ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 150

⁴⁸ BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 91 - 106

⁴⁹ SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ, ed. *Biblická konkordance*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. Kalich, s. 2122 - 2126

člověka navracet zpátky do momentu jeho stvoření, kdy ještě nebyl zatížen žádnou osobní historií.“⁵⁰

Voda je ve starozákonním textu znamením požehnání a znamením zlořečení. Hospodin stvořil zemi tím, že jí „vytáhl z vody (Gn 1,9 a 2Pt 3,5)⁵¹, nakládá dále s touto vodou volně, aby projevil svůj hněv nebo svou laskavost, svou milost nebo svůj soud. Voda má kromě toho očištnou sílu ve vlastním i obrazném smyslu.“⁵²

Etymologií termínu „voda“ se ve svých přednáškách věnuje i Vymětalová: „*Etymologie pojmu je velmi různorodá. Jam, maim tovim, mabul, to hydor, hydra. V židovské i křesťanské tradici je voda jako beztvare neuspořádané jsoucno spjata s počátkem stvoření. Jedná se o prvek dosvědčující hierofanii, ať už tvůrčí (stvořitelskou) nebo přinášející zkázu. Známe totiž prameny života, avšak i prameny smrti. Pán vod má často antropomorfní či teriomorfní tvář. Jedná se o pána či prince, ale také hada či draka. Celý Starý zákon oslavuje vodu jako symbol požehnání, třebaže se s ní setkáváme i v podobě ničitelé síly potopy či při průchodu Rudým mořem. V návaznosti na teze religionisty M. Eliadeho jsou i biblické vody očištné i obnovné a rozpouštějí staré formy, aby daly vzniknout formám novým. Tak je například některými badateli vykládán průchod Hebrejců Rudým mořem a zkáza egyptské jízdy jako symbol zúčtování s hříšným lidstvem, z něhož Bůh zachraňuje pouze část. Ta představuje prazáklad nového počátku, zárodek společenství Izraele. Na pozadí můžeme reflektovat souboj Hospodina s personifikovanou vodní entitou, což najdeme v řadě žalmů. (Srov. Ž 18). Egypt obdobně jako Babylón často reprezentují mocnosti vodního chaosu.“⁵³*

Z výše nastíněných funkcí vody a její symbolikou dle mého názoru úzce souvisí dva důležité stavy, a těmi jsou řád a chaos. Jedná se sice o dva protichůdné pojmy, nelze je však od sebe oddělit, patří neodmyslitelně k sobě. Chaos, pod kterým si asi jako první vybavíme určitý zmatek či změť, bývá často spojován se stavem před vznikem řádu a může mít různé podoby (např. vodstvo, nicota apod.). Může být také popisován jako smíšenost nebo nerozlišenost.

⁵⁰ BAJEROVÁ, Adéla. *Symbolika vody v křesťanství a islámu podle Mircey Eliadeho*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Milan Lyčka, s. 8, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/76762>

⁵¹ „I řekl Bůh: „Nahromadte se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!“ A stalo se tak.“; „Těm, kdo toto tvrdí, zůstává utajeno, že dávná nebesa i země byly vyvolány slovem Božím z vody a před vodou chráněny.“

⁵² ALLMEN, Jean-Jacques von, MIREJOVSKÝ, Jan, ed. *Biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991. ISBN 80-7017-180-4, s. 302 - 303

⁵³ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

Tedy protikladný k životu, vyznačující se pasivitou. Řád naopak představuje cosi uspořádané, co má svá pravidla. Tedy k prostředí, které umožňuje život a dává člověku jistotu.⁵⁴

Následující řádky se pokusí dát chaos do kontextu s vodou. Chaos mohou totiž jednotlivé tradice vnímat dvěma způsoby, a to buď jako vodní, většinou mořské božstvo (např. mořská obluda), nebo jako neomezené vodní masy, kdy pak z neomezeného akvatického chaosu vzniká svět.⁵⁵

Přemožení chaosu, v Bibli hlavně ve zprávě o stvoření, dává zároveň podnět k zamyšlení nad otázkou návratu chaosu, kterým nemusí být jen biblická potopa (viz. podrobněji dále), ale může jít i o efekt zcela opačný, tedy návrat k poušti a pustině. Tedy otázka v současné klimatické fázi zcela aktuální. Zřetelně o tomto píše např. prorok Izajáš ve své 13. a 19. kapitole (Iz 13, 9, Iz 19, 5 – 6)⁵⁶. Je zde popisována zkáza, zpusťování země, měst, lidské společnosti. Vlady se ujímá chaos, který představuje neuspořádaná pustina. Je ohrožena plodnost, život jako takový, existence lidské společnosti.⁵⁷

Mezi asi nejznámější a v jistém slova smyslu i nejdůležitější kapitoly Starého zákona patří dvě úvodní knihy Genesis a v nich obsažené zprávy o stvoření. Nejedná se ale o jediné zprávy, které se s otázkou stvoření vyrovnávají. Další nalezneme např. také v Žalmu 104, Žalmu 136, Žalmu 148 nebo třeba také v knize Izajáš, a to v jeho 51. kapitole. Jedná se o texty různorodé, které nepřinášejí jednotnou výpověď o způsobu stvoření, ale zcela jednotně vypovídají o Bohu jako Stvořiteli. Nemají za úkol vytvořit ideologii, ale poučit člověka o sobě samém a podnítit u něho zápas víry a tím i schopnost vyznávat svůj vztah k Hospodinu, a to vše v kontextu své doby.⁵⁸

Ve starozákonní zprávě o stvoření v knize Genesis jsou zachycena hlavní témata, kterými jsou Bůh, nebe, země, tma, duch a vody. Text v Bibli zní v ekumenickém překladu následovně: „*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdná a nad*

⁵⁴ VOZNICA, Matěj. *Akvatický chaos v náboženstvích starověkého Předního východu*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Dalibor Papoušek, s. 8, dostupné na: <https://is.muni.cz/th/czg8k/>

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 9

⁵⁶ „*Hle, přichází den Hospodinův, nelítostný, s prchlivostí a planoucím hněvem, aby zemi změnil v poušť a vymýtil z ní její hřichy.*“, „*Vody se vypaří, než dojdou k moři, a řeka vyschne a vysuší se, říční ramena budou páchnout, voda v egyptských kanálech opadne a vyschne, třtina a rákos zvadnou.*“

⁵⁷ VOZNICA, Matěj. *Akvatický chaos v náboženstvích starověkého Předního východu*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Dalibor Papoušek, s. 40 - 42, dostupné na: <https://is.muni.cz/th/czg8k/>

⁵⁸ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 8 - 18

*propastnou tůní byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.*⁵⁹ Beneš však tento text doslovně překládá takto: „*Hlavně tvoří Bůh nebe a zemi. Země je houšť a poušť (nebo pustá a prázdná) a tma /je/ nad propastí a duch Boha se chvěje nad tváří vod.*“⁶⁰ Beneš zde záměrně ukazuje nejen na použití slova „hlavně“, ale především na použití časů (hebrejšтина nemá u sloves žádný časový systém, proto při překladu vždy záleží na kontextu), resp. na to, že celý děj vyprávění byl při překladu převeden do přítomného času. V ekumenickém překladu použitý čas minulý vyvolává představu událostí, které se nás již v podstatě nemusejí týkat, protože se jedná o dávnou historii. Benešem použitý čas přítomný ale zdůrazňuje skutečnost, že obsah textu se nás naopak týká bezprostředně, že jde o něco, co bychom měli v našem životě registrovat právě nyní. Jednou z těch informací, kterou chce autor čtenáři předat je to, že Bůh vytvořil pro člověka to pro něho nejvhodnější prostředí, tedy takové prostředí, ve kterém může dýchat, žít, rozmnožovat se, přemýšlet a navazovat vztahy. Další důležitou informací citované pasáže je, že Bůh stále jedná ve prospěch člověka, a to tím, že i např. stanovuje hranice tomu, co člověka ohrožuje, v tomto případě tmě a vodě. Navíc dle mytologických představ byl svět a tedy i člověk neustále ohrožován chaosem, což je stav bez řádu a pro člověka nevyzpytatelný a smrtelný. I tento chaos však Hospodin ve prospěch člověka svým slovem přemáhá a dává světu určitý řád. To lze symbolicky spatřit například i na sedmidenním vymezení kalendáře. I zde je pak možné nalézt souvislosti s dalšími starozákonními i novozákonními texty a symboliku hebrejštiny. Vypravěč stvořitelského hymnu použil pro popis prvního dne stvoření výraz „den jedna“, přestože mohl použít řádovou číslovku „první“ stejně jako to učinil u ostatních dnů stvoření. Číslo jedna je zde ale chápáno kvalitativně (ne jako počet) a navíc má v hebrejštině velký význam a výsadní postavení v ústředním textu Starého zákona a židovském vyznání víry, které Beneš překládá: „*Slyš Izraeli! Hospodin, Bůh náš, Hospodin je jedna.*“ Vypravěč zde chtěl symbolicky vyjádřit, že Hospodin je „Jednička“, první den je s ním úzce spojen, je to tedy den jeho sebezjevení, den Hospodinův. Tento den je zároveň vyvýšen nad všechny ostatní dny. V židovském kalendáři končí sedmidenní cyklus sobotou, den jedna je tím pádem neděle, které podle křesťanského kalendáře náleží den vzkříšení, kterým také Bůh veřejně demonstroval přítakání svému Synu. Vyjevil tím tak svou moc nad smrtí a životem. V kontextu s Janovým

⁵⁹ ČEP, Gn 1, 1 - 2

⁶⁰ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 21

prologem, kdy Kristův život je ztělesněním Hospodinova slova, se znovu vše symbolicky uzavírá v kruhu u prvního dne stvoření.⁶¹

Vyznání uvedené v Dt 6, 4 „Slyš, Izraeli...“ je ale také vyjádřením vztahu mezi Bohem a člověkem a snahou vyjádřit míru našeho vědění a tedy i schopnosti zohledňovat celek a tedy i žít celek jako jednotu. Dalibor Vik Benešův výklad potvrzuje, když v této souvislosti píše: *„Ukazuje se, že jednotu či celkovost je právě ona causa efficiens i causa finalis veškerého lidského snažení. Pokud jsme tento verš (myšleno „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný“) v minulosti vykládali učebnicově a schematicky jako polemiku s polyteismem, oloupili jsme především sami sebe o jeho plný, hluboký význam. Neběží zde v žádném případě o kvantitativní informaci, kolik Bohů máme vyznávat, ale o vyjádření jakosti, které není ničím jiným než programovým prohlášením o povaze Boha, a tedy i světa a člověka v něm. Metaforicky, ale snad dokonce i fakticky, se lidské vědění – či sama jeho možnost – rodí právě v okamžiku, kdy k výpovědi jsem, který jsem (Ex 3, 14) přistupuje další podstatná informace: Bůh je jen jeden. Odtud možno odečíst jak původní význam čísla, které není počtem, nýbrž kvalitou, jež v sobě počet vždy zahrnuje, tak původní význam povahy světa: svět je jeden a vládne mu jeden řád, který je možno zkoumat a poznávat s ohledem na jeho jednotu.“⁶²*

V Novém zákoně je termín „voda“ dle biblické konkordance zmíněn celkem na 66 místech. Z toho v evangeliích je uveden 34x (Mt – 8x, Mk – 3x, L – 4x a J – 19x).⁶³ Jakým způsobem nahlíží Nový zákon na element vody, stručně shrnula ve své bakalářské práci Adéla Bajerová: *„Jak je vidno, Nový zákon čerpá z již zavedené vodní symboliky Starého zákona a mnohé motivy dokonce přejímá a adaptuje na novou nauku. Řeka vody života tekoucí z Božího a Beránkova trůnu se nápadně podobá živé řece z Ezechielova vidění, která vytéká zpod Chrámu. Pasáže přirovnávající Krista k prameni živé vody zase odkazují k metaforám pro starozákonního Boha. Voda zde oplývá spíše symbolickými významy. Podobně jako starozákonní Hospodin, i Kristus dokáže vodu využívat pro svoje účely, když mění vodu ve víno, nebo po ní kráčí, aniž by se potopil. Vodní symbolika je také spojena s příslibem Božího*

⁶¹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 21 - 35

⁶² VOGEL, Jiří a Dalibor VIK. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-65-0, s. 11

⁶³ SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ, ed. *Biblická konkordance*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. Kalich, s. 2122 - 2126

*království a spásy. Její ambivalentní charakter již není v Novém zákoně natolik patrný, spíše se zde projevuje její pozitivní očištná a regenerační funkce.*⁶⁴

Bible, zvláště pak Nový zákon, dává vodě svátostný smysl, kterým je očištění a znovuzrození, přislíbené ve křtu. Tato svátost v sobě nese znamení soudu, dávaného do souvislosti se smrtí a milostí, která se spojuje se životem (viz. např. 1Pt 3, 20 – 21)⁶⁵, ale i přijetím závazku dokázat svým novým životem platnost přijatého křtu (viz. např. Ř 6,8)⁶⁶, nebo jak je uvedeno v Ga 3,27: „*Neboť vy všichni, kteří jste byli pokřtěni v Krista, také jste Krista oblékli.*“⁶⁷ Nebo také jinak, totiž jak píše Jan ve svém prvním listu: „*Kdo je narozen z Boha, nedopouští se hříchu ...*“⁶⁸

Symboliku vody silně vnímal také Tertullian, který v jednom ze svých textů (De bapt., III – IV) „*dlouze hájí výjimečné vlastnosti vody, kosmogonického živlu už na samém počátku posvěceného Boží přítomností. Protože voda byla první příbytek Ducha Božího, jenž jí dal přednost před všemi ostatními živly... Vodě jako první bylo přikázáno vytvořit živé bytosti... To voda jako první dala vzniknout živému, abychom se nedivili, až jednou ve křtu dá vzejít životu. Když Bůh stvořil člověka samého, k dovršení svého díla použil vody. Látku mu sice poskytla země, avšak hlína by k tomu dílu byla zcela nevhodná, kdyby nebyla vlhká, zředěná... Proč by ta, jež dala vzniknout životu pozemskému, nedala život nebeský? Veškerá přírodní voda má tedy díky pradávnné výsadě, již se jí dostalo hned od počátku, schopnost posvěcovat ve svátosti, pokud je ovšem za tím účelem vzýván Bůh. Jakmile se vysloví příslušná slova, Duch svatý sestoupí z nebes, zastaví se nad vodami a posvěť je svou plodností; takto posvěcené vody pak rovněž prostoupí schopnost posvěcovat...Co léčilo kdysi tělo, léčí dnes duši; co poskytovalo dočasně zdraví, poskytuje věčnou spásu...*“⁶⁹

⁶⁴ BAJEROVÁ, Adéla. *Symbolika vody v křesťanství a islámu podle Mircey Eliadeho*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Milan Lyčka, s. 9, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/76762>

⁶⁵ „*kteří neuposlechli kdysi ve dnech Noemových. Tenkrát Boží shovívavost vyčkávala s trestem, pokud se stavěl koráb, v němž bylo z vody zachráněno jenom osm lidí. To je předobraz křtu, který nyní zachraňuje vás. Nejde v něm zajisté o odstranění tělesné špíny, nýbrž o dobré svědomí, k němuž se před Bohem zavazujeme ...*“

⁶⁶ „*Jestliže jsme spolu s Kristem zemřeli, věříme, že spolu s ním budeme také žít.*“

⁶⁷ ČEP, Ga 3, 27

⁶⁸ ČEP, 1J 3, 9

⁶⁹ ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 202 - 203

V předchozích řádcích této práce je stručně naznačena symbolika vody, jako obrodné lázně při křtu (viz. např. Tt 3,5)⁷⁰, které se nyní bude text podrobněji věnovat na konkrétních ukázkách jednotlivých veršů Starého a Nového zákona.

Pozornost si jistě zaslouží prorocká kniha Ezechiel, zejména na pak její kapitoly 36 a 37, které s tematikou očištění a příslibu nového života úzce souvisí. Ezechiel zažil již první deportaci do Babylónie v roce 597 př. n. l. a byl rovněž svědkem pádu Jeruzaléma a zničení chrámu v roce 587/6 př. n. l. a působil tedy jako prorok v jednom z nejotřesnějších období judských dějin. Náležel původem ke kněžské rodině, povolán do úřadu proroka byl pravděpodobně ve svých třiceti letech a jeho služba trvala minimálně dvacet dva let.⁷¹ Není postavou jednoduchou, spíše je naopak jeho charakteristika problematická. Pro pochopení významu a symboliky jeho poselství je vhodné krátce nastínit některé rysy jeho osoby. Často se na něho nazírá, i přes hloubku jeho životních zkušeností, jako na duševně nemocného jedince. Jeho chování bylo totiž těžko pochopitelné nebo přímo odpudivé, například když netruchlil veřejně oproti tehdejšímu zvyku pro svou zemřelou ženu (viz. Ez 24, 16 - 17)⁷², nebo si chléb pekl před zraky ostatních na lidských výkalech (viz. Ez 4,12)⁷³ nebo po dobu tří set devadesáti dní ležel pouze na levém boku (viz. Ez 4, 4 – 5).⁷⁴ Věc určitě není zcela jednoznačná, jak dokazují následující dva názory.

Dillard například uvádí toto: *„Podle moderních západních měřítek je jeho chování často posuzováno jako patologické. Psychoanalýza je obtížná, i když se týká žijícího pacienta, který je produktem naší kultury; to však neodradilo lidi od toho, aby se pokusili o klinickou diagnózu pro Ezechielovo chování z kulturně ohromně vzdáleného prostředí a o dvacet pět století později. Jazyk každodenního života, jímž prorok popisuje své prožitky, se vymyká psychoanalytickým příručkám a Ezechiel je popisován jako psychik, schizofrenik, epileptik, katatonik⁷⁵, psychotik nebo jako paranoik apod.“⁷⁶*

⁷⁰ „On nás zachránil ne pro spravedlivé skutky, které my jsme konali, nýbrž ze svého slitování; zachránil nás obmytím, jímž jsme se znovu zrodili k novému životu skrze Ducha svatého.“

⁷¹ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. Přeložil Vilém SCHNEEBERGER, přeložil Pavel JARTYM, přeložil Pavel ŠTIČKA. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-078-0, s. 299 - 302

⁷² „... ale ty nenaříkej, neplač, neuroň ani slzu. Sténej potichu, nekonej smuteční obřady za mrtvé, oviň si turban, na nohy si obuj opánky, nezahaluj si vous a nejez smuteční chléb, který ti přinesou.“

⁷³ „A pokud budeš chtít jíst ječný podpopelný chléb, upečeš si jej před jejich očima na lidských výkalech.“

⁷⁴ „Polož se pak na levý bok; vložíš na něj nepravost izraelského domu a tolik dnů, kolik budeš na něm ležet, poneseš jejich nepravost. Za léta jejich nepravosti ti ukládám počet dnů, totiž tři sta devadesát dní, v nichž poneseš nepravost izraelského domu.“

⁷⁵ Katatonie je dle slovníku cizích slov ztuhlost s neschopností se hýbat a hovořit

⁷⁶ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. Přeložil Vilém SCHNEEBERGER, přeložil Pavel JARTYM, přeložil Pavel ŠTIČKA. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-078-0, s. 305

Bič a Souček však v této věci zastávají následující názor: „*Proroci byli ve všech dobách a za všech okolností lidé všelijak výstřední. U Ezechiela si mnozí kladou otázku, nebyl-li to člověk vážně nemocný. Nepochopíme jeho zvěst, budeme-li v něm např. vidět epileptika. On je zrcadlem své doby. Jako se lid musel oprostít ode všeho, čím do té doby žil a co pokládal za „normální“, tak i on opouští vžitě zvyklosti a náležitosti (např. při úmrtí své ženy, 24,15nn). Je prostě svému lidu „znamením“, svou osobou a svými činy.”⁷⁷*

Vraťme se ale k obsahu a výpovědi vybraných kapitol. Izraelci se proti Bohu dopustili modloslužby, navíc spojené s obětováním krve. Trestem jim bylo babylónské zajetí. Bůh se přesto nad svým lidem smiluje a jako projev svého milosrdenství jim dává naději a povolává Ezechiela, kterého pověřuje jako jejich strážce, duchovního vůdce a těšitele (viz. Ez 33, 7).⁷⁸ Ezechiel se snaží lid zbavit zoufalství, radí jim, aby nepodléhali rezignovanému přístupu k situaci. Upozorňuje na osobní zodpovědnost každého jedince. Řešením je podle něho odpouštění, zbavení se všech nepravostí, osobní obrat (viz. Ez 18, 31).⁷⁹ Tato cesta ale není možná bez Boží milosti a Božího slitování, je nutné respektovat Boží svrchovanost.

Zaslíbení daru nového srdce a nového ducha, tedy i naděje na nový život, popisuje kapitola 36, 16 – 38.

*„Pokropím vás čistou vodou a budete očištěni;
očistím vás ode všech vašich nečistot
a ode všech vašich hnusných model.
A dám vám nové srdce
a do nitra vám vložím nového ducha.
Odstraním z vašeho těla srdce kamenné
a dám vám srdce z masa.
Vložím vám do nitra svého ducha;
učiním, že se budete řídit mými nařízeními,
zachovávat moje řády a jednat podle nich.”⁸⁰*

Ellicott k tomuto textu ve svém komentáři poznamenává, že jen teprve pokud si dáme Ezechielův text 36. kapitoly do souvislosti s např. Ž 10, 22⁸¹, pochopíme, že při úkonu kropení

⁷⁷ Kolektiv autorů. Starý zákon, překlad s výkladem, 13. díl. Kalich, Praha, 1984, str. 15

⁷⁸ „Ty, lidský synu, slyš. Ustanovuji Tě strážcem izraelského domu. Uslyšíš-li z mých úst slovo, vyřídíš jim mé varování.“

⁷⁹ „Odhodte od sebe všechny nevěrnosti, jichž jste se dopouštěli, a obnovte své srdce a svého ducha.“

⁸⁰ ČEP, Ez 36, 25 - 27

čistou vodou nejde jen o zajištění rituální čistoty těla, ale že jde o pochopení hloubky poskvrnění. Jde o symboliku křtu, tedy praxe přijatá již Janem Křtitelem. „O křtu se také zmiňuje sám náš Pán ve svém rozhovoru s Nikodémem (J 3, 5).“⁸² Jan 3, 5: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha, nemůže vejít do království Božího.“⁸³ Rovněž celá šestá kapitola Římanům pojednává o obmytí a křtu, resp. o vysvobození k novému životu.⁸⁴

2.4. Moře

Moře bylo starověkým lidem vnímáno jako nebezpečné území, bylo spojováno s akvatickým chaosem, je symbolem všeho proti božského (viz. též text výše). Mezi jedno z nejznámějších (míněno zmiňovaném v biblickém textu) jistě patří Mrtvé moře, napájené vodou z Jordánu. Uvádí se, že se rozkládá na ploše zhruba 76 km x 15, 7 km a jeho hloubka dosahuje až 399 m. Ve skutečnosti se však jedná o jezero, které se nachází v území se specifickým klimatem, v oblasti velmi teplé a suché, kdy letní teploty málokdy klesnou pod 40 °C a u vodní hladiny moře/jezera je tak horko i v noci. Tyto vysoké teploty způsobují silný odpar vod a následný pokles hladiny pak způsobuje pověstnou slanost vody. „Voda Mrtvého moře obsahuje 25 % rozličných solí, které znemožňují jakýkoliv život.“⁸⁵ Ve starozákonním textu nese název např. „Solné moře“⁸⁶ nebo např. „Moře pusté“^{87, 88}

Dalším mořem Starého zákona je Rákosové moře (někdy nazývané také Rudé moře), které s sebou navíc nese příběh 14. kapitoly knihy Exodus⁸⁹, a tím je přechod přes toto moře. V Novém zákoně je pak odkaz k této události zmíněn např. v textu listu Židům.⁹⁰ I při čtení tohoto vyprávění, je nutné si uvědomit, že text vznikl v určité době a byl určen konkrétní

⁸¹ „... přistupujme před Boha s opravdovým srdcem a v plné jistotě víry, se srdcem očištěným od zlého svědomí a s tělem obmytým čistou vodou.“

⁸² ELLICOTT, Charles John. *Ellicott's Commentary for English readers*, dostupné na: <https://biblehub.com/commentaries/ezekiel/36-1.htm>

⁸³ ČEP, J 3, 5

⁸⁴ ČEP, Ř 6

⁸⁵ BĚHALOVÁ, Miroslava. *Hospodin jako zdroj živé vody*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého. Vedoucí práce Stanislav Pacner, s. 15, dostupné na: <https://theses.cz/id/6krrie/?info>

⁸⁶ ČEP, Gn 14,3: „Tito všichni tvořili spolek při dolině Sidímu, kde je nyní Solné moře“

⁸⁷ ČEP, Dt 3, 17: „a pustinu s Jordánem jako hranici od Kineretu po Pusté moře, moře Solné, ...“

⁸⁸ BĚHALOVÁ, Miroslava. *Hospodin jako zdroj živé vody*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého. Vedoucí práce Stanislav Pacner, s. 15, dostupné na: <https://theses.cz/id/6krrie/?info>

⁸⁹ ČEP, Ex 14, 15 - 31

⁹⁰ ČEP, Žd 11, 29: „Izraelští věřili, a proto prošli Rudým mořem jako po suché zemi, ale když se o to pokusili Egypťané, pohltily je vlny.“

skupině lidí. Tomu tedy také odpovídá způsob vyjadřování a jsou zde patrné rovněž v tehdejší době rozšířené staroorientální představy o tom, jak Bůh (Stvořitel) přemohl chaos. Hospodin tímto rozpolcením moře vytváří podmínky pro život svého lidu. Dlouhodobý vývoj zmiňovaného textu dokládají určitě nuance např. mezi veršem 21⁹¹ (kdy se mělo jednat o moře mělké, které bylo zčásti vysušeno a odváto silným větrem) a veršem 22⁹² (kdy vody moře vytvořily jakési zdi, mezi kterými lid prošel). V každém případě je účelem zprávy informovat o jedinečném zásahu Hospodina, tedy záchrana Izraelců a záhuba Egyptanů, resp. že bez Hospodina všechno lidské snažení končí v chaosu a smrti. „V líčení kontrastují dvě skutečnosti: Izraelci přecházejí moře, které jim nemůže ublížit, naopak jakoby je zdi chránilo před nepřítelem. Egyptané se stanou obětí moře. Hospodinova moc je zřejmá.“⁹³

2.5. Déšť, rosa, duha

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly 2. 3., byli obyvatelé Starověkého Orientu odkázáni hlavně na vodu dešťovou. Déšť byl projevem Boží péče o lid. Déšť symbolizoval Boží činy laskavosti, ale znamenal také hrozbu, neboli byl projevem Božího požehnání, ale též Božího soudu. Hlavním tématem této kapitoly, po obecném vysvětlení některých souvisejících pojmů, proto bude pochopitelně potopa.

Milan Balabán tak rozlišuje mezi deštěm a dštěním, kdy na textu proroka Jóela: „*Vyleji svého ducha na každé tělo*“⁹⁴ přibližuje symbolický význam deště. „*Prorok zde ohlašuje krásnou „dešťovou“, nikoli „dštivou“ budoucnost Izraele, Židů a jejich prostřednictvím křesťanů.*“⁹⁵

V textu Starého zákona se pro déšť používá buď hebrejského pasivního výrazu „*gešem*“, překládaný do češtiny jako být zalit lijavcem, nebo také výrazu „*mátar*“, který se překládá např. jako spustit déšť. Mezi hlavní „dešťové“ postavy Starého a Nového zákona zahrnuje Balabán, kromě již zmíněného proroka Jóela, ještě také proroka Eliáše (např. Jk 5, 17 - 18⁹⁶).⁹⁷

⁹¹ ČEP, Ex 14, 21: „*Mojžíš vztáhl ruku nad moře a Hospodin hnal moře silným východním větrem, který vál po celou noc, až proměnil moře v souš. Vody byly rozpolceny.*“

⁹² ČEP, Ex 14, 22: „*Izraelci šli prostředkem po suchu. Vody jim byly hradbou zprava i zleva.*“

⁹³ Kolektiv autorů. Starý zákon, překlad s výkladem, 2. díl. Kalich, Praha, 1975, s. 87 - 90

⁹⁴ ČEP, Jl 3, 1

⁹⁵ BALABÁN, Milan a Jáchym Jaroslav GONDÁŠ. *Kořeny a květy biblických pojmů*. Benešov: EMAN, 2012. ISBN 978-80-86211-86-2, s. 27

⁹⁶ „*Eliáš byl člověk jako my, a když se naléhavě modlil, aby nepršelo, nezapršelo v zemi po tři roky a šest měsíců. A opět se modlil, a nebe dalo déšť a země přinesla úrodu.*“

Rosa, která se projevuje podobně jako déšť (kapky, vlhkost), avšak je mírnější a jemnější, často přichází znenadání, a to po západu slunce. Jejím výskytu nepředcházejí žádné průvodní jevy, což způsobuje dojem, že se rosa vynořuje prakticky z ničeho, proto si člověk nemohl velmi dlouho její původ vysvětlit. „V každém případě blahodárný vliv rosy na flóru byl lidstvu znám, jeho hodnota nabývala na ceně především v období sucha, kdy rosa představovala jediný zdroj vláhy nezbytný k udržení (posledních zbytků) vegetace.“⁹⁸

Duha, v hebrejštině „kešet“⁹⁹, je v mnoha mytologiích spojována s deštěm nebo dešťovým hadem (drakem), nebeským mostem, božím lukem. Jde o jev velmi nápadný, vzácný a vyskytující se nepravidelně.¹⁰⁰ Dle babylonského mýtu Enúma eliš si bohatýr Marduk zhotovil k boji s mořskou obludou k obraně luk. Po jeho vítězství zavěsil bůh Anu tuto zbraň (luk) mezi souhvězdí, jako znamení konce boje s netvorem a trvalého míru. Autoři hebrejské Bible pak tento příběh přeznačili, a to tak, že vítězem nad mořským živlem je Hospodin a ustanovil svou smlouvu („Položil jsem na oblak svou duhu, aby byla znamením smlouvy mezi mnou a zemí. Kdykoli zahalím zemi oblakem a na oblaku se ukáže duha, rozpomenou se na svou smlouvu ...“¹⁰¹).¹⁰² „Židovští interpreti měli na paměti, že krása duhy není pouze slibem míru, ale je též připomínkou hříchu lidí. Stejně jako u mnoha jiných zajímavých jevů je zvykem při spatření duhy vyslovit požehnání. Učenci vedli spor, jak mají jeho slova znít, aby nezanikl důraz na věrnost smlouvě. Nakonec se ustálilo požehnání: „Požehnaný jsi Hospodine, Bože náš, Králi světa, jenž si pamatuješ smlouvu, je věrný své smlouvě a plní své slovo.“¹⁰³ Duha však nemusí být pouze připomínkou hříchu a potopy, ale může být, a to především prostřednictvím její záře a barevné škály, obrazem Boží slávy a Hospodinova zjevení.¹⁰⁴ O tom nám dává svědectví např. text proroka Ezechiela: „Vypadalo to jako duha, která bývá na

⁹⁷ BALABÁN, Milan a Jáchym Jaroslav GONDÁŠ. *Kořeny a květy biblických pojmů*. Benešov: EMAN, 2012. ISBN 978-80-86211-86-2, s. 28

⁹⁸ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 56, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

⁹⁹ Hebrejský výraz „kešet“ je používán pro luk, lučiště, oblouk, duha. PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Třetí vydání. Praha: Kalich, 1997. ISBN 80-7017-121-9

¹⁰⁰ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Kosmologie hebrejské Bible a starověké židovské tradice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019. ISBN 978-80-261-0868-9, s. 101

¹⁰¹ ČEP, Gn 9, 13 - 15

¹⁰² TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Kosmologie hebrejské Bible a starověké židovské tradice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019. ISBN 978-80-261-0868-9, s. 101 - 102

¹⁰³ *Tamtéž*, s. 103

¹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 104

mračnu za deštivého dne, tak vypadala ta záře dokola; byl to vzhled a podoba Hospodinovy slávy. Když jsem to spatřil, padl jsem na tvář a slyšel jsem hlas mluvícího.”¹⁰⁵

2. 5. 1. Potopa v kontextu starých legend a mýtů a biblického narativu

Snad každý byl během svého života nějakým způsobem seznámen s biblickým příběhem o potopě světa a určitě se mnoho lidí někdy zamyslelo nad tím, zda má tento příběh také reálnou předlohu v historii, zda skutečně došlo např. k nějaké přírodní katastrofě, nebo se jedná o pouhý mýtus.

Dle textu 7. kapitoly knihy Genesis¹⁰⁶ předcházela potopě setrvalý déšť, který trval nepřetržitě 40 dnů a nocí. Tento déšť pokryl celý svět vodou, a to včetně vrcholů hor a potopa trvala po dobu 150 dnů, přičemž byl zničen všechen suchozemský život (zachován byl pouze Noe a vše, co s ním bylo v arše). Kapitola osmá knihy Genesis¹⁰⁷ pak přináší doplňující informaci, že zdrojem potopy nebyl zřejmě pouze déšť, ale rovněž voda z hlubin pramenů: *„I když se v předchozích verších, kromě deště, konkrétně víc neuvádí, odkud se všechna voda vzala, pozdější verše říkají, co přestane produkovat vodu, když Bůh záplavy ukončí. Podle dvou veršů v osmé kapitole knihy Genesis, nejen nebesa přestala pršet, ale také prameny hlubin přestaly produkovat vodu a Země po 150 dní vysychala.“¹⁰⁸*

Kromě citovaného biblického textu známe dalších více jak 80 000 textů (v 72 jazycích) rozličných světových kultur, které o potopě pojednávají (NOORBERGEN, R., *Secret of the Lost Races*, 1977)¹⁰⁹.

Angela Herrisová se ve svém článku zabývala mýty o povodni mnoha starověkých kultur, a to nejen těm mezopotámským a dalším civilizacím raného středního východu, ale rovněž kulturám asijským, zejména pak čínské Miao, a to v souvislosti právě s možnou inspirací skutečnou událostí v dávné minulosti. Rovněž sledovala podobnosti s již zmíněným biblickým textem. Jako nejznámější mýtické texty s tematikou potopy lze označit babylonský příběh o Gilgamešovi z roku kolem 2 800 př. n. l. a babylonskou legendu nalezenou v knihovně Nebo

¹⁰⁵ ČEP, Ez 1, 28

¹⁰⁶ ČEP, Gn 7, 12 – 24: *„Potopa na zemi trvala čtyřicet dní, vod přibývalo ..., až přikryly všechny vysoké hory, ... A zahynulo všechno tvorstvo, Všechno, co mělo v chřípích dech ducha života, Mohutné stály vody na zemi po sto padesát dnů.“*

¹⁰⁷ ČEP, Gn 8, 2 – 3: *„Byly ucpány prameny propastné tůň i nebeské propusti a byl zadržen lijavec z nebe. Když pršelo sto padesát dnů, začaly vody ze země ustupovat a opadávat,“*

¹⁰⁸ HARRIS K. Angela. *Flood Myths in the Religions of the Ancient Word*. American Military University (APUS), 2006,

dostupné na: https://www.academia.edu/1427821/Flood_Myths_in_the_Religions_of_the_Ancient_Word

¹⁰⁹ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

v Ninive (ta se datuje mezi roky 2 800 až 2 700 př. n. l.), kdy oba texty vykazují shodné prvky a je nepochybné, že popisují stejnou potopu. Taktéž další mýtus o potopě světa, který pochází z doby Alexandra Velikého a jehož autorem, je kněz Berossus, popisuje potopu, ke které mělo dojít za vlády chaldejského krále Xisuthra. I jemu se mělo dle tohoto popisu dostat varování, kdy se králi zjevil Kronos a informoval ho, že dojde k potopě, která zničí lidstvo a zároveň mu dal pokyny pro jeho záchranu. „Pro každého Žida nebo křesťana zní tato povídka povědomě, i když jsou jména neznámá. To proto, že hlavní linie příběhu je téměř totožná k té, která je popsána v knize Genesis, s bytostí spaseného člověka, kterému bylo řečeno, aby postavil mocnou loď, naložil všechna zvířata a jeho rodinu na tuto loď a poté, co přestalo pršet, museli vyslat řadu ptáků, aby zjistili, zda je země suchá a opět dostupná k životu.“¹¹⁰

Může se zdát, že legendy o veliké potopě světa, které se předávaly nejdříve z generace na generaci jako ústní tradice a posléze byly zaznamenány i písemně pouze v civilizacích podobných té babylónské, mají tedy svůj původ v kulturách starověkého Středního a Blízkého východu. HERRISOVÁ se však domnívá, že tato jedna z nejstarších legend lidstva ve skutečnosti pochází z kulturní skupiny staré Číny, která je známá pod názvem Miao. „Čínské Miao může své kořeny datovat od doby před více než 400 lety, do doby kolem roku 1 900 až 2 000 př. n. l. a nemá žádné písemné záznamy. Místo toho má ústní veršovanou tradici, která se předávala z generace na generaci. Ta vypráví o stvoření a o velké potopě. Jedna z jejich písní o stvoření vypráví o tom, jak všechno bylo stvořeno nebeským králem Zienem, nebo kvůli němu. Píseň dále vysvětluje, že Thunder měl špatnou povahu a poslal vodu, aby zničila Zemi. Podle tohoto příběhu potopu přežili pouze dva lidé, A-Zie a jeho sestra, kteří byli zachráněni, protože byli varováni. Bylo jim řečeno, aby se schovali uvnitř obří tykve. Poté, co potopa zničila celé lidstvo, se A-Zie zeptal sestry, zda by se stala jeho ženou. Ona mu ale odpověděla, že si ho vezme, pouze když projde určitými zkouškami. A-Zie nevěřil, že tyto zkoušky skončí v jeho prospěch, proto při jejich plnění podváděl a jeho sestra nakonec souhlasila a stala se jeho ženou. Narodilo se jim jedno dítě, které mělo ale hodně zdeformované tělo, nemělo ruce ani nohy. A-Zie znechuceně dítě zabil, rozřezal ho na malé

¹¹⁰ HARRIS K. Angela. *Flood Myths in the Religions of the Ancient World*. American Military University (APUS), 2006, dostupné na: https://www.academia.edu/1427821/Flood_Myths_in_the_Religions_of_the_Ancient_Word

kousky a ty hodil přes okraj kopce. Druhý den ráno se všechny kusy malého dítěte přeměnily na muže a ženy, kteří znovu zalidnili Zemi.“ Všechny známé verze mýtů o potopě podléhaly logickému vývoji původních příběhů a legend, předávaných v civilizacích babylónských, akkadských, sumerských i čínských. Jako další důkaz předávání legendy o potopě z kultury na kulturu vidí Herrisová příběh o jeskyni pokladů. Tento text totiž přebírá část materiálů ze starších babylónských mýtů a poukazuje na některé souvislosti s příběhy hebrejskými, ze kterých následně pochází i zpráva o potopě a Noemovi tak, jak jí známe zapsanou v Tóře a Bibli. Právě z Hebrejské Bible je totiž převzat křesťanský příběh o Noemovi a velké potopě, který se objevuje v knize Genesis. Z této verze příběhu je pak možné vidět, že v době povodní docházelo nejen k masivním deštům a bouřím, ale také k rozsáhlým vodním událostem, což dává věrohodnost možnosti nějaké formy hurikánu. Na závěr své práce Herrisová konstatuje: *„Je možné, že legenda o velké potopě je mýtus ze starověké kultury, který byl předán pouze podobným nebo blízkým civilizacím a poněkud se změnil, aby zapadl do náboženské víry každé následující kultury. To však není pravděpodobné v každé situaci, jak lze vidět v čínském mýtu o potopě Miao, protože není pravděpodobné, že by Miao skutečně mělo kontakt s některou z mezopotámské kultury, jejichž písmo jsme dosud objevili. Pravděpodobnější je, že v určitém okamžiku v historii lidstva skutečně došlo k velké a katastrofické události typu potopy a že tato událost měla hluboký dopad na kultury, náboženství a civilizace vzdálené od starověkého Středního východu.“*¹¹¹

Stejnému tématu, avšak více s důrazem na řecké prameny, se věnoval také Martin Lang ve svém článku z roku 2008. Nejzásadnější otázkou pro Langa není, jak se příběh přenesl z Orientu do samotného Západu, ale proč byl cizí příběh zasazen do příběhu, který již existoval napříč kulturními hranicemi. Všechny povodňové tradice mají jednu společnou zvláštnost. Tou je záchranný člun, archa, loď apod., tedy místo, kde se podstata světa soustředí na co nejmenší prostor odpovídající jeho dalšímu přežití. Dle jeho názoru dnes potopa patří mezi univerzální a nejnámější mýtické motivy, přičemž se jedná o dědictví antického světa. *„V dětských knihách je často převyprávěn a ilustrován jako pohádka před spaním, kdy je ale její původní význam bagatelizován. Často je také událost potopy masmédií citována jako katastrofa par excellence, vyjadřující lidskou bezmoc tváří v tvář nečekané*

¹¹¹ HARRIS K. Angela. *Flood Myths in the Religions of the Ancient World*. American Military University (APUS), 2006, dostupné na: https://www.academia.edu/1427821/Flood_Myths_in_the_Religions_of_the_Ancient_Word

katastrofě. Příběh se zde rovněž objevuje do značné míry vyprázdněný od svého primárního významu. Na vážnější úrovni však přitahoval nekonečnou pozornost učenců. Pro židovsko-křesťanský západ byla nejdůležitější variantou mýtu o potopě vždy tradice fixovaná a přednášená v hebrejské Bibli. Nicméně tento text sdílí určité kořeny v mezopotámském mýtu s méně známými řeckými verzemi příběhu o potopě. Podle jedné nedávné formulace jsou tyto řecké příběhy zakotvené zejména v místních tradicích a filozofických spekulacích. Řecké myšlení o potopě je však eminentně zastoupeno v příběhu Deucaliona a Pyrrha. Z teoretického hlediska jistě platí, že historické stopy kulturního transferu se v minulosti ztrácejí. I klasická tradice příběhu o potopě se dočkala svého nejúplnějšího narativního zpracování v poměrně pozdních textech Ovidia a Apollodora. Je zřejmé, že pouze některé prvky, nikoli celý příběh, byly relevantní pro jiné, nemezopotámské kulturní a historické kontexty.¹¹² V řecko-římské tradici je potopa spojena s tématy hrdiny vyvoleného bohy, archa představuje jakýsi „pupek“ světa (vyvolené místo), potopa je vnímána jako šifra pro válku, sociální nestabilitu a ztrátu etnické identity, potopa odhaluje převrácený svět. „Ovidiovy obrazy potopy se zdají být poetickým zrcadlem zvráceného etnického řádu, který vnímal Jupiter a který se odrážel v jeho projevu k božské radě. Samotná potopa proměňuje skutečný svět v jeho opak: kontury a základní orientace se ztrácejí, když se stvoření snaží přežít tam, kde nejsou zvyklí žít. Tato poetická inverze přirozeného řádu může sloužit jako základ pro politickou alegorii, jako je tomu u Horatia, kde záplava žluté Tibery, interpretovaná současníky jako boží trest za Caesarův atentát a typologicky spojená s vraždou Rema jeho bratrem Romulem, zpětně předznamenává počátek občanské války ve městě a v říši.“¹¹³

Lang také okrajově ve svém článku arše přiznává určitou symboliku prenatalní. Po vzoru Freuda byl dle něho mýtus interpretován také psychoanalyticky a archu přirovnává k děloze. „Potopa ukončí první stvoření; archa jako loď nese zárodečné druhé stvoření do nové éry. Biblický výraz pro „archu“ – *tēbāh* – se vyskytuje pouze ve dvou vyprávěních hebrejské Bible: v příběhu o Mojžíšově narození (Ex 2, 3,5) a ve vyprávění o potopě. Obě „truhly“ nesou živý náklad: jedna bezmocné dítě v rákosových vodách Nilu, druhá jedinou rodinu na

¹¹² LANG Martin. *Floating from Babylon to Rome. Ancients near eastern flood stories in the mediterranean World*. Innsbruck, 2008, dostupné na: https://www.academia.edu/1623850/Floating_from_Babylon_to_Rome_Ancient_Near_Eastern_Flood_Stories_in_the_Mediterranean_World

¹¹³ *Tamtéž*

bezejmenných burácejících záplavách nad utopenou zemí. V obou případech je tento tranzit více než riskantním „životem na hraně“, v obou je zachráněný život semenem nového začátku. V kulturní paměti Izraele je Mojžíš jak vykupitel, tak zákonodárce: stvoření izraelského lidu. Když Noe opustí svou archu, stane se i on zdrojem nové generace. Navíc Noe garantuje, že příběh a také lidská historie budou pokračovat. V rámci logiky biblického vyprávění je potopa „poslední hrozbou pro stvoření a biblický příběh“. Kdyby potopa uspěla, nebyl by žádný „příběh“.¹¹⁴

Jak již bylo uvedeno výše, v Bibli je příběh potopy světa popsán zejména v sedmé a osmé kapitole knihy Genesis. Toto téma je velmi obsáhlé, proto pro potřeby této práce postačí zaměřit se pouze na poselství příběhu potopy. Je nutné mít na paměti, že biblický příběh o potopě není reportáží o prehistorické katastrofě, ale má čtenáře textu konfrontovat s Hospodinovými výroky, poodhalit jeho záměry a případně na popsanych příkladech ukázat možné východisko ze situace, jak určitou katastrofální událost přežít. V perspektivě toho, že zpráva o potopě je vlastně protikladem zprávy o stvoření, je nutné si uvědomit informaci o tom, co má pro Boha v jeho očích důležitost, co má budoucnost, k čemu se přiklání. Jde o vymezení hranic a jejich následném zrušení. Ve stvořitelském příběhu Hospodin hranice určuje, cosi tvoří a zároveň čemusi zabraňuje, omezuje chaos a vytváří podmínky a prostor pro život. Ve vyprávění o potopě naopak hranice ruší, nechá splynout původně oddělené vody a nechá vše opět zničit v chaosu. Příběh má vlastně estachologickou polohu, je obrazem Božího soudu. Nejedná se o popis náhodně vzniklé katastrofy, ale o sdělení skutečnosti, že v pozadí dějin je Bůh. Příběh také zároveň naznačuje model východiska, tedy zprávu o estachologické naději, návod, jak je možné takovým Božím soudem projít. Další rovinou biblického narativu o potopě je bohoslužebný rozměr, a to v souvislosti s motivem kultu čistoty (čistá a nečistá zvířata) a s liturgickými prvky hymnu (samotná stavba textu a jeho dělení na sedm slok a refrény a opakování určitých Hospodinových výroků a motivů). Potopu je tak možné vnímat i jako zvláštní bohoslužebný obřad nebo gigantický pra-liturgický akt očisty země, kdy je hlavním cílem demonstrace Boží velikosti a svrchovanosti s vedlejším následkem, kterým je očištění. Přitom tím, kdo celou bohoslužbu vede, je sám Hospodin,

¹¹⁴ LANG Martin. *Floating from Babylon to Rome. Anciens near eastern flood stories in the mediterranean World*. Innsbruck, 2008, dostupné na: https://www.academia.edu/1623850/Floating_from_Babylon_to_Rome_Ancient_Near_Eastern_Flood_Stories_in_the_Mediterranean_World

jeho vody poslouchají a tím ho oslavují. A to vše se děje v připomínce izraelské bohoslužby, při níž se voda používala v mnoha symbolických úkonech právě v souvislosti s kultickou čistotou. Nelze nevidět souvislost s novozákonním textem Zjevení Janova a se scénářem Hospodina nebeského úřadu. Akt očisty země potopou je úzce svázán s očištěním jednotlivce, s jejich osobními životy. Přičemž očištnou moc nemá obřad, ale samotný Bůh, respektive vzkříšený Ježíš Kristus. Voda biblického příběhu o potopě je tak voda, která zároveň děsí a škodí, ale také zachraňuje (nese archu). Lidé v arše se tak ocitají v jim určeném a pro ně zvláštním prostoru, nad vodami, který však původně pro život člověka určen nebyl. Je zde určitá paralela se stvořením, kdy jakoby šlo o druhý den stvoření, kdy ještě nebyly vody odděleny. Je tedy otázkou, zda se jedná jen o záchranu nebo o očištění. Beneš uvádí, že voda má funkci dvojí. V první řadě očištnou (soudem pročistit a zkvalitnit), teprve pokud není očista možná, voda má za úkol zahubit a zničit. To, co nastává po potopě, lze chápat jako nové stvoření. Optimistické představy ale narušuje informace následujícího biblického textu, že i po skončení potopy budou lidé stejní, neboť srdce člověka zůstalo špatné.¹¹⁵

Potopu lze jistě chápat jako určitý časový mezník. Nemá tak, podle Evelyn Koubkové, dva časové úseky od sebe ani tak oddělovat, ale spíše poskytnout zanedbatelnou (dost možná i téměř nereálnou) možnost mezník mezi nimi překlenout. Jinými slovy potopu přežít, projít skrze ní. Koubková v této souvislosti rovněž uvádí: „*Potopa je jedinečnou událostí, která se již nemá nikdy opakovat. Pokud tedy lidský rod či lidská kultura – resp. její konkrétní prvek – potopu přežije, nebude už nikdy znovu v takové míře ohrožen. Proto může překonání potopy znamenat paradoxně potvrzení a posílení.*“¹¹⁶

Nelze zde nespátřit souvislost např. s textem Nového zákona 1 Pt 3, 20 – 21¹¹⁷, který zcela jednoznačně poukazuje na předobraz křtu. Křest může být vykládán také jako symbolické opakování nebo spíše dovršení potopy (křtěnec bojuje na duchovní úrovni)¹¹⁸.

¹¹⁵ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 193 - 201

¹¹⁶ KOUBKOVÁ, Evelyn. *Motiv potopy světa v písemnictví starověké Mezopotámie*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzita Karlova v Praze, Vedoucí práce Pavel Čech, Filosofická fakulta, 2013, s. 30 - 31, dostupné na: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/56185/BPTX_2011_2_11210_0_288413_0_126019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹¹⁷ „... Tenkrát Boží shovívavost vyčkávala s trestem, pokud se stavěl koráb, v němž bylo z vody zachráněno jenom osm lidí. To je předobraz křtu, který nyní zachraňuje vás. Nejde v něm zajisté o odstranění tělesné špíny, nýbrž o dobré svědomí, k němuž se před Bohem zavazujeme – na základě vzkříšení Ježíše Krista.“

¹¹⁸ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorphy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

2.6. Studna a cisterna

Kočovníci původně putovali se svými stády k pramenům. Postupně však, zhruba od první poloviny 2. tisíciletí, začali odkrývat prameny hlubší, podpovrchové a vznikaly první studny. Zmínky o této praktice jsou např. v Gn 21, 25, Gn 30n, Gn 26,15, Gn 26, 18nn. Tyto studny většinou nebyly zděné, šlo o studny kopané, na které se většinou činil nárok právě ten, jenž studnu vyhloubil, popřípadě mohla studna patřit celému sídlišti. Často ale docházelo ke střetům a nezděná se stávala, že došlo k zasypání studny (viz. Gn 26, 15)¹¹⁹. Naproti tomu prameny byly považovány za majetek společný všem okolním kmenům. Pro eliminaci střetů byly ustanoveny pevné řády pro hospodaření s vodou. Studny sice velmi zlepšily životní podmínky obyvatel a umožnily život i ve velmi nehostinných lokalitách, přesto ale nemohly pokrýt běžnou spotřebu vody. Bylo nutné tedy začít budovat i zásobárny na dešťovou vodu, tedy cisterny. Ty se hloubily převážně do vápencové skály, byly bez obezdění i bez omítky. Ne všude ale bylo vhodné podloží k udržení vody. Docházelo pak k úniku vody, a to i přes snahu zpevnění stěn sádrovým povlakem. Hodně takových zásobáren nakonec zůstalo prázdných, děravých, popřípadě bahnitých (viz. např. Gn 37, 24, Jr 2, 13 nebo Ž 40,3)¹²⁰. Zlepšení přišlo s objevem hašeného vápna, které zpevňovalo maltu. Takto omítnutá cisterna se pak pevností rovnala téměř dnešnímu betonu. To umožnilo zakládat sídliště a města, jako např. Samaří, u trvalých zdrojů vody.¹²¹

Studny se tak stávaly místem různých setkání, jako např. setkání Ježíše se Samařankou u Jákobovy studny v Šekemu, jak jej líčí Nový zákon v J 4, 1 – 42. V tomto příběhu se Ježíš zjevuje jako voda života a voda jako taková zde tedy nemá pouze funkci očišťující, ale hraje zároveň roli záchrannou.¹²² Jedná se o tutéž studnu, ze které, podle textu 24. kapitoly knihy Genesis, čerpala vodu Rebeka.¹²³

¹¹⁹ „Pelištějci zasypali všechny studně, které vykopali Abrahamovi služebníci za Izákova otce Abrahama, a naplnili je prachem.“

¹²⁰ „Vzali ho a hodili do cisterny. Cisterna byla prázdná, bez vody.“; „Dvojí zlo spáchal můj lid: Opustili mne, zdroj živých vod, a vytesali si cisterny, cisterny rozpukané, jež vodu neudrží.“; „Vytáhl mě z jámy zmaru, z tůně bahna...“

¹²¹ BÍČ, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 92 - 93

¹²² POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-186-9, 2013, s. 574

¹²³ DOUGLAS, J. D., ed. *Nový biblický slovník*. Třetí vydání. Přeložil Alena ŠVECOVÁ, přeložil Hana NEZBEDOVÁ, přeložil Bohuslav PROCHÁZKA, přeložil Jiří ŠTIFTER, přeložil Rostislav MATULÍK. Praha: Návrat domů, [2017]. ISBN 978-80-7255-393-8, s. 974

2.7. Rybníky, kanály, tunely, vodovody

Náročnému životu ve městech ale brzy nestačily ani zásoby vody z cisteren. Ta navíc sloužila hlavně jako voda pitná a voda na vaření. Vodu, kterou bylo potřeba pro zajištění dalších činností, hlavně zavlažování zahrad, udržení čistoty ulic a předmětů běžné potřeby, proto bylo nutné zajistit jiným způsobem, kde se již nekladl takový důraz na zachování kvality, resp. čistoty vody. Začaly se postupně budovat rybníky kanály, tunely a vodovody.

V případě rybníků, ale nešlo o rybníky tak, jak je známe v dnešní podobě z našich návsi. Opět se jednalo o jakousi nádrž, buď vytesanou do skály, nebo vyzděnou. V Bibli je zmíněn např. Gibeónský rybník (viz. 2S 2, 13)¹²⁴. Bič uvádí: „*Je zmíněn jen jakoby mimochodem v souvislosti s bitvou, kterou rozpoutali dva řevniví generálové, a zdálo by se, že jde o celkem bezvýznamné místo. Jinak o tom mluví prorok Jeremjáš (41, 12)*¹²⁵, když se zmiňuje o jiné bitvě, ke které došlo o několik let později u velké vody gibeónské. Oběma údaji je patrně míněno totéž místo. Starověký Gibeón, dnes nazývaný Tell ed-džíb, asi 8 km na severozápad od Jeruzaléma, totiž naprosto neleží v kraji, kde by byl nadbytek vody. Nečekané vysvětlení podaly archeologické průzkumy této prastaré osady, která kdysi byla významným duchovním střediskem pro široké okolí. Vždyť i sám Šalamoun se tam uchýlil před nástupem na trůn (I. Královská 3, 4nn).“¹²⁶

Kanály a tunely pak umožňovaly nepřetržitý a hlavně nepozorovaný (hlavně v době probíhající bitvy) přísun vody do měst a sídlišť, která byla ze strategických důvodů budována na pahorcích, kdežto pramen býval logicky na úpatí vyvýšeniny a tedy i mimo hradby města. V době míru šlo v klidu zajít pro vodu. Toto byla práce hlavně dívek a žen. V době války to ale bez rizika zabití nebo zajetí nebylo možné. K tomuto účelu byly zřizovány podzemní tunely a kanály. „*V Palestině rozlišujeme dva typy těchto podzemních spojů. Jednak jsou to tunely, jimiž se sestupovalo k vodě, jednak to byly kanály, jimiž voda od pramene přitékala. Tento druhý způsob byl pro obyvatele města bezpečnější, protože čerpající zůstali pro nepřítel neviditelní. Přímo pod městem se v náležité hloubce vytesala dostatečně velká jímka a voda se čerpala jako ze studny nebo k jímce vedly schody a voda se pracně vynášela nahoru. Vybudování původního kanálu se původně kladlo do 12. století. Po posledních vykopávkách*

¹²⁴ „...Narazili na sebe u Gibeónského rybníka. Usadili se u rybníka, jedni z jedné, druzí z druhé strany rybníka.“

¹²⁵ „vzali všechno své mužstvo a šli bojovat proti Jišmaelovi, synu Netanjášovu. Našli ho u Veliké body v Gibeónu.“

¹²⁶ BlČ, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 93 - 95

od r. 1960 je izraelský archeolog Y. Yadin přesvědčen, že jde o dílo éry Šalamounovy nebo bezprostředně po něm, v každém případě z 10. století.”¹²⁷

Mezi nejslavnější tunely patří tzv. Jeruzalémský vodovod, který představuje skutečný div techniky a který přiváděl vodu z Gíchónského pramene. Jeruzalémští obyvatelé se snažili s vodou opravdu velmi šetrně hospodařit. V labyrintu podzemního vodovodu dokonce odváděli přebytečnou vodu těsnou chodbou do nádrže o velikosti zhruba 2 x 4 metry, která byla umístěna v nitru skály. Aby tato zachycená voda nezůstala bez užitku, čerpali jí téměř dvacetimetrovou lomenou chodbou zpět pro potřeby obyvatelstva. Raziči těchto spletitých chodeb neměli vůbec jednoduchou práci, naráželi na vrstvy tvrdého kamene a museli se často ve strmých úhlech dostat do hloubky až 24 metrů, často museli měnit směr, když už nešlo překážku zdolat. „Je naprostou záhadou,” píše Bič „jak se jebúsejský stavitel pod zemí orientoval a jak mohl při všech změnách směru nakonec správně vystihnout místo, kde má dát kopat šachtu přímo dolů. Jediným přijatelným vysvětlením je, že tehdy nejspíše byly svahy pod hradbami holé, bez dnešního nánosů ze zbořeného zdiva a nejrůznějších odpadů. Ve skále patrně byly praskliny, jichž se dělníci přidrželi. Kdybychom pokračovali chodbou za ústí šachty, přišli bychom do další chodby, která vyústuje do svahu téměř svisle nad místem, kde ve skále vyvěrá pramen. Záchytný bod byl tedy dán a po dokončení prací stačilo pomocný otvor zavalit balvany a nepotřebnou chodbu zasypat.”¹²⁸

Najít řešení zásobování vodou se nevyhnul ani Šalamoun. Ten se zasadil o ještě dokonalejší zásobování města. Jak dokládají např. i biblické texty Iz 22, 11¹²⁹ nebo Iz 8, 6¹³⁰, dal Šalamoun vykopat na úpatí skály vodovodní příkop, který vedl od Gíchónského pramene až k jižnímu cípu města. Tento příkop byl přitom zakrytý jen částečně velkými kameny, jinak byl nekrytý. Přes nepatrný spád tekla voda do rybníka (nádrže). Upozorněním na tento vodovod chtěl prorok Izajáš nejspíše připomenout lidu, že Boží cesty nejsou jako lidské.¹³¹

Při pronikání Asyřanů na západ ke Středozezemnímu moři, které započalo zhruba ve druhé polovině 8. století př. n. l., hrozilo, že vodovod bude nepříteli poškozen, aby získali válečnou převahu nad dobývaným územím. Proto se král Chizkijáš (kolem roku 700 př. n. l.) rozhodl prorazit tunel od Gíchónského pramene až na západní stranu úpatí pod městem, kde by

¹²⁷ Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 95 - 97

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 98

¹²⁹ „Mezi obojími hradbami jste zřídili nádrž pro vodu Starého rybníka...”

¹³⁰ „Protože tento lid zavrhl šílaošské vody poklidně tekoucí...”

¹³¹ Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 100

vyústil do rybníka uvnitř hradeb. Přičemž dal ale ještě z bezpečnostních důvodů zasypat původní tunel (jebúsejský), kterým kdysi do města pronikl Joáb. Záměr byl velmi důmyslný. Nebylo možné, s ohledem na úroveň terénu, razit tunel nejkratší cestou. Nakonec byla zvolena varianta, že kopáči budou postupovat v kopání současně ve dvou čtách proti sobě. Oba konce tunelu jsou od sebe vzdálené vzdušnou čarou zhruba 324 metrů, skutečná délka tunelu je ale 533 metrů, protože tunel má různé zákruty (kopáči se například museli vyhnout královským hrobkám). Je téměř neuvěřitelné, že se nakonec kopáči, pouze s malými odchylkami od původního směru, sešli.¹³²

Tuto událost dokazuje tzv. Šiloašský nápis. Je to část textu původně vyrytého do stěny Chizkijášova tunelu. Tunel byl objeven roku 1838. Nápis je záznamem o dokončení ražby tunelu. Patří k nejstarším známým nápisům tohoto druhu psaným v hebrejštině paleo-hebrejským písmem. Tradičně se označuje jako „pamětní nápis“, bývá mu však také připisován votivní význam. Nápis zachycuje budování tunelu; podle textu dvě čtyři kopáčů postupovaly proti sobě z obou konců zároveň, až se setkaly uprostřed. Ve skutečnosti nebyl průběh tak jednoduchý, jak se zdá z nápisu; v místě setkání tunel náhle odbočuje v pravém úhlu a osy se přesně neshodují. Podle teorie současných archeologů byl směr kopání určován akusticky, jak tomu nasvědčuje i popis této techniky v Šiloašském nápisu. Často opomíjená poslední věta totiž ukazuje, že stavitelé znali hloubku tunelu pod povrchem v každém bodě jeho průběhu. Tehdejší Jeruzalém, který byl vybudován na horském hřbetu, byl dobře chráněn téměř ze všech stran, měl však jednu vojenskou nevýhodu: hlavní zdroj pitné vody, Gichonský pramen, se nacházel ve svahu nad Kidrónským údolím vně hradeb. Za případného obléhání by město o tento zdroj přišlo. Bible zaznamenává, že král Chizkijáš z obavy před asyrským obležením nechal vyústění pramene zasypat a vodu odvedl tunelem do Šiloašského rybníka. 2 Královská 20,20: *„O ostatních příbězích Chizkijášových, o všech jeho bohatýrských činech a jak udělal rybník a vodovod, jímž přivedl vodu do města, se píše, jak známo, v Knize letopisů králů judských.“* 2 Paralipomenon 32,2-4: *„Když uviděl Chizkijáš, že Sancherib přitáhl a že se chystá do boje proti Jeruzalému, dohodl se s velmoži a bohatýry, že zasypou vodní prameny, které byly vně za městem, a ti mu poskytli pomoc. Shromáždilo se množství lidu a zasypali všechny prameny i potok, který protékal středem země. Řekli: "Proč mají asyrští králové najít tolik vody, až přitáhnou?"* Překlad nápisu:

¹³² Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nílem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979, s. 100 - 101

*„... proražení ... a taková byla událost proražení. Když ještě...
(kopáči zvedali) motyku jeden proti druhému a zbývalo prorazit ještě tři lokty ... bylo slyšet
hlas ...
jak na sebe volali, (neboť) ve skále byla ZADA zprava doleva ... a v den
proražení raziči kopali jeden proti druhému, motyka proti motyce, a tekla
voda od pramene k rybníku, 1200 loktů. A 100?
loktů byla výška skály nad hlavou kopáčů....“¹³³*

Tento nápis byl objeven náhodně v roce 1880 a způsobil velký rozruch. Byl totiž okamžitě považován za archeologické potvrzení biblického narativu 2. Královské 20, 20 (viz. výše). Jedná se o nejstarší archeologický důkaz o rozsáhlé literární činnosti v Jeruzalémě a zároveň o doložení skutečnosti, že v tomto případě bylo poprvé, v Jeruzalémě doby železné, použito psaného slova k veřejnému vyhlášení.¹³⁴

2.8. Toky

„Hebrejské slovo nahal se obsahově příliš nepřekrývá s českým pojmem řeka. Nahal značí spíše vádí nebo horské bystřiny, z nichž v létě mizí voda, ale v období dešťů se rychle proměňují v dravý proud. V metaforické řeči Bible bývá nahal ve smyslu dravého proudu přirovnáván k pýše národů (Iz 66,12)¹³⁵, sílu dobyvatele (Jr 47,2)¹³⁶ a moc nepřítele (Ž 124,4)¹³⁷. Mnohem patřičnějším výrazem pro řeku je termín nahar = řeka. Tímto termínem jsou označovány řeky zahrady Eden (Gn 2,10.13n)¹³⁸, Eufrat a řeky v Damašku a Etiopii. Z dalších výrazů vztahujících se k našemu fenoménu jmenujme např. peleg = zavlažovací kanály (Ž 1,3)¹³⁹, apig = kanál nebo říční koryto (Iz 8,7)¹⁴⁰, jubal = tekoucí vody (Iz 30,25)¹⁴¹ či poetické majim = vody (Ž 42,1)¹⁴². Novozákonní termín potamos je užit k označení Eufratu,

¹³³ Zdroj: Přednášky předmětu Dějiny starozákonního textu a doby, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

¹³⁴ FINKELSTEIN, Israel a Neil Asher SILBERMAN. *David a Šalomoun: počátky mesianismu ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 2010. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-016-9, s. 112 - 113

¹³⁵ „Toto praví Hospodin: „Hle, já k ní přivedu pokoj jako řeku a jako rozvodněný potok slávu pronárodů....“

¹³⁶ „Toto praví Hospodin: „Hle, od severu vystupují vody a stanou se rozvodněným tokem. Zaplaví zemi se vším, co je na ní, město i ty, kdo v něm bydlí. ...“

¹³⁷ „Tehdy by nás zatopily vody, dravý proud by se přes nás valil, tehdy by se přes nás převalily vzduté vody.“

¹³⁸ „Z Edenu vychází řeka, aby napájela zahradu. Odtud se dále rozděljuje ve čtyři hlavní toky....“

¹³⁹ „Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas, jemuž listí neuvadá....“

¹⁴⁰ „... hle, proto Panovník na ně uvede vody Řeky, dravé a mnohé, ... I vystoupí ze všech svých řečišť ...“

¹⁴¹ „Na každé vysoké hoře a na každém vyvýšeném pahorku budou potůčky tekoucích vod, ...“

¹⁴² „Jako laň dychtí po bystré vodě, tak dychtí duše má po tobě, Bože!“

Jordánu, ale i potoku pramenícího z Božího trůnu (Zj 16,12)¹⁴³, nebo dokonce k obraznému popisu působení Ducha svatého jako proudu živé vody (J 7,38n)¹⁴⁴.“¹⁴⁵

Potoky a řeky jsou vody v pohybu, často bývají prudké. Evokují běh života, dravost, sílu, nutnost překonat potíže a překážky, obnovu. Podobně to vnímal i žalmista, který ve svých úvodních verších Žalmu 42 píše:

*„Jako laň dychtí
po bystré vodě,
tak dychtí duše má
po tobě, Bože!
Po Bohu žízním,
po živém Bohu.“¹⁴⁶*

Myslitelé, vědci, filozofové, astronomové všech dob chtěli rozluštit, jak fungují říční systémy celého světa, nebo jaký je původ řek. O původu potoků a řek např. pojednává dílo ze 17. století, které sepsal Pierr Perrault. To inspirovalo Johna Barlowa (syn faráře z Connecticutu), který ale zkoumal život řek z jiného úhlu. *„Nebyla důvodem toho, proč řeky nebyly považovány za vodní plochy, skutečnost, že od středověku lidé jejich tok přirovnávali ke krvi obíhající v těle? Platón považoval kruh za dokonalou formu a příroda i naše těla byla podle něj zkonstruována právě v souladu s tímto tajemným univerzálním zákonem oběhu, jímž se řídily všechny formy života. Barlow věděl, že pustit se do zkoumání řek by znamenalo nechat se strhnout mohutnými proudy mýtů a vzpomínek silných natolik, že jsou nás schopny přenést zpět k počátku naší existence v lůně – ve vodním žilvu. A právě podél tohoto proudu se zrodily některé z našich nejsilnějších společenských a živočišných posedlostí – záhadné proměny krve a vody; životnost a smrtelnost hrdinů, říší, národů, bohů.“¹⁴⁷*

¹⁴³ „Šestý anděl vylil svou nádobu na velikou řeku Eufkrat: a její voda vyschla, aby byla připravena cesta králům od východu slunce.“

¹⁴⁴ „Kdo věří ve mne, proudy živé vody poplynou z jeho nitra, jak praví Písmo.“

¹⁴⁵ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 54, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

¹⁴⁶ ČEP, Ž 42, 2 – 3a

¹⁴⁷ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 268 - 269

2.8.1. Jordán

Jedna z významných řek, zmiňovaných v Bibli, je řeka Jordán. „Pro křesťanství (stejně jako pro judaismus) byl pro mnoho generací posvátnou řekou samozřejmě Jordán. A Jordán byl coby místo spásy a vysvobození pojímán jako pravý opak Nilu – jako plynoucí, rovná řeka bez žádných líných, kalných meandrů, jako místo čistoty uprostřed pouště, nikoli slizký, křivolaký zdroj světského blahobytu. A jeho lineární proud měl vyvolené unášet od jedné historické epochy k nové, od otroctví ke svobodě, od pohanství k teismu, od zatracení ke spáse. Jeho vody plynuly stále stejným směrem.”¹⁴⁸ S Jordánem je spojen jeden z nejdůležitějších textů knihy Exodus. Jde o příběh o útěku od Nilu (voda Usirova) k Jordánu (voda Jehovova), vodě prudké a očišťující. „Každý, kdo navštívil u Kumránu odlehlé osady Esejců, z jejichž kultu, jak se zdá, se vyvinulo rané křesťanství, mohl se přesvědčit o jejich úzkostlivé posedlosti rituálem omývání. Na březích Mrtvého moře, obklopeného karmínovými roklami pouští Edomu a Moabu, byly z vyběleného kamene postaveny kanály pro odtok špíny (z jídla i těla) do slaného jezera, kde se měla marinovat ve slané bílé nicotě. Základní obřady očištění a vykoupení, z nichž se vyvinul křest, pravděpodobně vznikly v proudu Jordánu, nikoli Nilu, avšak to nelze brát doslovně.”¹⁴⁹

Řeka Jordán tvoří hranici, která odděluje poušť od zaslíbené země (obrazně hranici mezi smrtí a životem) a měla být poslední překážkou vstupu do této země. Není proto žádným divem, že překročení Jordánu bylo stejně zázračné, jako přechod přes Rudé moře. Území západním směrem od Jordánu bylo považováno za území Izraelců, část východní měla být pohanská.¹⁵⁰

Řeka Jordán je rovněž místem, kde se odehrálo několik zázraků, kdy mezi nejznámější asi patří přechod izraelského lidu do země zaslíbené, který je popisován v knize Jozue¹⁵¹, nebo přechod řeky, který učinil prorok Eliáš¹⁵². Ve Druhé královské v kapitolách 5 a 6 jsou pak

¹⁴⁸ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 286

¹⁴⁹ *Tamtéž*, s. 287

¹⁵⁰ ALLMEN, Jean-Jacques von, MIŘEJOVSKÝ, Jan, ed. *Biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991. ISBN 80-7017-180-4. ISSN 8017-180-4, s. 110 - 111

¹⁵¹ ČEP, Joz 3, 15 – 17: „Když ti, kteří nesli schránu, přišli k Jordánu ... tu vody řítící se shora zůstaly stát a postavily se jako jednolitá hráz ... Tak přešel lid naproti Jerichu.“

¹⁵² ČEP, 2Kr 2,8 a 2K 2, 14: „Eliáš vzal svůj plášť, svinul jej, udeřil do vody a ta se rozestoupila, takže oba přešli po suchu,“

popisovány i další zázraky, učiněné u řeky Jordán. Jedná se o uzdravení malomocného Naamána a navrácenou sekeru.¹⁵³

Příběh o uzdravení Aramejce Naamána je projevem svrchovanosti Hospodina i nad pohany. Je důkazem toho, že Boží milost se nevztahuje výlučně jen na Izrael. Aramejci a Izraelci spolu často vedli války. Naamán byl vojevůdcem aramejské, tedy nepřátelské, armády. Již jeho jméno má v sobě určitou symboliku. V překladu znamená „krásný, příjemný“. Naamán byl u svého panovníka a lidu velice vážený, avšak onemocněl malomocenstvím. Na tuto chorobu neexistoval žádný lék, měla několik stupňů. I u těch lehčích variant však hrozilo velké nebezpečí, že se vyvine do závažné formy, která končila smrtí. Nemocného vyloučila ze společnosti, zvláště v Izraeli (Lv 13 a 14) a v případě Naamána, mu také pravděpodobně znemožnila plnit jeho vojenské povinnosti. Dle Bible se navíc onemocnění leprou považuje za Boží trest (Nu 12). Nepřítel Izraele, navíc snad dokonce ten, který smrtelně zranil Achaba (1Kr 22,34), tak musí hledat svou jedinou pomoc právě v Izraeli, u proroka Elíši, který mu poradí, aby se očistil ponořením do řeky Jordánu. Stejná očistná koupel je nařízena všem malomocným v knize Leviticus 14, 8 – 9. U Naamána nakonec po jeho uzdravení dochází k obratu. Pochopí, že nemůže sloužit jiným bohům a zůstává vděčný a věrný pouze Hospodinu. Elíša mu žehná.¹⁵⁴

Samostatnou část, která není žádným způsobem propojena ani s předchozím nebo následujícím textem, tvoří příběh o navrácené sekyře. Vystupuje v něm opět prorok Elíša, kterého jeho žáci vybízejí, aby s nimi odešel k Jordánu. Cestu si kleslí porostem stromů a keřů. K tomu jednomu z žáků slouží vypůjčená, neboli vyprošená sekyra, která mu ale upadne do vody. Některé výklady se přiklánějí k názoru, že v souvislosti s textem v 1S 1,28 byla sekyra zasvěcena Hospodinu. Vody Jordánu ale v tomto případě mají zcela odlišnou roli, než byla funkce očišťující u Naamána. Jeden z výkladů pracuje s myšlenkou, že vody Jordánu v tomto vyprávění symbolizují podsvětí a jde vlastně o boj se zlem. Připomíná se zde také nebezpečí při překonávání překážek při přechodu do země zaslíbené, hlavně přechod přes rozvodněnou řeku. Elíša zasahuje a získává sekyru zpět. Toto je pro lid znamením, že Hospodin má pod svou mocí a kontrolou i nepřátelské řeky, vlny a hluboké vody.¹⁵⁵ Rovněž

¹⁵³ ČEP, 2Kr 5, 1 – 19, 2Kr 6, 1 - 7

¹⁵⁴ Kolektiv autorů. Starý zákon, překlad s výkladem, 6. díl. Kalich, Praha, 1980, s. 207 - 211

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 212 - 214

toto téma úzce souvisí s očistným rituálem a obnovou, probíhajících při křtu (viz. texty s tímto obsahem v této práci).

2.8.2. Rajské řeky

Bible v Gn 2, 10 – 14 popisuje řeku, která vytéká ze zahrady Edenu a zavlažuje celou zemi, a také čtenáře seznamuje s dalšími čtyřmi toky – Píšónem, Gíchónem, Chidekelem a Eufратem, do kterých se hlavní řeka rozděluje.¹⁵⁶ Dle názorů některých biblistů se zahrada Eden nachází v Kenaanu a jednotlivé řeky pak tečou do čtyř hlavních světových stran, jedna na západ k Středoziemnímu moři, další na jih a sever a řeka Eufрат na východ.¹⁵⁷

Tento text má čtenáře upozornit na důležitou skutečnost, a totiž to, že Hospodin od tohoto okamžiku začíná zemi zavlažovat, že o tuto závlahu jde především a že se jedná v první řadě o závlahu pro stromy, tedy zástupce života. Z textu ale není zřejmé, zda se v Edenu nachází nějaký pramen pro hlavní řeku, navíc se jedná o řeku bezejmennou, záhadnou. Navíc většina toků, jak je známe, začíná pramenit jako malý potůček a teprve pozvolna nabírá na své síle. Tato řeka je však nejvodnatější právě na svém začátku, teprve následně se dělí. Je možné, že je tím naznačeno, že onou řekou může být samotný Bůh. Rovněž jména dalších řek jsou poněkud tajemná. Čtenáři jedinou, dobře známou řekou, je Eufрат (hraniční řeka zaslíbené země)¹⁵⁸, o kterém přitom dostává nejméně informací, jakoby ani nestál řeč. Další zmiňovanou řekou je Píšón (jejíž název se do češtiny překládá, jako Tryskala), který vtéká na území, které dnes nemůžeme přesně identifikovat. Jeho původní název Chavíla je pro nás dnes již nic neříkající. Můžeme zde proto spatřovat jen význam duchovní, kdy ve spojení zlata (symbol čistoty, navíc mimo moc zlých sil), drahých kamenů (umístěné na oděvu izraelského velekněze symbolizovaly jednotlivé kmeny) a pryskyřice (využívaná k výrobě kadidla), se může jednat o popis liturgie a používaných kultických předmětů. Rovněž další řeka Gíchón může být dávána do spojitosti s tryskáním. Její název lze přeložit výrazy zřídlo nebo také vodotrysk. Zemí Kúš je pak míněna Etiopie a Núbie. V případě řeky Chidekel je čtenáři známá alespoň země, kterou protéká, tedy Asýrie – země nejkřutějších nepřátel Izraele.¹⁵⁹

¹⁵⁶ „Z Edenu vychází řeka, aby napájela zahradu. Odtud dále se rozděluje ve čtyři hlavní toky. Jméno prvního je Píšón; ten obtéká celou zemi Chavílu, v níž je zlato, a zlato té země je skvělé; je tam také vonná pryskyřice a kámen karneol. Jméno druhé řeky je Gíchón; ta obtéká celou zemi Kúš. Jméno třetí řeky je Chidekel; ta teče východně od Asýrie. Čtvrtá řeka je Eufрат.“

¹⁵⁷ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 66

¹⁵⁸ ČEP, Dt 1, 7: „Obrátte se a táhněte dál, vstupte na pohoří Emorejců a ke všem jejich sousedům na pustině, v pohoří i v Přímořské nížině, v Negebu a na mořském pobřeží, jděte do kenaanské země a na Libanón až k velké řece, řece Eufратu.“

¹⁵⁹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 65 - 66

Duchovním významem soutoků se zabýval např. také dominikán Fabri v klášteřev Ulmu. Navazoval na teorii Platóna, že všechny velké vody vznikly z jediného toku, který pramenil u paty stromu života v rajské zahradě. Fabri znovu obnovil starověkou tradici říční topografie. Podle té měly rajské vody dosahovat až do nejvzdálenějších konců světa, a to skrze podzemní kanály.¹⁶⁰

Výše zmíněný názor, že pramenem hlavní řeky rajské zahrady by mohl být sám Bůh a tato řeka jakoby přetékala životem,¹⁶¹ dokládá text Nového zákona, konkrétně Janovo evangelium: „*Kdo věří ve mne, proudy živé vody poplynou z jeho nitra ...*“¹⁶², který nelze oddělit od dalších textů Nového zákona, zejména pak J 19, 34¹⁶³ a 1J 5, 6 – 8¹⁶⁴, které ve svých epizodách o krvi a vodě, jenž vytékala z boku Ježíše po jeho ukřižování, odkazují nejen k jednotě s Duchem svatým, ale také ke svátostem, které mají pro Jana ústřední význam, tedy svátosti eucharistie a křtu. Oba zmíněné příběhy tak „*představují alegorii eucharistie (krev – víno) a křtu (voda), které obě mají původ ve výkladu Ježíšovy smrti jako oběti.*“¹⁶⁵

Teolog Charles John Ellicott považoval výše zmíněný text Janova evangelia (J 7, 38) za myšlenkový pokrok a rovněž jej dával do souvislosti s působením ducha, s oživující silou života a okomentoval jej následovně: „*Jestliže někdo žízní, ať přijde ke mně a napije se.*“ *To představovalo uspokojení individuální mysli. To učí plnější pravdě, že každý v živém společenství s Kristem se sám stává středem duchovního vlivu. Je v něm síla života, která, když je oživena vírou, plyne jako řeka a přináší život a občerstvení druhým. Žádný duch nepochopí velkou pravdu, která uspokojí své vlastní touhy, když vody fontány uhasí fyzickou žízeň, aniž by toužil poslat ji dál k ostatním, kteří hledají to, co hledal on sám. Je v něm řeka, jejíž vody žádná bariéra nemůže omezit. To je duch proroka a evangelisty, mučedníka a misionáře. Je to duch každého velkého učitele.*“¹⁶⁶

¹⁶⁰ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 289

¹⁶¹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 65

¹⁶² ČEP, J 7, 38

¹⁶³ „...*ale jeden z vojáků mu probodl kopím bok; a ihned vyšla krev a voda.*“

¹⁶⁴ „*To je ten, který přišel skrze vodu a krev; Ježíš Kristus. Ne pouze skrze vodu křtu, ale i skrze krev kříže; a Duch o tom vydává svědectví, neboť Duch jest pravda. Tři jsou, kteří vydávají svědectví – Duch, voda a krev a ti tři jsou za jedno.*“

¹⁶⁵ POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-186-9, s. 606

¹⁶⁶ ELLICOTT, Charles John. *Ellicott's Commentary for English readers*. Dostupné na: <https://biblehub.com/commentaries/john/7-38.htm>

Pokud se zaměříme na přesné znění překladu „Z jeho břicha potečou řeky živé vody“ nelze nespátřit metaforu k řekám rajským. Gillův výklad pak hovoří o milosti pod metaforami vody a hojnosti vody, jako řek o vylití Ducha svatého. Milost Ducha Božího je vyjádřena vodou, protože má očišťující povahu a souvisí s krví Kristovou, která také očišťuje od každého hříchu. Rajské řeky, které zavlažují zemi a dávají růst vegetaci, chladí ty, kdo jsou spalováni žářem a osvěžují žíznivé duše. „*Duchovní život v nich je udržován a podporován, pramení a vydává se ve věčném životě: a je vyjádřen „řekami živé vody“, protože je hojná v regeneraci, ospravedlnění a odpuštění; vytékají z nitra Kristova*“.¹⁶⁷

Tématika rajských řek je úmyslně zařazena na konec této kapitoly, prolíná se totiž s obsahem dalších kapitol a přirozeně do nich přechází. Ke spojitosti řek a stromů Beneš píše: „... *Eden působí pro své okolí jako oáza. Vypravěč zde používá zemědělskou a pro Kanaan typickou terminologii. Pozoruhodný je počet zmiňovaných stromů a řek: tři druhy¹⁶⁸ stromů a čtyři řeky. Dohromady je to sedm životodárných elementů. Sedmička je jedno z čísel plnosti – představuje ucelenost v čase (sedmidenní týden, sedmdesát let v exilu v Babylóně a pak mimořádné roky předepsané Tórou: rok odpočínutí a léto milosti – sedmý a sedmkrát sedmý rok). Trojka zase ukazuje k nebi a čtyřka související se světovými stranami představuje celý svět. Voda a stromy jsou podle Kenaanců zárukou života, protože reprezentují to, co lidé v této hornaté pustině nejvíce potřebovali. Proto byly prameny vod i stromy pokládány za posvátné. Zde je však posvátnost vody a stromů spojena přímo s Božím jednáním, s pěstováním a vyvoláváním rašení. Proto jsou všechny představy, které zde stromy a řeky navozují, pouze pozitivní.*“¹⁶⁹

¹⁶⁷ GILL John. *Gill's Exposition of the Entire Bible*. Dostupné na: <https://biblehub.com/commentaries/john/7-38.htm>

¹⁶⁸ Dle Beneše se jedná o strom žádoucí na pohled (vzbuzuje určité touhy), strom života a strom poznání dobra a zla. BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 67

¹⁶⁹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 67 - 68

3. Zahrada a strom a jejich symbolika v Bibli

Zahrady zpřítomňovaly ideál bytí a jejich zakládání tak bylo nejen zvykem, ale vlastně též v jistém slova smyslu povinností (např. jako poděkování bohům zakládali zahrady mezopotámští vládcové, parky zakládali také Sumerové apod.).¹⁷⁰

*„Ideální podobou zahrady byla zahrada zavlažovaná tekoucími vodními proudy, které ovšem byly mnohdy nahrazovány pouze zavlažovacími kanály. Je možné, že již v raných dobách stejně jako v pozdějších předovýchodních zahradách bylo vhodné tak či onak naznačit čtyři kanály či potoky tekoucí do všech světových stran, které učinily ze zahrady symbolický střed světa.“*¹⁷¹

Voda nejenže zahradu a vegetaci v ní zavlažuje, ale velmi často tvoří také estetický prvek. Voda se v zahradě vyskytuje nejčastěji ve formě řeky, vodní plochy, studny, rosy nebo v podobě deště. Má zároveň funkci očištnou (viz. předchozí kapitoly). Zdroj vody je úzce provázán s fenoménem a symbolikou zahrady a stromu. Tyto tři fenomény (voda, zahrada, strom) rovněž nemůžeme oddělit od témat stvoření a péče o něj, stejně tak jako se nabízí provázanost zahrady Eden, stromu poznání dobra a zla a stromu života s posledním tématem předchozí kapitoly, na kterou navazuje. *„Zahrada je první prostor a prostředí, do něhož povstává, a ve kterém se pohybuje člověk. Mýtický jazyk vyjadřuje pobytem v zahradě podobu harmonického soužití a koexistence stvoření se Stvořitelem. Obnova zahrad pochopitelně souvisí s eschatologickou obnovou Izraele i člověka jako takového.“*¹⁷²

O významu a symbolice stromu, ať již vysazeného v zahradě nebo samovolně vzrostlého ve volné krajině, pojednávají další řádky. Zde proto jen obecné připomenutí, že ochrana stromů byla již zakotvena v biblickém textu Deuteronomia 20, 19 – 20:

„Když budeš dlouhou dobu obléhat nějaké město a v boji se ho zmocníš, nezničíš jeho stromoví a nebudeš je vytínat sekerou.

Vždyť z něho můžeš jíst. Nekácej je!

*Což je strom na poli člověk, abys jej také obléhal? Můžeš zničit a skácet jenom strom, o němž víš, že to není strom s ovocem k jídlu ...“*¹⁷³

¹⁷⁰ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 102

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 105

¹⁷² Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

¹⁷³ ČEP, Dt 20, 19 - 20

Jde o příkaz, resp. opatření, aby nebyl zničen budoucí zdroj potravy. Na první pohled se jedná pouze o pragmatické opatření, nicméně podle některých komentářů jde o víc. „*Etický výklad tvrdí, že toto opatření má i v dobách nejhorší destrukce, kdy padají morální i citové zábrany, uchovat v srdci člověka úctu k dobrým věcem života. Je to jakýsi, byť minimální nárok na lidskost uprostřed temných vášní boje.*“¹⁷⁴

3.1. Zahrada v mýtopoetickém jazyce

Hebrejským názvem zahrady Eden se zabýval ve své knize Pradějiny Jiří Beneš. Ten přeložil název do češtiny výrazem rozkoš a jedná se tedy podle něho vlastně o zahradu rozkoše, tedy o místo, kde má člověk všeho dostatek, jsou zcela naplněny všechny jeho potřeby a dostává se mu potřebné úlevy. Tento svůj názor podporuje poznatkem, že již pro starověkého člověka měla zahrada uzdravující moc a představovala pro něho ideální svět, ráj.¹⁷⁵

Zahradu fenomenologicky vymezil ve své práci také Dominik Dostál: „*Zahrada byla hebrejsky nazývána „gan“ nebo „ganna,“ řecky „képos“.* V Mišně je nazývána jako „*ginnah.*“ *Původně se ke slovu „gan“ vztahovaly všechny druhy ohrazených prostor s vegetací jako např. sad, vinice, kuchyňská zahrádka, ale i královská zahrada, jež se nepochybně svým vzhledem přibližovala podobě dnešního parku. Zahrady byly přirozeně vysazovány v blízkosti vody, nebo bývaly opatřovány cisternami, či zavodňovacími kanály.*“¹⁷⁶

Dostál rovněž ve své výše citované práci použil výstižný Homérův popis zahrady:

*„Za dvorem veliký sad se rozkládá o čtyřech jitrech
u brány; po jeho délce a šířce se ohrada táhne.
Vyrostly velké stromy v tom sadě a bohatě rodí,
marhany, vzrostlé hrušně a jabloně s ovocem skvostným,
fíky se sladkým plodem a olivy rostoucí bujně.
Ovoce těchto stromů se nekazí, v zimě ani v létě
neschází: po celý rok je na stromech, stále a stále
Zefyru vánek mu dává buď vzniknout, anebo uzrát.
Jablko za jablkem a za hruškou hruška tam zraje,
za fíkem uzrává fík a za hroznem další zas hrozen.*

¹⁷⁴ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 219

¹⁷⁵ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 64

¹⁷⁶ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 46 - 47, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

*Rovněž tam viničný sad je vysázen, bohatý plody;
tam pak na rovném místě část vinice zabírá také
susiště pražené sluncem, a jinde zas sbírají hrozny,
jinde je lisují už. Týž keř má kyselky vpředu
vyrostlé po ztrátě květů, však jiné se tmavě už barví.
Také tam u krajních keřů jsou úpravné záhony pěkné,
plné všelikých zelin, a stále se úrodou skvějí.
Jsou i dva prameny uvnitř, z nichž jeden tam protéká celou
zahradou, druhý proudí zas opačně pod prahem dvora
před onen vysoký dům -tam měšťané čerpali vodu.“¹⁷⁷*

Mezi nejznámější zahrady zmiňované v Bibli bezesporu patří ve Starém zákonu Eden:
*„A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého
vytvořil. Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromoví žádoucímu na pohled, s plody
dobrymi k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života a stromu poznání dobrého a zlého. Z
Edenu vychází řeka, aby napájela zahradu. Odtud dál se rozděluje ve čtyři hlavní toky. Jméno
prvního je Píšon; ten obtéká celou zemi Chavílu, v níž je zlato, a zlato té země je skvělé; je tam
také vonná pryskyřice a kámen karneol. Jméno druhé řeky je Gíchón; ta obtéká celou zemi
Kúš. Jméno třetí řeky je Chidekel; ta teče východně od Asýrie. Čtvrtá řeka je Eufrat. Hospodin
Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil.“¹⁷⁸*

Vymětalová text komentuje následovně: *„Adamovi je udělena výsostná funkce zahradníka,
který má pečovat o svěřenou zahradu a zároveň ji střežit. Adam – zahradník - vladař jsou
sousledné pojmy a vyjadřují ve staroorientální symbolice v mnoha aspektech obdobnou
úlohu. Adam dostává od stvořitele za úkol střežit zahradu, tak jako Hebrejci mají střežit Tóru,
příkázání pro život. Péče o zahradu odpovídá dodržování Hospodinova učení. V Bibli se
dočteme o zahradě Eden, o královských zahradách, v nichž je král v úloze zušlechtovatele
provázán s úlohou zahradníka a znalce stvoření sui generis. Zahrada představuje obraz řádu,
vymezeného, obdělávaného území a dobrého i funkčního soužití neživé přírody s rostlinami,
živočichy a člověkem.“¹⁷⁹*

¹⁷⁷ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 45, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

¹⁷⁸ ČEP, Gn 2, 8 - 15

¹⁷⁹ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

Zde se otevírá prostor pro zamyšlení nad otázkou, zda vůbec stromy v zahradě Edenu potřebovaly péči. Dle některých názorů nebyly tyto stromy stejné jako jinde na zemi. Nešlo tedy o stromy plané. Ale o stromy vyšlechtěné, o ušlechtilé ovocné štěpy, tedy cíleně roubované a pak s rozvahou vysázené. Jednalo se tedy o stromy sázené Boží rukou, kterým příslušela i zvláštní výsada: „vyrážet větve a nést ovoce navěky a navždy. Jejich kořen neodumře v zemi, jejich kmen nezahyne v nečistotě.¹⁸⁰ Vždyť kdyby potřebovaly péči, kdo by je štípil poté, co jim byl odňat člověk? To tedy je význam toho, že je Bůh vysadil, jsou jeho štípením, dílem jeho rukou, a tak tomu bude navěky. Podobně jako je řečeno:¹⁸¹ „Při potoku na obou březích vzejde rozličné ovocné stromoví, jemuž nebude vadnout listí, jež nepřestane plodit, ale každý měsíc přinese rané plody, neboť vody, které je zavlažují, vytékají ze svatyně.¹⁸² Toto tvrzení lze podložit i vazbou sloves „obdělávat a střežit“, kde je, jak uvádí Tydlitátová, předmět ve femininu (tedy „ji“), myšleno zemi, totiž půdu. Kdy obdělávání půdy je termín, který označuje právě Adamovu péči o drobnější rostlinstvo.¹⁸³

Rovněž text Nového zákona se zmiňuje o jedné důležité zahradě, o Ježíšově zahradě, a to ve svém Janovu evangeliu: „Po těch slovech šel Ježíš se svými učedníky za potok Cedron, kde byla zahrada; a do ní vstoupil on i jeho učedníci.“¹⁸⁴ Autor zde popisuje, oproti synoptickým evangeliím rozdílně, poslední chvíle Ježíšova života a podle Dostála to má svůj specifický význam, a to i v kontextu s poznámkou autora evangelia, že Ježíš v této zahradě pobýval rád, že byla jeho oblíbeným místem. „Vycházeje z fenomenologické analýzy i sémantického pole pojmu zahrada v Tanachu, musela zahrada představovat pro Ježíše a jeho blízké místo, v němž se cítili v noci bezpečně a během dne příjemně, především díky výskytu „živého“ stínu. Na tuto informaci, lze však nahlížet i čistě pragmaticky s ohledem na stupňující se konflikt, mezi Ježíšem a Jeruzalémským obyvatelstvem, který je možné vyložit tak, že pro Ježíše nebylo uvnitř hradeb města bezpečno, nebo dokonce tak, že nikdo z obyvatel by u sebe Ježíše neubytoval z obav před reakcí spoluobčanů. ...Distance mezi městem a místem Ježíšova pobytu je několikanásobně umocněna limitními fenomény řeky a zídky či ohrady (která není explicitně zmíněna, ale na níž usuzujeme ze způsobu danosti „vstoupit do“), které místo

¹⁸⁰ ČEP, Jb 14,7

¹⁸¹ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 107 - 108

¹⁸² ČEP, Ez 47, 12

¹⁸³ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 108

¹⁸⁴ ČEP, J 18, 1

Ježíšova pobytu oddělují (nejen) symbolicky od města, které je do sebe uzavřené hradbami. V tomto symbolickém pojetí pisatele (které je vztaženo na osobu Ježíše), plní tato zahrada funkci místa, v němž přebývá Bůh. V porovnání s chrámem, od něhož se předpokládá, že právě v jeho nitru se nachází místo Boží přítomnosti, se zahrada jeví jako alternativní bohoslužebný prostor, jehož funkce mu byla přiřknuta přítomností postavy zjevujícího se spasitele. Janova zahrada, stojí z hlediska kompozice narativu na místě, kde synoptici líčí Ježíšovu modlitbu v zahradě Getsemanské. Ježíšova prostrace během modlitby v Getsemanské zahradě, podle mého soudu explicitně dokazuje liturgický význam tohoto prostoru i v synoptické tradici. Jan, který (pravděpodobně) tento liturgický význam v synoptických evangeliích postřehl, ho vyjadřuje jinak a na jiném místě narativu, což je ostatně pro styl Janova slohu typické. Pro tento výklad svědčí i velmi pravděpodobný záměr aludovat situaci tzv. rajskeho stavu v zahradě Eden, která je společná všem evangelistům, společně se snahou vylíčit postavu Ježíše jako nového Adama.¹⁸⁵

3.2. Strom v mýtopoetickém jazyce

Strom a jeho symboliku využívá řada mýtů a legend. Může se jednat např. o strom, který symbolizuje Svět, strom se zázračnou mocí darovat nebo odebírat prostřednictvím svých plodů život apod. Těmto mýtům je společný fakt, že takto chápaný strom, v sobě zahrnuje absolutní realitu, zdroj života a posvátna. Tento strom je většinou obtížně dostupný, velmi dobře chráněný, cesta k němu je plná různých překážek a ne každý k němu dojde.¹⁸⁶

Poselství, které strom zprostředkovává, je ale v zásadě neuchopitelné a mnohoznačné, je současně znepokojivé i inspirující. Proto dokázalo obhájit svou existenci v různých dobách, různých kulturách, tedy rovněž i uprostřed monoteismu.¹⁸⁷ Stromy tedy doprovázejí člověka a celý lidský život nejen v rámci profánních situací, ale při bohoslužbách (přes snahu distancovat se od baalovského kultu, zachovali si Izraelci určitou symboliku stromu při některých nejsvatějších příležitostech).¹⁸⁸

¹⁸⁵ DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, s. 97 - 98, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

¹⁸⁶ ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4, s. 370 - 371

¹⁸⁷ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 29

¹⁸⁸ *Tamtéž*, s. 58

„I v Bibli se pohlíží zejména na stromy jako na významný prvek v krajině, který je však navíc spojen s významnou událostí. Týká se to hlavně posvátných stromů, které se dotkly života Izraelského národa (Gn 35,8)¹⁸⁹. Posvátný strom nese v sobě zpravidla pohanský základ, strom ojedinělý v krajině nebo se nějak lišící od ostatních upozorňuje svou výjimečností. Poskytuje stín, je spojen se zdrojem vody (Ex 15,27)¹⁹⁰. Strom může také svádět k hříchu nebo přivádět k pohanským zvykům (Oz 4,13)¹⁹¹. Strom může nést dobré nebo špatné ovoce. Strom je konkrétním příkladem životodárné síly, kterou Stvořitel obdařil přírodu. I odumřelý strom se mění na pahýl, který ovšem díky schopnosti vypouštění výhonu z adventivních pupenů může dát novou naději života (Iz 6,13)¹⁹². Zelený strom je symbolem spravedlivého člověka (Ž 1,3)¹⁹³ nebo vyvoleného národa, požehnaného Bohem. Špatný strom je určený ke zničení nejlépe až do kořenů. Další význam stromů je v jejich poskytování zdroje dřeva jako stavebního materiálu (Ex 25,10)¹⁹⁴, k výrobě zemědělského náradí a jiných předmětů, k výrobě model, jako zdroj topiva.“¹⁹⁵

Tanach nám přináší na svých stránkách svědectví o tom, že posvátné stromy byly nejváženějšími patriarchy nejen vyhledávány jako kultická místa, ale že jimi byly i jako památné stromy záměrně vysazovány.¹⁹⁶ Stromy byly vysazovány např. na nádvořích svatyní (např. posvátná mandloň při původním Šalamounově chrámu).¹⁹⁷

„Strom je organismus, jehož tělo připomíná tělo člověka ve své vertikální orientaci. U živých organismů toto uspořádání není úplně obvyklé a nezůstalo bez povšimnutí archaických kultur. Strom podobně jako člověk tvoří spojnicí mezi sférami země a nebe, na jedné straně je poután ke svému prapočátku a je ukotven ve světě viditelnosti a danosti, na druhé straně směřuje k nebeské sféře svým postojem a růstem.“¹⁹⁸ Mezi člověkem a stromem bývá zvláštní

¹⁸⁹ „Zde zemřela Rebečina chůva Debóra a byla pochována dole u Bét-elu pod posvátným dubem, který pojmenoval Posvátný dub pláče.“

¹⁹⁰ „Pak přišli do Élimu. Tam bylo dvanáct vodních pramenů a sedmdesát palem...“

¹⁹¹ „Obětují na vrcholcích hor, na pahorcích pálí kadidlo, pod dubem a topolem a kdejakým posvátným stromem, protože jejich stín je příjemný.“

¹⁹² „Zůstane-li v ní jen desetina, i ta bude zajata a přijde vniveč jako posvátný strom, jako dub, po jehož skácení zbude jen pahýl. Tento pahýl bude símě svaté.“

¹⁹³ „Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas, jemuž listí neuvadá...“

¹⁹⁴ „Udělají z akáciového dřeva schránu ...“

¹⁹⁵ BATŮŠKOVÁ Radka. Rostliny v Bibli. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Stanislav Pacner, s. 14, dostupné na: <https://theses.cz/id/x75ob1/>

¹⁹⁶ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 25

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 27

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 32

vztah (např. zvyk vysazovat strom při narození dítěte), ale strom může také, podobně jako člověk, trpět, jak např. dokládá text knihy Sírachovec 6, 2 – 3: „*Nedej se strhnout vášněmi své duše, aby tě nerozervaly jako zdivočelého býka. Ohlodají ti listí, zničí tvé plody, a ty zůstaneš holý jako opadavý strom.*“ Člověk, který podléhá svým vášním, utrpí újmu jako trýzněný strom.¹⁹⁹

Strom může být chápán také jako alegorie lidské péče a ochrany, a to zejména pro svou schopnost poskytnout stín, úkryt a odpočinek nejen člověku, ale také zvířatům. Azyl, stín přibytku, lze chápat jako a dobrodiní, tedy atribut Boží.²⁰⁰

Rovněž nesmíme zapomenout na obdivuhodnou vlastnost stromů, na jejich schopnost regenerace. Ta je symbolem naděje a zobrazuje cyklus lidského života (a také např. slunečního roku), kdy strom na konci podzimu „umírá“ a po zimě se znovu „rodí“. „*Strom má nejen lidské, ale i božské schopnosti a vlastnosti.*“²⁰¹

Jako dlouhověký je pak strom předurčen, aby dosvědčoval jedinečné dějinné události a strom tak plní často funkci pomníku, pamětníka nebo svědka. Tanachu se zachovalo velké množství zpráv o takovýchto významných stromech, kdy jsou velmi často označeny přímo za stromy posvátné a je možné jim, i v monoteismu, projevit úctu, což je přijatelnější než proroky kritizovaný otevřený kult.²⁰² Určitá podoba kultu posvátného stromu se mohla v monoteistické izraelské kultuře zachovat díky tomu, že byl posvátný strom přeznačen nějakou významnou událostí, resp. znamením této události, např. byl pod strom pohřben významný člověk, a tak přestal být strom předmětem teofanie, ale stal se připomínkou zemřelého. Rovněž také např. po „*Ezdrášově reformě byl strom vědomě redukován na obdobu pomníku, alternativu macevy.*“²⁰³

Mezi symbolické stromy, zmiňované v biblických textech (kromě palmy, topolu, cypřiše, akácie a dalších druhů), lze s jistotou řadit duby (hebrejsky *ela^h*; řecky *hé drys*). „*Dub symbolizuje sílu. U nomádů, k nimž zřejmě patřili praotcové, přetrvával zvyk pohřbívat pod posvátné stromy (Gn 35, 8). Duby rovněž představovaly pomník určité významné události, neboť vymezovaly místo, kde došlo k určitému mimořádnému dění. To potvrzuje třeba*

¹⁹⁹ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 32

²⁰⁰ *Tamtéž*, s. 33 - 35

²⁰¹ *Tamtéž*, s. 67

²⁰² *Tamtéž*, s. 89

²⁰³ *Tamtéž*, s. 164 - 165

Jozuova smlouva v Šekemu, která je lokalizována pod posvátný strom (Joz 24, 26)²⁰⁴. Také místopisné názvy údolí Mamre a Hebron (Gn 13, 18)²⁰⁵ se v Septuagintě překládají jako „dubový háj“. Rovněž proroci používali symboliku dubu k popisu velké moci Izraele. Vnímali tento strom jako znamení vitality Božího lidu, který navzdory zkouškám vyhlíží mesiáše a jeho říši. Je znamením dopadu soudu i záchrany (Za 11, 2; Iz 6, 13)²⁰⁶.²⁰⁷

Biblický význam dubů shrnula ve své práci Batůšková těmito slovy: „Vzhledem ke své dlouhověkosti byl dub využíván jako posvátný strom (např. Sd 6,11; 6,19; 2S 18,9; 1Kr 13,14)²⁰⁸, který rostl zpravidla na vyvýšeném místě, na kterém se páli kadidlo (Oz 4,13)²⁰⁹ nebo došlo k setkání (1Kr 13,14) nebo posloužilo jako místo posledního odpočinku (Gn 35,8). Bášanské duby (Za 11,2)²¹⁰ jsou duby rostoucí v Bašanu (Alonej ha-Bašan) na Golandských výšinách, kde se vyskytují dodnes. Existovaly dubové lesy v Šáronu, ale ty byly vykáceny díky rozvoji pastevectví. Dub má v zemi křovitý kořen, který mu zaručuje stabilitu na stanovišti, jeho pevnost. U proroka Ámose (2,9)²¹¹ je tato vlastnost použita pro přirovnání k pevnosti Emorejců. Dubové dřevo se používalo k výrobě vesel (Ez 27,6)²¹², k topení, ale i k výrobě model (Iz 44,14)²¹³. Novou naději dává pahýl z dubu (Iz 6,13)²¹⁴, využívá se schopnost prorašení adventivních pupenů, která je u dubu poněkud slabší (přirovnání „desetiny“) než např. u vrby či topolu.“²¹⁵

²⁰⁴ „Tato slova zapsal Jozue do knihy Božího zákona. Pak vzal veliký kámen a postavil jej tam pod posvátným stromem, který stál při Hospodinově svatyni.“

²⁰⁵ „Hnul se tedy Abram se stany, přišel a usadil se při božišti Mamre, které je u Chebrónu. I tam vybudoval Hospodinu oltář.“

²⁰⁶ „Kvílejte, cypřiši, že padl cedr, že vznešené stromy propadly záhubě. Kvílejte, bášanské duby, že padl nepropustný hvozd.“, „Zůstane-li v ní jen desetina, i ta bude zajata a přijde vniveč jako posvátný strom, jako dub, po jehož skácení zbude jen pahýl. Tento pahýl bude símě svaté.“

²⁰⁷ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

²⁰⁸ „I přišel Hospodinův posel a posadil se v Ofře pod posvátným stromem, který náležel Joášovi ...“, „Godeón odešel a připravil kůzle a nekvašené chleby ..., vynesl to k němu pod posvátný strom ...“, „Abšolón narazil na Davivovy služebníky, ...vběhl mezek pod větroví velikého posvátného stromu ...“, „a jel za mužem Božím. Našel jej, jak sedí pod posvátným stromem.“

²⁰⁹ „Obětují na vrcholcích hor, na pahorcích páli kadidlo, pod dubem a topolem a kdejakým posvátným stromem...“

²¹⁰ „... Kvílejte, bášanské duby, ...“

²¹¹ „Já jsem zničil před nimi Emorejce vysoké jako cedry a pevné jako duby. Zničil jsem je od koruny ke kořenům.“

²¹² „Tvá vesla udělali z bášanských dubů ...“

²¹³ „Dá si porazit cedry a vezme i dub, drnák či křemelák, vypěstoval si je mezi lesními stromy. Zasadil jasan a déšť mu dal vzrůst.“

²¹⁴ „Zůstane-li v ní jen desetina, i ta bude zajata a přijde vniveč jako posvátný strom, jako dub, po jehož skácení zbude jen pahýl. Tento pahýl bude símě nové.“

²¹⁵ BATŮŠKOVÁ, Radka. Rostliny v Bibli. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Stanislav Pacner, s. 60, dostupné na: <https://theses.cz/id/x75ob1/>

V Bibli jsou však, nejen v souvislosti s předchozí kapitolou, stěžejní dva stromy zahrady Eden, tedy strom poznání dobrého a zlého a strom života. Zvláště důležitý je pak strom poznání dobrého a zlého, který je spojen s prvním omezením pro člověka:

„A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“²¹⁶

Ke stručnému výkladu tohoto textu lze spolu s Vymětalovou ocitovat Kafkovo Aforismy: *„Bůh řekl, že Adam musí zemřít v den, kdy okusí ze stromu poznání. Podle Boha měla po požití ovoce ze stromu poznání okamžitě následovat smrt, podle hada (aspoň bylo možno jej takto chápat) rovnost s Bohem. Oboje bylo také stejným způsobem nesprávné. Lidé nezemřeli, ale stali se smrtelnými, nevyrovnali se Bohu, ale dostalo se jim nevývratné schopnosti stát se Bohem. Oboje bylo také stejným způsobem správné. A zemřel nikoli člověk, nýbrž rajský člověk, nestal se z nich Bůh, nýbrž božské poznání.“²¹⁷*

Otázce, zda v případě stromu života a stromu poznání dobrého a zlého, nejde vlastně o strom jeden, se věnuje Tydlitátová ve své knize *Stromy ve starozákonní tradici*: *„Tanach předpokládá uprostřed zahrady dva stromy: „... ve-ec ha-chajim betoch ha-gan ve-ec ha-da'at tov va-ra“. Slovo „ec“, „strom“, se opakuje, originální hebrejský text klade důraz na dvojici stromů. To budilo odedávna pozornost a objevují se dohady, zda nejde vlastně o jeden strom, o Strom života, jehož plody přinášejí kromě dlouhověkosti, či dokonce nesmrtelnosti, též poznání dobrého a zlého. Tyto pochybnosti jsou vyvolány údajem o místě, kde stromy rostly, totiž uprostřed zahrady. Oba stromy rostly vedle sebe uprostřed zahrady, kdybychom však údaj „betoch“ vykládali doslovně a matematicky přesně, oba stromy musely růst na tomtéž místě, v přesném středu zahrady, a tedy by pak nutně šlo pouze o jeden strom.“²¹⁸*

Může se však také jednat o jakýsi paradox, kdy je nutné se vypořádat nejen s tím, že slovem „uprostřed“ může být míněn daleko širší prostor, který umožňoval růst oběma stromům vedle sebe, ale zároveň i s problémem, že nikdo kromě Boha nemůže matematicky určit přesný střed. Zvláště pak, když si uvědomíme, že střed je vlastně bod bez rozměrů, tudíž v něm nemohl růst žádný strom.²¹⁹

²¹⁶ ČEP, Gn 2, 16 - 17

²¹⁷ Zdroj: Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD., KAFKA, Franz. Aforismy. In: BALABÁN, Milan a Olga NYTROVÁ. *Ohlasy Starého zákona v české literatuře 19. a 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-41-0, s. 77

²¹⁸ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 108 - 109

²¹⁹ *Tamtéž*, s. 109

O určení konkrétního druhu stromu poznání předkládá Tydlitátová Rašiho komentář, který je toho názoru, že se jednalo o fíkovník. A to z toho důvodu, že fíkovníkové listy posloužily Adamovi a Evě k upletení zástěr a zakrytí své nahoty. V tomto bodě se pak setkávají vykladačské tradice židovská s křesťanskou, které dávají plody stromu poznání dobrého a zlého do souvislosti s pohlavní touhou, žádostivostí. A to proto, že „*v hebrejštině je termín „da'at“, vědění, shodný s termínem pro vůli a žádost.*“²²⁰

V případě stromu života se nabízí otázka estachologická, zvláště pak v kontextu některých pasáží knihy Ezechiel a knihy Zjevení Janovo. Dle Beneše patří strom života do zcela odlišného světa, než je ten náš současný. Člověk však už k tomuto stromu, po jeho vyhnání z Edenu, nemá přístup. Člověk má ale o existenci stromu života povědomost, a tak si jej promítá do svých představ o budoucnosti. Beneš rovněž spolu s Janem Hellerem říká, že ke stromu života lze dojít pouze skrze oheň. Oheň má spálit veškerou sobeckost, sebestřednost a pýchu. Lidský pud sebezáchovy je ale natolik silný, že brání člověku do ohně vstoupit. Na trápení a očistný oheň připravuje své učedníky také Ježíš na různých místech Nového zákona. Z těchto textů je patrné, že každá cesta je spojena se změnou podstaty, jejíž součástí je přepálení v ohni.²²¹

Stejnou tematiku a návaznost na výše citované starozákonné texty nalézáme v Novém zákonu. Nový život je přislíben v textech novozákonné knihy Zjevení Janovo (Zj 2, 7 a Zj 22, 2)²²², které přinášejí konkrétní informaci pro budoucnost a zároveň obrazně vyjadřují zkušenost víry a mohou být vnímány také jako výzva k opravdovosti a čistotě víry. Je zde také možné vysledovat hojně využívanou symboliku božské zahrady, kdy však nejde o návrat do Edenu, ale vybudování zcela jiného svatého města, nového Jeruzaléma.²²³

²²⁰ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonné tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 109 - 11

²²¹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 112 - 113

²²² „*Kdo má uši, slyš, co Duch praví církvím: Tomu, kdo vítězí, dám jíst ze stromu života v Božím ráji.*“, „*Uprostřed města na náměstí, z obou stran řeky, bylo stromů života nesoucí ovoce dvanáctkrát do roka; každý měsíc dozrává na něm ovoce a jeho listí má léčivou moc pro všechny národy.*“

²²³ TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonné tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7, s. 118

4. Exegeze vybraných textů Starého a Nového zákona

Pro exegezi vybrané biblické texty jsou úvodními verši kapitol Genesis a Evangelia podle Jana. A ne náhodou oba, podle překladu ČEP, začínají slovním spojením: „*Na počátku*“. V případě knihy Genesis pak jde vlastně o úplně první slova Bible, tedy o nejdůležitější výpověď o Bohu. Spolu s následujícími verši tzv. Stvořitelského hymnu²²⁴ tak představují hermeneutický klíč ke Starému zákonu.

Bible je zásobníkem symbolických příběhů, v nichž konkrétní postavy nebo činy odkazují k tomu poslednímu a všeobjímajícímu, a to každý sám za sebe, ale zároveň společně. „*Při výkladu jde o nalezení vztahu mezi konkrétními lidskými zkušenostmi a biblickými prasympoly.*“²²⁵ Sekulární člověk se potřebuje nově naučit rozvíjet schopnosti vnímat smysl symbolů a hlubinnou skutečnost.²²⁶ O totéž se pokusí následující exegeze vybraných dvou veršů, která bude zároveň spojnicí mezi „biblickou“ a „ekologickou“ částí této práce, a to hermeneutickou metodou zaměřenou na čtenáře. Tato metoda totiž umožňuje nalezení významu a smyslu textu reflexí vlastních zkušeností samotného čtenáře (ať osobních, nebo profesních). Oeming k tomu uvádí: „*Co se při osobním osvojování biblického textu odehrává, nezáleží ani tak na Bibli, jako na tom kterém čtenáři a na jeho politickém, sociálním a kulturním kontextu.*“²²⁷

4.1. Genesis 1, 1 - 2

„Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.

Země byla pustá a prázdná

a nad propastnou tůňí byla tma.

Ale nad vodami vznášel se duch Boží.“²²⁸

Takto přeložený text, který je uvedený v ČEP, je asi nejznámější a obecně přijímanou verzí. Z tohoto překladu také vychází osobní exegeze. Existují ale také další překlady. Pro potřeby této práce je možné uvést ještě např. překlad Jiřího Beneše:

„Hlavně tvoří Bůh nebe a zemi.

²²⁴ ČEP, Gn 1 – Gn 2, 3

²²⁵ OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu; Manfred Oeming*. Praha: Vyšehrad, 2001. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-518-6, s. 129

²²⁶ *Tamtéž*, s. 130

²²⁷ *Tamtéž*, s. 107

²²⁸ ČEP, Gn 1, 1 - 2

*Země je houšť a poušť (nebo pustá a prázdná) a tma /je/ nad propastí a duch Boha se chvěje nad tváří vod.*²²⁹

Z Benešova výkladu je možné použít pro tuto práci pasáž, která se zabývá výrazy „houšť“, „poušť“ a „propast“. Podle Beneše jde o slova, ke kterým se ještě stále těžko hledá srozumitelný ekvivalent. Je možné, že se jedná o výrazy, které odkazují na babylónskou mytologii. Podle Beneše není důležité, kdy byl svět stvořen, ale kdo a jak ho stvořil. Nelze nezmínit zásadní poznatek o Bohu, tedy že Bůh tvoří (slovem) a „že je ve svém díle přítomen v podobě ducha.“²³⁰

A pro srovnání ještě překlad Martina Prudkého, jehož výklad je také dále stručně shrnut:

„[Když] na počátku tvořil Bůh nebesa a zemi

- ta země byla děs a běs,

temnota nad prahlubinou,

ovšem duch/dech Boží se vznášel nad vodstvy -“²³¹

Tou nejdůležitější informací, kterou si má čtenář zapamatovat, je to, že tvoří Bůh, on je jediným aktérem. On vymezuje prostor a čas. Rovněž zakládá řád. Termíny prahlubina, děs a běs tak silně evokují záhubu, smrt, nebezpečí. Scéna, která je tímto textem navozena, umožňuje chápat Boží jednání jako zákrok proti nicotě. A právě použitím slovního spojení „duch/dech Boha“ je zde vyjádřena aktivní Boží přítomnost v nehostinné a temné realitě. Termín „dech“ či „dechnutí“ je pak užit pro Boží ústa při promlouvání. „Dech úst, vibrující výdech řeči slouží v Žalmu 33 k obraznému vyjádření slova Hospodinova, jeho stvořitelského promluvení (viz. bezprostředně následující Gn 1,3). Pokud se (vibrující) Boží dech již vznáší nad vodami v oné děsné temnotě, je to v dosud neobyvatelném, pustém „světě před stvořením“ již náznakem změny. K promluvení již není daleko.“²³²

Rovněž člověk dnešní doby může zažít odcizení, prázdnotu a beznaděj, a to velmi hmatatelně. Může se ocitnout na místech zanedbaných, zdevastovaných. Konkrétními příklady mohou být těžbou nerostných surovin vydolované krajiny. Tato území mohou silně evokovat, zvláště svou temnotou a prázdnotou, „propastnou tůň“. Přesto však lze i v takto depresivním prostředí, v nicotě, nalézt v „prahlubině“ svého srdce Boží přítomnost a zakusit

²²⁹ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 21

²³⁰ *Tamtéž*, s. 22

²³¹ PRUDKÝ, Martin. *Genesis I: 1,1-6,8 : když na počátku Bůh řekl do tmy..* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. Český ekumenický komentář ke Starému zákonu. ISBN 978-80-7545-047-0, s. 65

²³² *Tamtéž*, s. 84 - 93

jeho stálou péčí nejen o člověka, ale o celé stvoření (viz. také kapitola 5.5.2.). To se v realitě ukáže jako možnost revitalizovat zničené lokality, navrátit jim přírodní hodnotu, obnovit v nich život. Je zde patrný rozdíl mezi konáním člověka a konáním Boha. Boží tvoření je jedinečné a nelze jej s ničím srovnat. Co bylo zničeno, dostává novou existenci, novou podobu a nový smysl. Boží péčí a jeho milost pak lze spatřit také například na místech opuštěných kamenolomů, kde po ukončení těžby již neproběhla žádná cílená rekultivace, ale vše bylo ponecháno na přírodě a její schopnosti samovolně navrátit místu život. Často tak vzniknou úplně nové krajinné útvary a vytvoří se zcela nová rostlinná a živočišná společenstva, než která se na lokalitě nacházela před těžbou.

4.2. Jan 1, 1 – 4

*„Na počátku bylo Slovo,
to Slovo bylo u Boha,
to Slovo bylo Bůh.
To bylo na počátku u Boha.
Všechno povstalo skrze ně
a bez něho nepovstalo nic, co jest.
V něm byl život
a život byl světlo lidí.“²³³*

Takto přeložený text ČEP, stejně jako v případě předchozího starozákonního textu, patří mezi asi nejznámější a obecně přijímanou verzi. Z tohoto překladu opět také vychází osobní exegeze. Z dalších překladů je pro potřeby této práce a pro srovnání možné uvést např. překlad Jindřicha Mánka:

*„Na počátku bylo Slovo,
a Slovo bylo u Boha,
a Slovo bylo Bůh.
Bylo od počátku u Boha.
Všechno se stalo skrze ně
a bez něho se nestalo nic.
Co se stalo, v tom byl život,
a život byl světlo lidí.“²³⁴*

²³³ ČEP, J 1, 1 - 4

Mánek ve svém výkladu upozorňuje na skutečnost, že ve Starém zákonu se Boží Slovo stává dějinnou událostí. Vidí rovněž spojitost s preexistentní Moudrostí („vychovatelkou“ lidí, působící v dějinách Izraele). „*I o Tóře se učí, že je preexistentní. I Mesiáš býval viděn v rabínské theologii jako preexistující.*“ Evangelista Jan staví Krista skrze Logos do božské sféry. Janův Prolog má dle Mánka osobitý charakter, který je založený na víře v Ježíše Krista a svým způsobem jde o vyjádření vztahu mezi Bohem a světem. Bůh sám je ve svém Slově přítomen jako oživující síla, ve smyslu věčného života (ne ve smyslu života biologického). Kristus je světlem. Ani život ani světlo nemůže člověk získat sám, ale jde o Boží dary.²³⁵

Komentář k Novému zákonu *Sacra pagina* vychází z téměř totožného překladu jako ČEP. Rovněž podle tohoto komentáře informuje Janův Prolog čtenáře o tom, že Ježíš Kristus je vtělením preexistujícího Slova. „*Slovo existovalo ještě před začátkem lidských dějin a neexistovalo samo o sobě, nýbrž ve vztahu k Bohu (pros ton theon). Předložka „pros“ znamená více než statické „u“.* Vyjadřuje pohyb směrem k osobě či věci, kterou následuje. *V tomto vztahu existuje dynamismus.*“ Komentář se dále vypořádává s nebezpečím, kdy by si čtenář mohl vykládat text tak, že spojí Slovo a Boha jako jedno, tedy oba jsou Bůh. Je naopak zdůrazněna „*jedinečnost Slova i Boha přes jednotu, která je dána jejich důvěrnou blízkostí.*“ Tomuto ztotožňování je nutné se vyhnout, což je doloženo obtížně postihnuteľnou nuancí v překladu: „*Řecká věta (kai theos én ho logos) doplňuje termín (theos: Bůh) před sloveso „být“ a to bez členu.*“ Slovo, které vstoupilo do dějin lidstva, umožnilo život (resp. existenci života) a život s sebou přinesl světlo. Tuto na sebe navazující propojenost nelze oddělit od dějin spásy. Ty lze pak znázornit i jako vývoj od preexistence Slova k životu a světlu:

„1. Slovo preexistující u Boha (pros ton theon).

2. Projev Boha ve stvoření (dí autú), v němž může být Slovo již zakoušeno.

3. Slovo v dějinách lidstva jako život, který je světlem lidí (en autó).“²³⁶

V kontextu s problematikou současné ekologie a s tématem vody pak lze vnímat, že úvodní verše Janova evangelia protékají celou přírodou, celým stvořením, včetně člověka. Voda je v nás a v každé buňce živého organismu preexistentně zakódována a spolu s ní i Bůh. Zároveň nám Bůh daroval svobodu a jako voda si můžeme zvolit svůj směr. Pokud nás někdo

²³⁴ MÁNEK, Jindřich. *Výklad evangelia Janova*. Praha, 1958. Husova bohoslovecká fakulta v Praze. Ústřední církevní nakladatelství v Praze, s. 17

²³⁵ *Tamtéž*, s. 18 - 21

²³⁶ MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., ed. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. *Sacra pagina*. ISBN 978-80-7192-991-8, s. 59 - 62

(nebo i my sami sebe) spoutá, náš život už nemá takovou dynamiku, není prozářen světlem, někdy může zcela vyhasnout. Tento stav lze připodobnit k regulovanému vodnímu toku. Stále sice proudí, ale okolnímu prostředí již nepřináší takový užitek, život v jeho okolí se zhoršuje (viz. také kapitola 5.5.3.). Oživující Boží síla a nekonečný pohyb tekoucí vody jsou určitými paralelami svobody a stále se obnovujícího života a jeho nových forem, a to i v jeho biologické podobě.

5. Ekologie, vlastní zkušenost, etika

Tato část práce je zpracována z pohledu vlastních životních i profesních zkušeností, v souvislosti s tématy předchozích kapitol a s přesahem do současnosti. Péče o stvoření a etika totiž úzce souvisí se současnou ekologií. V dendrologii, zahradní architektuře, ochraně krajiny, přírodních hodnot, krajinného rázu, přístupu k ochraně vodních zdrojů atd. lze najít spojitosti se symboly a chápáním významů pojmů z pohledu biblického a mytologického.

Pro „mytologickou a biblickou“ část této práce je výchozí normou Boží zákon a Bible. Část, která se věnuje současnému přístupu k ekologii je podložena hlavně zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (v platném znění) a zákonů souvisejících (např. zákonem č. 17/1991 Sb., o životním prostředí).

5.1. Ekologie obecně a v kontextu s vodou

Je zajímavé zjištění, že ani jeden z výše uvedených zákonů nevymezuje konkrétní význam slova „ekologie“, ale pracuje s pojmy jako např. životní prostředí, ekosystém, ekologická stabilita, krajina atd. Význam slova ekologie je obecně spojován se vzájemnými vztahy prostředí a organismů a vztahem organismů navzájem. Jako vědu takto ekologii poprvé definoval Ernst Haeckel v roce 1866.²³⁷

Zákon o životním prostředí pak ve svých úvodních paragrafech vykládá související termíny takto:

- § 2 Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.
- § 3 Ekosystém je funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase.
- § 4 Ekologická stabilita je schopnost ekosystému vyrovnávat změny způsobené vnějšími činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce.²³⁸

A zákon o ochraně přírody a krajiny vymezuje některé, k tématu se vážící, pojmy v § 3 odst. 1 takto:

²³⁷ SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum pro krajinu, 2011. ISBN 978-80-87199-01-5, s. 90

²³⁸ Zákon č. 17/1991 Sb., o životním prostředí (v platném znění), dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17#f1401850>

- k) Biotop je soubor veškerých neživých a živých činitelů, které ve vzájemném působení vytvářejí životní prostředí určitého jedince, druhu, populace, společenstva. Biotop je takové místní prostředí, které splňuje nároky charakteristické pro druhy rostlin a živočichů.
- l) Ekosystém je funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase.
- m) Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.
- n) Přírodní stanoviště je přírodní nebo polopřírodní suchozemská nebo vodní plocha, která je vymezena na základě geografických charakteristik a charakteristik živé a neživé přírody.²³⁹

Z těchto zákonných limitů je patrná snaha vymezit občanům určitý způsob chování a péče o životní prostředí. Jde svým způsobem o jakýsi návod, jak se chovat, nebo naopak, co je zakázáno činit. A toto již patří i do oblasti etiky. Podle Erazima Koháka je ekologická etika „souborem zásad a pravidel, které člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem.“²⁴⁰

Péče o přírodu a krajinu, mimo jiné, úzce souvisí také s dobrým vodním hospodářstvím. V zásadě jde o soustředění se na to, jak udržet víc vody v krajině (například obnovením říční krajiny apod.), a to nejen z pohledu lidí, ale také na základě potřeb živočichů a rostlin. Člověk musí nejen napravovat své chyby z minulosti, musí také zároveň reagovat na klimatické změny, kterým se nelze vyhnout, ale mohou být donucovacím prostředkem k revitalizaci krajiny a k intenzivnější ochraně životního prostředí jako celku. Cílek ve své knize z roku 2017 *Voda a krajina* shrnuje: „V posledních několika letech je téměř každý rok o něco tepleji než rok minulý ... Zároveň světový oceán do hloubky 2 kilometrů pojal neobvykle vysoký obsah tepla ... Prohloubila se celková teplotní nerovnováha zemského systému Zvětšuje se celkový teplotní základ planety ... na mnoha místech Země prší jindy, než jsme byli zvyklí. Tato

²³⁹ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (v platném znění), dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114#cast1>

²⁴⁰ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-86-9, sr. 17

*situace znamená, že Země vstupuje do nové klimatické fáze, kterou můžeme zkratkovitě popsat jako situaci sucha a povodně.“*²⁴¹

Povodně, zvláště ty dvě ničivé, které zasáhly Česko v letech 1997 a 2002, zpochybňují interpretace statistických údajů dlouhodobých hydrologických pozorování. Dle Skleničky existují v zásadě tři opatření, která dokáží zcela zabránit, popř. výrazně eliminovat, škodám na životech a majetku, a to:

1. Výstavba velkých přehrad. – Toto opatření je sice velmi účinné, avšak pouze pro sídla, která leží na středních nebo dolních tocích řek.
2. Budování soustavy menších krajinných prvků (malé vodní nádrže s retenčním prostorem, suché poldry, systémy příkopů, zatravněné a zalesněné hydrologicky exponované části krajiny apod.), které dokáží zadržet vodu v krajině. – Tato opatření jsou účinná pro sídla na horních tocích a při bleskových povodních.
3. Tzv. „jít vodě z cesty“. – Tento přístup je vhodný všude tam, kde by nefungovalo, nebo by se nevyplatilo ani jedno z výše uvedených opatření.²⁴²

Po každé z povodní, které zasáhly naše území, se hledá viník. Lidé hledí na stát, přestože státu většina krajiny zdaleka nepatří. Sklenička se ptá: *„Může se vlastník zbavit odpovědnosti za to, co mu patří? Tak proč se všichni tváří, jako by eroze, ničivý průběh povodní, eutrofizace povrchových a znečištění podzemních vod i řada dalších ekologických problémů byly jen věci státu nebo ještě tak obce?“*²⁴³ Následující řádky se, snad alespoň částečně, pokusí tyto otázky zodpovědět.

5.2. Dendrologie

Dřeviny obecně (a stromy obzvláště) nejenže se výrazným způsobem podílejí na tvorbě charakteru prostředí (o tomto blíže v kapitole, která se věnuje krajinnému rázu), ale jsou zároveň součástí mnoha procesů, které v krajině probíhají a plní zároveň mnoho dalších důležitých funkcí (např. funkce izolační, asanační, reprodukční, estetická, kulturní apod., nebo také ovlivňují hygienické podmínky atd.).

Vědci z celého světa, včetně zástupců z Akademie věd ČR, zveřejnily v časopise Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America výsledky studie, podle které na Zemi roste přibližně 73 000 druhů stromů, včetně přibližně 9 200 druhů, které

²⁴¹ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 9 - 10

²⁴² SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum pro krajinu, 2011. ISBN 978-80-87199-01-5, s. 97 - 99

²⁴³ *Tamtéž*, s. 8

dosud nebyly objeveny.²⁴⁴ Jejich význam, který zaslouží naší úcty a u některých lidí také přehodnocení vztahu k nim, se pokusím v následujících řádcích stručně naformulovat.

Velmi důležitou funkcí je ta, která se souhrnně nazývá biologická. Její základní charakteristikou je vytváření přírodních refugií (útočišť) a posilování a stabilizace ekologických vazeb v krajinném segmentu či tvorba biotopů. Základním prvkem pro formování konkrétního biotopu je obvykle vegetace jako celek. Ta (myšleno tím celé rostlinné společenstvo) je primárním zdrojem potravy, protože živočichové jsou většinou vázáni k celé fytoocenóze, půdě i dalším neživým složkám biotopu (proto jednotlivá rostlina nemá takovou důležitost). Stromy, zvláště pak stromy senescentní, jsou výjimkou. Každý strom je od svého dospělého věku nejen samostatným rostlinným organismem, ale je zároveň samostatným a svébytným biotopem. Jako speciální ekologická nika umožňuje trvalou existenci celé pyramidy dalších organismů, které jsou odkázány na něj i na sebe navzájem. Tato výjimečná schopnost stromů (vytvářet velmi pestrý a složitý biotop) je dána jejich jedinečnou vlastností – nevytváří totiž jen listy, květy a plody, ale také dřevo. To je důležité především z hlediska jeho pozdější integrace v podobě mrtvé hmoty do živého těla. A tento mimořádný jev, v kontextu tématu této práce – přechod do nové formy života, je v celé živé přírodě vlastní pouze stromům (popř. v menší míře také keřům). Pro stromy je totiž přirozeným projevem stárnutí zvyšování objemu mrtvého dřeva již během jejich života, přičemž tato skutečnost nesnižuje jejich ekologickou hodnotu, ale právě naopak. Mezi nejznámější organismy vázané na stromy se tak řadí četní zástupci hub, lišejníků, mechorostů, bezobratlých i obratlovců.²⁴⁵

Z uvedeného je tedy patrné, že čím je strom starší, tím větší je jeho hodnota. A to nejen ta ekologická, ale kulturní, velmi často estetická a v neposlední řadě např. také naučná. Ta poslední zmiňovaná v sobě obsahuje vlastně všechny výše popisované. Jedná se v ní o výchovu k ochraně přírody, estetiky a kultury dohromady. V České republice má naštěstí úcta ke stromům svou tradici²⁴⁶, proto mají své výsadní postavení, včetně zákonné

²⁴⁴ GATTI, Roberto Cazzolla et al. *The number of tree species on Earth*. Proceedings of the National Academy of Sciences. National Academy of Sciences. 2002. ISSN 0027-8424. Dostupné na: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.2115329119>

²⁴⁵ KOLAŘÍK, Jaroslav. *Péče o dřeviny rostoucí mimo les*. Vlašim: ČSOP Vlašim, 2005. Metodika (Český svaz ochránců přírody). ISBN 80-86327-36-1, s. 15 - 89

²⁴⁶ „Historie ochrany památných stromů na přelomu 19. a 20. století je u nás spjata velmi úzce se vznikem a prací okrašlovacích spolků. Dne 30. října 1904 byl v Praze („U Choděru“) založen Svaz českých okrašlovacích spolků v Království Českém se sídlem v Praze. Od roku 1905 se jmenuje Svaz českých spolků okrašlovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. S tím jak se činnost tohoto spolku úspěšně rozvíjela a zaměřila se na ochranu

ochrany²⁴⁷, stromy vyhlášené jako památné. Jedná se o stromy mimořádně významné (např. svým vzrůstem, zajímavým tvarem, spojitostí s kulturní památkou, významnou osobností apod.), a to jak soliterně rostoucí, tak i skupiny či stromořadí. Pro vyšší ochranu má pak každý památný strom zákonem stanovené ochranné pásmo, ve kterém jsou zakázány všechny pro strom škodlivé činnosti (hlavně pak výkopové práce apod.). Veškeré zásahy, a to včetně odborného ošetření, do těchto stromů a jejich ochranných pásem podléhá předchozímu povolení příslušného orgánu ochrany přírody.

Navrhnout ochranu stromu může kterýkoliv občan ČR. Při navrhování památných stromů je ale třeba postupovat vždy velmi uvážlivě a souhrnně zhodnotit celou řadu kritérií a hodnot (kromě již výše zmíněných pak i vyhodnocení zdravotního stavu, jeho stability apod.). Nelze opomenout ani hledisko regionální a různorodost přírodních podmínek daného kraje. Seznam památných stromů je veřejnosti dostupný prostřednictvím internetu na adrese <http://drusop.nature.cz>.

Stromy mají, jak již bylo výše zmíněno, nezastupitelnou roli při ovlivňování svého okolí, a to platí zvláště v prostředí městském. Dokáží velmi efektivně zlepšit mikroklima, mají svůj systém hospodaření s vodou, svůj vlastní „koloběh“ vody (během dne odpařená vodní pára se brzy ráno opět změní ve vodu – rosu, a tím zase vyzáří teplo; během dne strom a voda prostředí ochlazuje, v noci jej otepluje) a je tak možné je porovnat se špičkovou klimatizací, přičemž ale využívají pouze sluneční energii. *„Strom s průměrem koruny pět metrů má plochu asi 20 m². V jasném letním dni na tuto plochu dopadne nejméně 120 kW sluneční energie. Jenom jedno procento se spotřebuje na fotosyntézu, deset procent je odraženo jako světelná energie, 5 – 10 % se vyzáří v podobě tepla a přibližně stejné množství zahřeje půdu. Největší část dopadající energie se spotřebuje evapotranspirací, tedy výparem ze samotné*

domoviny, jak památek i přírody a v ní ponejvíce ochranu stromů v krajině, byl svaz přejmenován na Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (zkráceným názvem Svaz okrašlovací v Praze).“ REŠ, Bohumil a Barbora SŮROVÁ. *Památné stromy: metodika AOPK ČR. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2008. ISBN 978-80-87051-39-9, s. 8

²⁴⁷ *„Po přijetí zákona č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody byly památné stromy vyhlášovány jako chráněné přírodní výtvořy nebo chráněné přírodní památky. Soupisy prováděla tehdejší krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Soupisy byly dost nejednotné, každé středisko používalo svůj formulář. Tyto soupisy se staly zdrojem informací o dříve vyhlášených památných stromech pro ústřední seznam ochrany přírody. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny definoval samostatnou kategorii památných stromů a nově upravil kompetence orgánů ochrany přírody. Podrobnosti upravila vyhláška MŽP č. 395/1992 Sb. a vyhláška č. 60/2008 Sb.“* REŠ, Bohumil a Barbora SŮROVÁ. *Památné stromy: metodika AOPK ČR. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2008. ISBN 978-80-87051-39-9, s. 9

rostliny.“²⁴⁸ Pokud má tedy strom dostatečné množství vody, potom za jeden den odpaří asi 100 litrů vody, přičemž je k tomuto procesu nutné asi 70 kWh energie. V případě, že by se toto množství přepočítalo na deset hodin slunečního svitu, je pak možné chladicí výkon běžného a velikostí spíše menšího stromu srovnat s ledničkou a výkonnou klimatizací. Strom vyprodukuje asi 7 kWh energie, lednička asi 0,2 kWh a klimatizace kolem 2 kWh. V běžném životě si tuto chladicí funkci lépe představíme takto: Například, když v parném dni sedí člověk pod slunečníkem, může se teplota zvýšit o 6 až 8 °C, než když sedí pod košatým stromem. Důvodem je skutečnost, že slunečník teplo pouze odráží, kdežto strom zároveň i chladí. V zimě, kdy je koruna stromu bez listů, nedochází k ochlazování, ale naopak se okolní prostředí mírně otepluje. Rovněž je dobré si navíc uvědomit ještě jednu skutečnost, a totiž to, že strom k celému procesu využívá, resp. nasává svými kořeny vodu „špinavou“, ale do okolního prostředí se odpařuje čistá vodní pára.²⁴⁹

5.3. Zahradní architektura a krajinný ráz

Člověk svou činností odnepaměti přetváří své prostředí. To jistě není žádný převratný objev, jen prosté konstatování skutečnosti. Pro potřeby této práce postačí stručně se zaměřit jen na potřebu člověka vytvářet si zahrady a na krajinný ráz volné krajiny, a to vše hlavně v kontextu s tematikou vody, protože obraz dnešní krajiny a jejího osídlení se vyvinul v závislosti na rozložení vodstva.

Touha člověka vytvářet si ohraničený kus příjemného a harmonického prostředí je možná odezvou na hluboce zakořeněnou ideu prvotního ráje. Je to o to patrnější v prostředí urbanizovaných ploch. „*Velkoměsto potřebuje kus divoké krajiny v zájmu zdraví svých občanů*“²⁵⁰

Zahrady a parky s vodním prvkem tak mají svou dlouhou historii. „*Nejedvážnější projekty zahrad venkovských sídel vytvářely místa se stromy, vodou a skalami, do nichž bylo skutečně možné zabloudit a projít z formálnějších prostor.*“ Šlo o to navrhnout zahradu s „přírodním tajemstvím“, jako symbol zahrady, která je cestou k vědomostem, které jsou zároveň vědecké i mystické.²⁵¹ Od počátku 16. století se objevují proudící vody v zahradách a parcích

²⁴⁸ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 17

²⁴⁹ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 17

²⁵⁰ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zp (Argo: Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 570

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 579, 582 - 583

renesančních vil, a to jako symbol tajemství stvoření, hranice mezi viditelným a neviditelným světem. Jejich úkolem bylo, mimo jiné, i proměnit stojatou vodu ve vodu tekoucí. K vytvoření často velmi složitých systémů fontán bylo zapotřebí znalostí z několika oborů navzájem propojených. Bylo nutné ovládat nejen mechaniku, hydrauliku, fyziku, ale také se orientovat ve filozofii, zvláště v metafyzice. Kdo tímto uměním vynikal, tomu se dostalo většího uznání než inženýrovi a byl mu udělován titul „správce řek a vod“. Znázorňován byl často motiv stromu života (archetypální předchůdce kříže), z jehož kořenů vytékala do světa řeka, která napájela pramen života.²⁵²

Významnou hodnotu, a to nejen ekologickou, ale i kulturně-historickou (v jistém slova smyslu duchovní), má dochovaný ráz volné krajiny. Mezi zásadní a velmi významné znaky a charakteristiky, které se na jeho utváření podílejí, patří mimo jiné reliéfy tvořené dřevinami (ať jsou to ucelené plochy lesů, nebo solitérní stromy, nebo aleje, či doprovodná vegetace podél vodních prvků), ale hlavně vodní toky a vodní plochy (jezera, rybníky, umělé nádrže). Vzájemné vztahy mezi těmito znaky a jejich uspořádání mají zásadní a spoluurčující vliv na posuzování a vnímání harmonického měřítka krajiny, a to jak samostatně, tak i v souvislosti s lidskou činností. Cílem je, aby činnost člověka byla v souladu s těmito vazbami a dosáhlo se tak nejvyšší možné harmonie. Snaha o dosažení tohoto cíle souvisí s možnou odpovědí na otázku položenou na konci kapitoly 5. 1., tedy s odpovědností k péči o půdu, krajinu, prostředí okolo nás. V naší republice je vlastnictví půdy natolik rozdrobené, že zodpovědnost za krajinu vlastně necítí téměř nikdo. Je nutné najít rovnováhu mezi ponecháním krajiny přirozeným procesům a údržbou krajiny a zásahy do ní. *„Některé části krajiny si žádají intenzivní a neustálé řízení. Jiná místa jen sporadický dohled, další nepotřebují nic. Různá míra údržby je předpokladem vzniku krajiny celkově upravené. Krajiny kulturní, prostorově a kvalitativně rozmanité. Taková diferencovaná péče o krajinu by byla i výrazem naší pokory.”*²⁵³

5.4. Revitalizace a renaturace

Již výše zmíněné plánování vodního hospodářství má svá pravidla a je jedno, zda se jedná o snahu zachytit vodu ve volné krajině (základní technikou je zde prodloužení délky toku), nebo např. o sběr dešťové vody ze střechy. Vždy musíme mít na paměti, že voda se totiž

²⁵² SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9, s. 290, 299 – 301, 311

²⁵³ SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum pro krajinu, 2011. ISBN 978-80-87199-01-5, s. 52

velice často chová jinak, než bychom předpokládali. Proto je nutné začínat v malém a vždy plánovat shora (nejen od pramenů, ale už od kopců nad prameny).²⁵⁴

Krajina v České republice už je v současné době převážně kulturní. Kam se podíváme, vidíme stopy lidské činnosti. Toto není nic nového, člověk měnil tvář krajiny odpradávná, nicméně naši předci dokázali přírodu a její bohatství a zdroje respektovat. V průběhu staletí a nezadržitelného vývoje průmyslu a moderních technologií se postupně upouštělo od prověřených postupů a zkušeností. Původní přírodní mozaika, plná nejrozličnějších biotopů, se začala rozbíjet už v průběhu 18. století a drtivou ránu přinesla regulace vodních toků a homogenizace krajiny v 50. letech 20. století.²⁵⁵

Mezi další technické opatření s negativním dopadem na přírodu jsou meliorace. Během 60. až 80. let 20. století došlo ke zkrácení tras našich nejvýznamnějších vodních toků o 5 000 km. Narovnali se však i malé potoky, prohloubila a vydláždila se jejich koryta. Některé toky byly dokonce zcela zatrubněny. Odvodnilo se tak přes 600 000 ha zemědělské půdy, včetně té, které žádné odvodnění nepotřebovala.²⁵⁶

Následkem je stav, že se již v kulturní krajině Evropy prakticky nenajde vodní tok, který by byl zcela přírodní. Za vzorec dobrého ekologického stavu (v morfologickém spektru) je pak za přírodní považován takový tok, který je nepostižený technickou úpravou a nemá příliš narušený průtokový a splaveninový režim. V legislativě současného vodního práva se pak pracuje s termínem „přirozené koryto vodního toku“ a jde o takové koryto, kde není žádným způsobem vodoprávně doložena technická úprava nebo stavba. Může tak jít tedy i o takové toky, na kterých se určité vodní dílo uskutečnilo, ale není legální, nebo k němu nebyla příslušná dokumentace dohledána (např. kolaudační rozhodnutí apod.).²⁵⁷

Na tomto místě je dobré vyjasnit ještě jeden důležitý pojem, který se týká stavu vodního toku, a tím je morfologický stav vodního toku (neboli také morfologický aspekt stavu ekologického). Jedná se o „stav daný zejména prostorovým rozsahem říčního pásu, tvary a rozměry koryta, přítomností typických morfologických struktur pro daný morfotyp, tvarovou

²⁵⁴ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 37 - 38

²⁵⁵ *Tamtéž*, s. 114 - 116

²⁵⁶ SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum pro krajinu, 2011. ISBN 978-80-87199-01-5, s. 128

²⁵⁷ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 119 - 120

*a hydraulickou členitostí koryta, možnostmi vývoje koryta, charakterem průtokového a splaveninového režimu, mírou migrační propustnosti pro vodní živočichy.*²⁵⁸

Ve snaze navrátit toky do „původního“ stavu se objevují dva termíny, a to revitalizace a renaturace. Rozdíl mezi nimi shrnul Cílek: *„Ještě před několika lety se všem programům návratu k původním biotopům říkalo „revitalizace“. To slovo znamená oživení po nějaké krizi. Někdy se rovněž hovořilo o renaturalizaci jako o obnovení přírody, například březového hájku na opuštěné haldě. Postupně se však prosazuje slovo renaturace, které v našem případě znamená, že betonové koryto potoka se hroutí a příroda si bere nazpět svůj prostor. U říčních úprav se revitalizace, například výsadba topolů nebo výsadek rybího potěru, může odehrát i na řece sevřené technickými úpravami. Jakmile však člověk, povodeň nebo bobr začne rozebírat vlastní poříční stavbu – třeba jez nebo kamenné opevnění břehů – jedná se o renaturaci. V současném pojetí MŽP hovoříme o revitalizaci, když vezmu bagr a na potoce udělám meandr. Při renaturaci se naopak dívám, jak si řeka bere nazpět svůj charakter, a občas tomu mohu trochu pomoci. Revitalizace znamená projekt, renaturace proces.*²⁵⁹

Cílem revitalizačních opatření je tak zabránit dalšímu zhoršování stavu, ochrana a zlepšení ekologického a chemického stavu vod ve volné krajině a snaha obnovit procesy, které iniciují vývoj říčního systému a obnovují jeho přirozené funkce. Těmi mohou být např.:

- volný pohyb vody, sedimentů a organismů
- akumulace a retence vody v korytě a v nivě
- stanoviště a úkryt pro biotu
- regulace mikroklimatu
- schopnost přizpůsobit se náhlým změnám
- krajínovorná funkce atd.²⁶⁰

Velký význam má proto obnova, popřípadě ochrana stávající, dostatečně široké příbřežní zóny, vlastně jakéhosi ochranného pásu vegetace podél revitalizovaného toku. Kořeny stromů totiž nejenže stabilizují břehy, ale zároveň také napomáhají k diverzifikaci proudění a navíc ještě poskytují úkryt živočichům. Břehové porosty, které rostou co nejbliže nad čarou

²⁵⁸ JUST Tomáš a kolektiv. Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků: Revitalizace, dílčí vodohospodářská opatření, podpora renaturačních procesů. Metodika AOPK ČR. AOPK ČR, Praha, 2021, ISBN 978-80-7620-069-2, s. 31

²⁵⁹ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 120

²⁶⁰ JUST Tomáš a kolektiv. Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků: Revitalizace, dílčí vodohospodářská opatření, podpora renaturačních procesů. Metodika AOPK ČR. AOPK ČR, Praha, 2021, ISBN 978-80-7620-069-2, s. 21

hladiny, jsou pak svým složením (druhově, tvarově, věkově členěné apod.) z hlediska funkcí toku nejdůležitější. Ve volné krajině tak ani neplatí šablonovitě přenášený názor, že břehové porosty negativně ovlivňují průchod splávi při povodních a vytvářejí tak povodňovou překážku. Toto platí hlavně v zastavěném území a pro antropogenní splávi. Ve volné krajině naopak břehové a nivní porosty přirozeným způsobem podporují žádoucí rozlévání povodňových průtoků do nivy a zpomalují a směřují diverzifikaci povodňového proudění. Při revitalizacích toků se tak nezdědka kromě výsadby dřevin využívá i ponechání nebo doplnění „mrtvého dřeva“ svazky větví, kmeny, ale i zakopávání pařezů do břehů nebo napodobování bobřích hrází např. z druhořadé nahnílé tyčoviny o průměru do 15 cm. Nemělo by ovšem dojít k úplnému osázení celé délky toku, nebo k plošnému zalesnění např. cenné nivní louky. K ekologicky žádoucímu stavu patří i nezastíněné pasáže břehů.²⁶¹

5.5. Konkrétní příklady

Na následujících dvou příkladech z mého osobního i profesního života se pokusím nastínit symboliku přechodu do „nového života“ viditelnou také v dnešní době. Ze života osobního se jedná o činnost v lokalitě dnešního jezera Milada, z profesní praxe se jedná o zrealizovanou revitalizaci Černého potoka.

5.5.1. Jezero Milada

Nedaleko Města Chabařovice se nachází jezero Milada o rozloze 252,2 ha a průměrné hloubce 15,5 m (maximální hloubka je pak 24, 7 m). Nenacházelo se zde ale vždy, současný stav je výsledkem procesu rekultivace území po ukončené těžbě uhlí. Jedná se totiž o prostor, který je součástí tzv. Mostecké pánve a jako takový prošel v minulých stoletích zásadními změnami. Původně se zde nacházela hustě osídlená, zemědělská krajina. Ta musela koncem 18. století ustoupit rozrůstajícímu se průmyslu a především pak těžbě hnědého uhlí. Po 2. světové válce byl region poznamenán, kromě ukončeného růstu prosperity i radikální obměna obyvatelstva. V 70. letech byl pak v území mezi Ústím nad Labem a Chabařovicemi otevřen povrchový lom s názvem Důl 5. květen. Ten postupně zabral rozlohu cca 9 km² a bylo proto zbouráno několik vesnic (např. Hrbovice, Vyklice a další.). Těžba trvala celých 24 let. Ukončení těžby v roce 1997 umožnilo provést rozsáhlou rekultivaci, jejíž součástí bylo i zatopení prostoru původního lomu a vytvoření jezera.

²⁶¹ JUST Tomáš a kolektiv. Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků: Revitalizace, dílčí vodohospodářská opatření, podpora renaturačních procesů. Metodika AOPK ČR. AOPK ČR, Praha, 2021, ISBN 978-80-7620-069-2, s. 22, 45, 80, 190 – 192, 283

Napouštění probíhalo od června roku 2001 do 8. srpna 2010 a pro veřejnost bylo jezero otevřeno dne 30. května 2015. Zdrojem byly vody z nádrže Kateřina, která je od Milady vzdálená cca 2 km a také se jedná o zatopený důl. Konečné úpravy okolí a využití celého zrekultivovaného prostoru (např. pro rekreaci a volnočasové sporty) jsou stále v procesu plánování a zastřešuje jej společnost Diamo, s.p. a odborný tým Vize Milada.²⁶²

Po své maturitě jsem v lomu od roku 1990 do roku 1992 pracovala jako obsluha pásové kontroly. Mám do dnešních dnů v paměti černou, zaprášenou, „měsíční krajinu“ s ohromným kolosem kolesového rypadla KU 800 a kráčivého korečkového rypadla RK 5000 a soustavou pásových dopravníků. Práce to byla fyzicky i psychicky velmi náročná. Během dvanácti hodinové směny (za každého počasí) bylo nutné pravidelně kontrolovat svěřený úsek pásového dopravníku, průběžně odhazovat zpod tělesa dopravníku napadaný mour a dohlížet, na bezproblémovou dopravu vytěženého uhlí od rypadla až k nakládce na železniční vagóny. K ochraně před opravdu nepříznivým počasím sloužila kovová a ze všech stran prosklená stanice, umístěná nad křížením dvou tras dopravníku. Vybavení bylo velmi skromné – židle, malá kovová skříňka, skládací kovový stolek, telefon, obslužný pult (k případnému zastavení pásu, výstražné signalizaci apod.), jednoplotýnkový vaříč a pětilitrová nádrž s pitnou vodou. Na toaletu se muselo dojít prachem nebo blátem (za tmy s baterkou) na zaprášené suché WC. Šlo, alespoň tak to vnímám, o jakýsi chaos, kde ohromný netvor (rypadlo) určoval pravidla. Podmínky pro lidský život a lidství ve své podstatě byly v tomto depresivním prostředí nepřátelské. Zakusila jsem moc samoty a strach odcizení. Přesto jsem, s odstupem času, za tuto zkušenost vděčná. I přes hluk důlního zařízení jsem se naučila vnímat hloubku svého srdce. Přechodem do „nové formy života“ pro mě bylo přijetí na pracovní pozici v ochraně přírody a krajiny. Pro představu a porovnání dvou zcela odlišných světů přikládám následující fotografie.

²⁶² Dostupné na: <https://www.diamo.cz/cs/pku>

Pohled do lomu, Důl 5. květen

archiv Palivového kombinátu Ústí, s.p.

Pohled na jezero Milada

archiv Palivového kombinátu Ústí, s.p

5.5.2. Černý potok

Jako nechtěné dědictví, které negativně ovlivnilo toky v naší krajině, lze označit meliorace. Ty se realizovali jako politická priorita od roku 1948. Záměrem socialistického zřízení byla, mimo jiné, industriální přestavba krajiny, včetně soustavy technických úprav vodních toků. Mělo dojít k jejich regulaci a plné kontrole. „*Tak byly často bez jakýchkoliv hospodářských přínosů ničeny květnaté louky a ke zrychlenému posílání velkých vod do nížin byly napřimovány a žlabkovkami opevňovány potoky.*“²⁶³

Stejným údělem si v minulosti prošel Černý potok v Krušných horách. Jsem proto ráda, že v rámci své profese jsem mohla od počátku sledovat velmi kvalitně hodnocený projekt revitalizace tohoto potoka a jeho přítoků v přírodní rezervaci Černá louka. Lokalita se nachází na náhorní planině Krušných hor, v blízkosti obce Adolfov, nedaleko hranic s Německem. Celá akce, jejíž celkové výdaje dosáhly částky 7, 702 mil. Kč, byla realizována v letech 2009 až 2010, za finanční podpory v rámci evropské dotace Operačního programu životní prostředí (ve výši 6, 547 mil. Kč) a dotace Státního fondu životního prostředí (ve výši 385 tis. Kč). Zbývající částku (ve výši 770 tis. Kč) uhradil investor stavby, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, krajské středisko Ústí nad Labem, z veřejných prostředků. Investor je také zároveň vlastníkem pozemků zvláště chráněného území.²⁶⁴

Záměrem stavby byla revitalizace spádového potoka a jeho přítoků, vytvoření nových (přírodě blízkých) koryt, tůní a výsadba doprovodných dřevin. Došlo tak k nápravě chyb, ke kterým došlo v 60. až 80. letech 20. století. V té době byla planina pod Adolfovem nesmyslně odvodněna, přičemž součástí tohoto odvodnění byla i důsledná technická úprava koryt stávajících toků. Následkem této činnosti došlo ke zrychlenému odtoku vody z území (což začalo být negativně vnímáno na německé straně) a také k degradaci zdejších vlhkých a rašelinných luk, a tím i k poškození společenstev zvláště chráněných druhů živočichů a rostlin na ně vázaných.²⁶⁵

V současné době se již korytotvorné procesy přirozeně dotvářejí, včetně meandrů, vytvořily se menší tůně i písčité náplavy. Koryto jako takové se tak dostává do rovnovážného stavu.

²⁶³ CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5, s. 146 - 147

²⁶⁴ JUST Tomáš a kolektiv. *Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků: Revitalizace, dílčí vodohospodářská opatření, podpora renaturačních procesů*. Metodika AOPK ČR. AOPK ČR, Praha, 2021, ISBN 978-80-7620-069-2, s. 388

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 388 - 389

Rovněž tak doplňující výsadba se postupně zapojuje v krajině a pro nově příchozí návštěvníky již nejsou patrné známky proběhlých zásahů. Pro představu a porovnání přikládám následující fotografie.

Černý potok, r. 1981

archiv České geologické služby

Černý potok po revitalizaci

foto Štěpánka Šolcová

Černý potok po revitalizaci

foto Štěpánka Šolcová

Závěr

Jedním z hlavních cílů této práce bylo prokázání nebo vyvrácení vzájemné propojenosti tematiky vody a dalších neoddělitelných fenoménů, včetně jejich symboliky. Domnívám se, že tuto propojenost, a to nejen v textech biblických i mimobiblických, ale i v přesahu do problematiky současné ekologie, jsem prokázala. Vzájemná souvislost a propojenost témat jednotlivých kapitol je tak zásadní, že jsem často nevěděla, kam určitou pasáž zařadit. Rovněž jsem se snažila najít odpověď na otázku přístupu člověka ke stvořenému světu a důsledky jeho chování. Došla jsem opět k závěru, že vše spolu úzce souvisí, že problematika výkladu pojmu ekologie, v kontextu s výše uvedeným, je podle mého důkazem, že se pohybujeme někde mezi vědou a filosofií (tedy mezi zkoumáním skutečnosti a hledáním pochopení smyslu a hodnoty života, pochopením toho, že člověk není pánem tvorstva ani ozdobou stvoření, přestože se tak chová). Dále, že ekologii lze, stejně jako teologii, využít pro věci prospěšné, ale zároveň i zneužít pro nejrůznější ideologie. V případě řešení tzv. ekologické krize je nutné vnímat hlubokou provázanost s krizí morální. Nejde jen o přírodu, jde také o vzájemné vztahy, o lidství jako takové. Denaturace přírody s sebou nese nebezpečí dehumanizace.²⁶⁶ „Řešením ekologické krize není výkonnější technika, nýbrž skromnější lidstvo.“²⁶⁷ Toto vše nám ukazují biblické příběhy Starého zákona i evangelíí. Zjevení samotné nám ukazuje řád, který představuje základní existenciální životního procesu.²⁶⁸

Dalším smyslem práce byla snaha poukázat na interdisciplinární provázanost v textu rozebíraných pojmů, témat a vybraných biblických veršů. Tuto provázanost spatřuji v obecném bloku v popsané potencialitě vody a v jejích astronomických aspektech vzniku života. V bloku biblickém se pak jako stěžejní ukazuje role vody při stvoření, jako vody na počátku, ale v úzké provázanosti na přechod ze staré formy života do formy nové, kdy se tyto role promítají i do současnosti a jako identifikovatelné na konkrétních ekologických tématech, zvláště pak na revitalizaci krajiny a vodních toků.

Voda často symbolizuje Boží požehnání a duchovní občerstvení, Hospodin je nazýván jako „zdroj živých vod“ a tento výraz je pak dáván také do souvislosti s působením Ducha svatého.

²⁶⁶ VOGEL, Jiří a Dalibor VIK. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-65-0, s. 214

²⁶⁷ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-86-9, s. 165

²⁶⁸ VOGEL, Jiří a Dalibor VIK. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-65-0, s. 216

Voda tedy souvisí s věčným životem (jeho koloběhem), nejvyšším požehnáním, které Bůh dává.

Na úplný závěr si dovolím citát, který asi vystihuje vše: *„Čím víc porozumíte vodě, tím obtížnější pro vás bude existenci Boha popírat.“*²⁶⁹

²⁶⁹ EMOTO, Masaru. *Skrytá tajemství vody*. Hodkovičky [i.e. Praha]: Pragma, c2013. ISBN 978-80-7349-223-6, s. 10

Seznam použité literatury a zdrojů

Primární literatura

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad. Biblická společnost, Praha, 2008, ISBN 978-80-85810-66-0

Biblia Hebraica stuttgartensia, 5. vydání. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1997, ISBN 978-3-438-05219-3

Sekundární literatura:

BALABÁN, Milan a Jáchym Jaroslav GONDÁŠ. *Kořeny a květy biblických pojmů*. Benešov: EMAN, 2012. ISBN 978-80-86211-86-2

BALABÁN, Milan a Olga NYTROVÁ. *Ohlasy Starého zákona v české literatuře 19. a 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-41-0

BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1

BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: mezi Nilem a Tigridem*. Praha: Vyšehrad, 1979

CÍLEK, Václav, Tomáš JUST, Zdenka SŮVOVÁ, et al. *Voda a krajina: kniha o životě s vodou a návratu k přirozené krajině*. Ilustroval Marie KOHOUTOVÁ. Praha: Dokořán, 2017. ISBN 978-80-7363-837-5

DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. Přeložil Vilém SCHNEEBERGER, přeložil Pavel JARTYM, přeložil Pavel ŠTIČKA. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-078-0

ELIADE, Mircea. *Pojednání o dějinách náboženství*. Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2004. Logos (Argo). ISBN 80-7203-589-4

EMOTO, Masaru. *Skrytá tajemství vody*. Hodkovičky [i.e. Praha]: Pragma, c2013. ISBN 978-80-7349-223-6

FINKELSTEIN, Israel a Neil Asher SILBERMAN. *David a Šalomoun: počátky mesianismu ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad, 2010. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-016-9

GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložil Hana KOMÁRKOVÁ. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-3218-2

JUST Tomáš a kolektiv. Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků: Revitalizace, dílčí vodohospodářská opatření, podpora renaturačních procesů. Metodika AOPK ČR. AOPK ČR, Praha, 2021, ISBN 978-80-7620-069-2

KLABZUBA, Jiří a Věra KOŽNAROVÁ. *Aplikovaná meteorologie a klimatologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2004. Edice: 1. ISBN 978-80-213-1123-7

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-86-9

KOLAŘÍK, Jaroslav. *Péče o dřeviny rostoucí mimo les*. Vlašim: ČSOP Vlašim, 2005. Metodika (Český svaz ochránců přírody). ISBN 80-86327-36-1

Kolektiv autorů. *Starý zákon, překlad s výkladem*, 2. díl. Kalich, Praha, 1975

Kolektiv autorů. *Starý zákon, překlad s výkladem*, 6. díl. Kalich, Praha, 1980

Kolektiv autorů. *Starý zákon, překlad s výkladem*, 13. díl. Kalich, Praha, 1984

MÁNEK, Jindřich. *Výklad evangelia Janova*. Praha. Husova bohoslovecká fakulta v Praze. Ústřední církevní nakladatelství v Praze

MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., ed. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. Sacra pagina. ISBN 978-80-7192-991-8

NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2996-4

OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu; Manfred Oeming*. Praha: Vyšehrad, 2001. Studium (Vyšehrad). ISBN 80-7021-518-6

POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-186-9

PRUDKÝ, Martin. *Genesis I: 1,1-6,8 : když na počátku Bůh řekl do tmy...* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. Český ekumenický komentář ke Starému zákonu. ISBN 978-80-7545-047-0

REŠ, Bohumil a Barbora SŮROVÁ. *Památné stromy: metodika AOPK ČR*. 2., přeprac. vyd. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2008. ISBN 978-80-87051-39-9

RICŔEUR, Paul a Miloš REJCHRT. *Život, pravda, symbol*. 2. upr. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-32-3

SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9

SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum pro krajinu, 2011. ISBN 978-80-87199-01-5

SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ, ed. *Biblická konkordance*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967. Kalich

TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Kosmologie hebrejské Bible a starověké židovské tradice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019. ISBN 978-80-261-0868-9

TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-47-7

VOGEL, Jiří a Dalibor VIK. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-65-0

Bakalářské a diplomové práce:

BAJEROVÁ, Adéla. *Symbolika vody v křesťanství a islámu podle Mircey Eliadeho*. Praha, 2016.

Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Milan Lyčka, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/76762>

BATŮŠKOVÁ, Radka. *Rostliny v Bibli*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Stanislav Pacner, dostupné na: <https://theses.cz/id/x75ob1/>

BĚHALOVÁ, Miroslava. *Hospodin jako zdroj živé vody*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzita Palackého. Vedoucí práce Stanislav Pacner, dostupné na: <https://theses.cz/id/6krrie/?info>

DOSTÁL, Dominik. *Fenomén zahrady ve Starém zákoně*. Praha, 2016. Diplomová práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. Vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková, dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84350>

FUJÁKOVÁ, Tereza. *Je dobré býti o vodě!* Brno, 2013. Diplomová práce. Lékařská fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Halina Matějková, dostupné na: https://is.muni.cz/th/bgly0/diplomova_prace.pdf

KOUBKOVÁ, Evelyne. *Motiv potopy světa v písemnictví starověké Mezopotámie*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Univerzita Karlova v Praze, Vedoucí práce Pavel Čech, Filosofická fakulta, 2013, dostupné na:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/56185/BPTX_2011_2_11210_0_288413_0_126019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

PLÁŠILOVÁ, Doubravka. *Pitná voda jako mocensko-politický nástroj*. Brno, 2009. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií Masarykova univerzita. Vedoucí práce Břetislav Dančák, dostupné na: <https://is.muni.cz/th/jjwwk/diplomova-prace.pdf>

VOZNICA, Matěj. *Akvatický chaos v náboženstvích starověkého Předního východu*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filosofická fakulta Masarykova univerzita. Vedoucí práce Dalibor Papoušek, dostupné na:

<https://is.muni.cz/th/czg8k/>

Encyklopedie a slovníky:

ALLMEN, Jean-Jacques von, MIŘEJOVSKÝ, Jan, ed. *Biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Evangelické nakladatelství, 1991. ISBN 80-7017-180-4

DOUGLAS, J. D., ed. *Nový biblický slovník*. Třetí vydání. Přeložil Alena ŠVECOVÁ, přeložil Hana NEZBEDOVÁ, přeložil Bohuslav PROCHÁZKA, přeložil Jiří ŠTIFTER, přeložil Rostislav MATULÍK. Praha: Návrat domů, [2017]. ISBN 978-80-7255-393-8

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Třetí vydání. Praha: Kalich, 1997. ISBN 80-7017-121-9

Další elektronické zdroje:

ELLCOTT, Charles John. *Ellicott's Commentary for English readers*, dostupné na:

<https://biblehub.com/commentaries/ezekiel/36-1.htm>

ELLCOTT, Charles John. *Ellicott's Commentary for English readers*. Dostupné na:

<https://biblehub.com/commentaries/john/7-38.htm>

GATTI, Roberto Cazzolla et al. *The number of tree species on Earth*. Proceedings of the National Academy of Sciences. National Academy of Sciences. 2002. ISSN 0027-8424.

Dostupné na: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.2115329119>

GILL John. *Gill's Exposition of the Entire Bible*. Dostupné na:

<https://biblehub.com/commentaries/john/7-38.htm>

HARRIS K. Angela. *Flood Myths in the Religions of the Ancient World*. American Military University (APUS), 2006,

dostupné

na:https://www.academia.edu/1427821/Flood_Myths_in_the_Religions_of_the_Ancient_World

LANG Martin. *Floating from Babylon to Rome. Ancients near eastern flood stories in the mediterranean World*. Innsbruck, 2008, dostupné na:

[https://www.academia.edu/1623850/Floating from Babylon to Rome Ancient Near East ern Flood Stories in the Mediterranean World](https://www.academia.edu/1623850/Floating_from_Babylon_to_Rome_Ancient_Near_Eastern_Flood_Stories_in_the_Mediterranean_World)

United Nations Millennium declaration: millennium summit : New York, 6-8 September 2000.

New York: United Nations, 2000

Voda a katastrofy: 22. března, Světový den vody. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2004.

ISBN 80-86386-49-X, Dostupné také na: https://www.mzp.cz/cz/svetovy_den_vody

Zákon č. 17/1991 Sb., o životním prostředí (v platném znění), dostupné na:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17#f1401850>

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (v platném znění), dostupné na:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114#cast1>

Ostatní zdroje:

Přednášky předmětu Antropomorfismy a symboly v Bibli, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová Hrabáková, ThD.

Přednášky předmětu Dějiny starozákonního textu a doby, HTF UK, ThDr. Eva Vymětalová, ThD.

<https://www.diamo.cz/cs/pku>

<https://www.geology.cz>

Necitované zdroje:

DUBINOVÁ, Terezie. *Jak napravovat svět: rozhovory s inspirativními Izraelci*. [Praha]: Zlatý květ, 2020. ISBN isbn978-80-906901-7-2

The Origins of the Sumerians (DNA), dostupné na:

<https://www.youtube.com/watch?v=CB5qRNKcNpk>

Abstrakt

Tato práce se zabývá vzájemnou propojeností tematiky vody a dalších neoddělitelných fenoménů, včetně jejich symboliky, a to nejen v textech biblických i mimobiblických, ale i v kontextu interdisciplinárním (resp. s přesahem do oblasti současné ekologie s využitím osobních a profesních zkušeností). Práci lze rámcově rozdělit do tří bloků (obecného, biblického a ekologického), včetně stručné exegeze vybraných biblických textů.

This work follows up the interconnectedness of the theme of the water and other inseparable phenomena, including their symbolism and not only in the biblical and non-biblical texts but also in an interdisciplinary context (respectively with an overlap into the sphere of contemporary ecology using personal and professional experiences). The work can be framework divided into three blocks (general, biblical and ecological), including a brief exegesis of selected biblical texts.